Awara Baibel

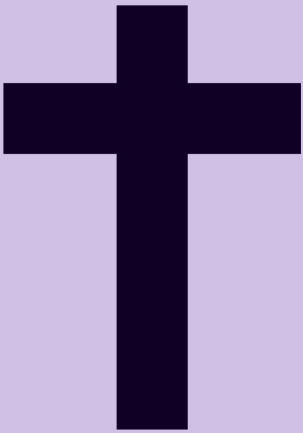

Genesis, Ruth, and Jonah in the Awara Language of Papua New Guinea

Awara Baibel
Genesis, Ruth, and Jonah in the Awara Language of Papua New Guinea
Buk Stat, Rut, na Jona long tokples Awara long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Awara

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-29

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
901be67c-3025-58b6-81c0-9c823153f0ef

Contents

Awara Bible 1
Yakap 3
Rut 89
Jona 95
Wam Yäpuli 99

Awara Bible

Genesis, Ruth, and Jonah in the Awara Language of Papua New Guinea

Awara Baibel long tokples Awaralong Niugini

[awx]

Translation: © 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait
Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long *http://tokplesbaibel.org.* Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**
Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode.*
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Yakap
Hängä Yakap Alakinde Wam

Anätutä hängäläpä pahawän yiwikin

1 Yakapde hikngä Anätutä kepkät yekäpkät yawän yiwikin.
2 U yawän yiwikin gwenune, kewu moyo wom yiwikut. Tiwän kupilä
täknga*t*ä yanggä gwende enetängä yiwikut. Tiwän Anätule Wawunggä
yanggä unggwende enetängä kungapgut.
3 Tixäwik Anätutä using yakut. “Kwakäpä täknga tingalayok,” yawän,
kwakäpä täknga tingalakut.
4 Tiwän kwakäpä uläknganin kake, täke natäpgut. Tikengä kwakäpä
täknga*x*ät kupilä täknga*x*ät matäkut.
5 Matäke, kwakäpätäne umanä “kwakäpä” yang inikut. Tikengä
kupilätäne umanä “kupilä” yang inikut. Tiwän täpduxu yakawu unggwenu
tukwake kwakakut.
6 Tiwänä Anätutä using yakut. “Yanggä matäwikge, wangga womdu
yanggä bänäkängän tingalayok,” yawän,
7 inä u yakut using tike, uwomdä yanggä bänäkängän matäwän, yanggä
käwutdu uwomde enetängä yiwän, käwutdu kematde yiwikut.
8 Tiwän wangga uwomu umanä “yekäp” yang inikut. Tiwän täpduxu 2
unggwenu tukwake kwakakut.
9 Tiwänä Anätutä using yakut. “Yanggä yekäp gepbine yiwixaxu wom-
dunekän täku yiwän, womdu koxolä yiwiyok,” yawän, inä u yakut using
tikut.
10 Tiwän koxolä yiwikulu uwomu umanä “kep” yang inike, yanggä u päku
yiwikulu umanä “yanggä gwen” yang inikut. Tikengä unin dayike, täke
natäpgut.
11 Tikengä hipdu using yakut. “Kep däkänetä songäsongä, pa, äwä nak
yang alätnong. Tike salinä inäinäne alätnong,” yawän, inä u yakut using
alakin.
12 Kep däkäne songäsongä, pa äwä nak yang doke, salinä inäinäne alakin.
Tiwän unin dayike, täke natäpgut.
13 Tiwän täpduxu 3 unggwenu tukwake kwakakut.
14 Tiwänä Anätutä using yakut. “Kwakäpä täknga äwä kupilä täknga
yang tuwängutningge, kakalä gwenggwenu yekäwune alätnong. Tikengä
hopä täpduk, gusit täpduk, äwä täpduxu inulung gwenggwen yangu
tuwängutning.
15 Itä yekäwune yiwike, kep däkäle kwakäpä imining,” yäwan, inä u yakut
using alakin.
16 Anätutä kakalä inulungu gwenalä pahakut. Kakalänä inulung hikngä
gwenu, kwakäpänele tahakut. Tikengä kakalänä mätekngä bimä gwenu,
kupilänele tahake, kuminamkäyä pahakut.
17-18 Tikengä kep däkäle kwakäpä imike, kupilä täknga kwakäpä täknga
yang matäke daying yiwitningge, yekäwune pewän yiwikin. Tikengä unin
dayike, täke natäpgut.
19 Tiwän täpduxu 4 unggwenu tukwake kwakakut.

20 Tiwänä Anätutä using yakut. “Yanggä gwenkätanu pis, hängä ulung
pahanangäsä yangu meya yiwitnong. Tixawän kwäwitkäyä alake, enetängä
wepmähikunong,” yang yakut.
21 Hängä inulung hikngä täpäläpä yanggä gwenkätan yiwixaying äwä
hängä undä ulung tahake yanggä gwenkätanu meyä yiwixaying yangu,
inäinäne pahakut. Tixäwik kwäwitkäyä inäinäne undä pahakut. Tikengä
unin dayike, täke natäpgut.
22 Tikengä hängä u pahakulu, wam gwalängu using yämikut. “Pisu
duksäng sakngälake, yanggä gwenu yiwä dopsok. Tixawän kwäwitkäyä
kewune meyä sakngälätnong,” yakut.
23 Tiwän täpduxu 5 unggwenu tukwake kwakakut.
24 Tiwänä Anätutä using yakut. “Kälawu kep däkäne nanä inäinäne
alätnong. Kälawu songäne nanä, kälawu äminsak äwä gwakgwak yangu
inäinäne alätnong,” yawän, hängä inä u yakut using alakin.
25 Anätutä kälawu songäne nanä, kälawu äminsak, äwä gwakgwak yangu
inäinäne pahake, unin dayike, täke natäpgut.
26 Tikengä using yakut. “Äminu nihä bimä pahanim. Tiwän itä hängäläpä
yanggäne nanä, kwäwilu enetängä nanä, kälawu songäne nanä, kälawu
äminsak, äwä hängäläpä undä kep däkäne nanä yang daying yiwitning,”
yake,
27 Anätutä äminu inä bimä pahakut. Wäwi mängälä yangu inä hikngä
bimä pahakut.
28 Tikengä wam gwalängu using yämikut. “Engangu meyä dukngisol.
Tiwän unetä sakngälake, kewune yiwitäke kuwä dopän, hänga undä daying
yiwitnong. Tike pisu yanggäne nanä, äwä kwäwilu enetängä nanä, äwä
kälawu kep däkäne nanä yangge kuhiläle yiwitnong,” yang yakut.
29 Tikengä hipdu using yänikut. “Kätak natäpsol. Nätä naxu tämbam salin
bimä,* pa salin yangu undä naksäle daminggat.
30 Tiwän songäsongä undä kälap, kwäwit yanggä näningge yäminggat,”
yawän inä u yakut using tikin.
31 Tiwän Anätutä hängä undä u pahakulunin dayike, täke hikngä
natäpgut. Tiwän täpduxu 6 unggwenu tukwake kwakakut.

2

1 Anätutä kepkät yekäpkät pahake, hängäläpä undä inäinäne nomän
hikngä pepulukut.
2 Tiwänä täpduxu 7 gwendä kwakawänu, puyä awahapulukutde, moyo
yiwikut.
3 Tike täpduxu 7 gwenu wam gwaläng imike, tahawän takwän tikut, inale
puyä awahapulukutde, täpduxu unggwenune, inä Anätu moyo yiwikut.

Anätutä ämin pahakut

4 Wamu aläknga kepkät yekäpkät yawän yiwikindäne. Anätu Yawetä*
kepkät yekäpkät pahakutkätanu,
5 naxu puyäne nanä kep däkäne dondopgin, inale Anätu Yawetä kep
gomune hopä dolewän takut, tiwän äminu täpätu kep gomune doyiwike,
puyä dowahakut.

---

* **1:29:** Naxu tämbam salin bimä sänggum, wit, bali, rais yang. * **2:4:** Yawe yangu Anätule uman. Hibru wamune alemgin. Tiwändeyä äpmasimu takwän yake, Täkeläpä yang inikaying.

6 Tiwändeyä yanggä kewunetä akoxäwik, kep däkä tänguxawä kwikakut.
7 Tiwänä Anätu Yawetä kewu päke, ämin† kwätäluke, inä kwämanu käluk
yiwitnangäsä täknga nomnä gwäk puyäpän, äminu uläpä käluk yiwikut.
8 Tiwänä Anätu Yawetä gusitdä akonggak käwulune, Idenkätan puyä
womdu pahakut. Tikengä äminu uläpä kwätälukulu une tewän yiwikut.
9 Tixawän Anätu Yawetä pahawän, puyä ulängäne pa kepkätandä
inäinäne meyä dopgin. Pa kayitä dayipä täkäningge äwä salinä alawä
näningge yang pekut. Ile bänäkänkätanu pa däkäyalä. Däkätule salin
nakengu käluk yiwitnangäsä, tiwän däkätule salin nakengu nomän bä wäyi
yang natäpnangäsä pekut.
10 Puyä ulängäle yanggä imikge, yanggä dupitu Idenkätandä tewän sipgut.
Yanggä undupinetäkän upuke, inäinä sipmäke kukinu unekänu 4.
11 Yakap dupi umanä Pison. Undupi asipmäke, ku Hawilale kewune
kunggak. Kewu uwomu golu käyä.
12 Golu uwomune nanä nomän. Tiwän uwomune pa inuxu käpängä
gwälam hikngä äwä huwu gwälam hikngä umanä oniks yang yänikayingu
käyä.
13 Yanggä käwutdu dupi umanä Gihon. Undupi asipmäke, ku Käs kep
womune kunggaxunin.
14 Yanggä käwutdu 3 dupi umanä Taigris, Asutde gusitdä akonggak käwut
sipmänggaxunin. Tiwän 4 dupi umanä Yupretis.
15 Anätu Yawetä äminu uläpä puyä ulängä kang yiwikge une tekut.
16 Teke wamu kitokngä hikngä täkngatu using inikut. “Gä pa salinu puyä
alängäne nanä täkekän näyo.
17 Tiwändeyä pa nomän bä wäyi yang natäpnangäsä däkätäne salinä
manäyo, inale änakengu, täpduxu inä unggwenunekän kupiläk,” yang
inikut.
18 Tikengä Anätu Yawetä “Äminu inäkän yiwänu nomänundo. Ge
gatäkgatäkngäle notnä täpätu tahawit,” yake,
19 kepdä kälawu kewune nanä äwä kwäwilu enetängä nanä pahakut yangu
“Äminu uläpätä dayike umanä dasingga yäniwik?” yake, päkapgut. Tiwän
itä dayike, umanä dasingga yänikulu, umanä unin.
20 Äminu uläpätä kälap, kwäwit äwä hängäläpä ämindä daying yiwit-
nangäsä yangu umanä undä yänikut. Tike teyä gatäkgatäkngäle äläwambän
malikut.
21 Ge Anätu Yawetä tahawän, äminu uläpä däpmunä kupsä hikngä pekut.
Awexawänä, äminu uläpäle täkäpulä täpätu täkengä, hipdu gupnätä tahang
umukut.
22 Tikengä mängälä täpä äminu uläpäle täkäpulä täkutdä kwätälukut.
Tikengä mängälä uläpä wäwi uläpätä käwikge täkapgut.
23 Täkapän kakuläkaxäwik using yakut. “Ile kwätänu näle kwätän, tiwän
ile guwu näle gup. Äminu uläpä wäwile tängänetä kwätälukut. Ge umanä
‘mängälä,’ ”‡ yang yakut.
24 Ge ile tiwän, wäwi nanämingä peke, mängätnäxät unekän gatäke yiwä,
gupnä buläkänu däkngäkaying.

---

† **2:7:** Hibru wamune ‘adam’ yangu yäpuli ämin bä wäwi. Tiwän ‘adamah’ yangu yäpuli kep. Wamu uläknga*yalu* guläkngä usäkän bimä. ‡ **2:23:** Hibru wamune ‘wäwi’ äwä ‘mängälä’ yangu guläkngä usäkän bimä.

25 Wäwi uläpäxät mängätnäxälu belum yiwixäwik geyä, domäyäkakumäläk.

3

Äminu uläpäyatdä Anätule wam upukumäläk

1 Anätu Yawetä hängä dakngä käyä pahakutkätanu, gomoxu äminu kem yänikäxäluwikge nomän hikngä. Ge mängälä täpä yawänyaxu using inikut. “Anätutä ‘Pa salinu puyä alängäne nanä manahol,’ yangu hiyäkände hikngä danikut?” yang inikut.

2 Iniwän mängälä täpätä using inikut. “Pa salinu alängäne nanä täke nahim.

3 Tiwändeyä Anätutä using ninikut. ‘Pa puyä bänäkän nanä däkäle salinu manahol. Tike kätakgaxäyä malahol. Using tahakengu axumsimäläk,’ yang ninikut,” yang inikut.

4 Yawän gomokgä inikut. “Doxumsimäläk.

5 Anätu using natäpgut. ‘Unin nakengu, kayi kakalä tining. Tiwän nina bimä däkngake, nomän bä wäyi yang natäpsimäläk,’ yang natäke usingu ile danikut,” yang inikut.

6 Mängälä täpätä pa undäkäle salinu kayitä dayipän, nomän tiwä, nänangäsä tikin. Tiwän unin napän, natädetdetnä käyä tiwikge natäpgut. Ge unin päke naxäwik, käwutdu ayäle imän nakut.

7 Unin napät, natdetdetnä kakalawä, “Belum yiwixamäk,” yang natäpgumäläk. Tikengä pa “fixu” däkätule täm päke, gupnä wamäng umukumäläk.

8 Tukwatde kewu axwikaxawän, wäwi täpä äwä mängätnä yanggä natäxawälu, Anätu Yawe puyä tängäne apuhiwän kake, pa yäpuli däkändäkäxätan kohopikumäläk.

9 Tiwändeyä Anätu Yawetä wäwi täpä using inikut. “Adam, gä sandan?” yawän,

10 using yakut. “Puyäxätan apuhiwi kake, nä belum yiwitde änaxälake kohopinggat,” yakut.

11 Yawän Anätutä inikut. “Gä belum yangu imindä ganik? Pa salinu donapiläkge ganikumu imindä ganiwän naläk?” yawän,

12 Adamdä “Mängälä näxätde tekuläxu aläpätä pa salinu notnä anamän nat,” yang inikut.

13 Tiwän Anätu Yawetä mängälä uläpä “Uläknga inale tahaläk?” yang iniwän, mängälätä “Gomokgä kem naniwän nat,” yakut.

14 Yawänä Anätu Yawetä gomoxu using inikut. “Uläknga tahaläkge, tokngä wam yäwa, gä gikakän tokngä däkä päpiläk. Tike kälawu äminsak äwä songäne nanä yangu tokngä dowäning. Gä täpduktäpduk yiwiläxu, kep däkäne muhipdatä pengwähake tihikuxawi, muluwu mapdaxätan kopning.

15 Tiwän nätä pahawa, gäxät mängälä täpäxät iwaliwalnä däknganhimäläk. Tiwän gäle bapuka mängälä täpäle bapunä yangkäyä usäkän yiwitäke kuning. Tiwän ile bapunätä kuhitda yayiwä, gätä bälängäne yähawiläk,” yang inikut.

16 Inikengä mängälä täpä using inikut. “Engangga tängäkane kaya tiwänu, meyä däkä gamit. Tiwän tokngämbam päxäwik, engangu dukngiwiläk. Tike teyä apdale natänggämätawi, itä kuhitdale yiwik,” yang inikut.

17 Inikengä, wäwi uläpä using inikut. “Mängätdale wam gwälamike, pa
salinu donapiläkge kitokngä ganikumu naläk. Ge gäle tiwän, tokngä wam
yäwa, kep däkä maliwik. Ge täpduk täpduxu yiwiläxu, tokngämbam päxäwik,
kep däkä yamäpuke, puyä pahawiläk.
18 Tiwän unetäkänu kep däkäne songäsongä pälangänä käyä doke bupn-
ing. Tiwän kwätäl pahakengä, naxu puyäne nanä napiläk.
19 Puyä mepgämän bulak pahawiyä, naxu alawä napiläk. Usinggän
pahahika, hipduka kewune kuwiläk, inale gä unetä alakuläk. Gä kepdä
kwätalukum. Ge hipduka kep däkäne kuwiläk,” yang inikut.
20 Adamdä mängätnä “Äminbamu käluk yiwitning täpäläpäle apekngä
däknga wik,” yake, umanä Iv* yang inikut.
21 Anätu Yawetä täwixu kälap gupdä Adamkät Ivkätde pahake yämikut.
22 Tikengä using yakut. “Wäwi aläpä nihä bimä andäkngake, nomän bä
wäyi yangu anatäxak. Ge pa käluk yiwitnangäsä däkätäne salinä nake,
käluxu iwikge yiwiyäk” yake,
23 puyä Idenkätanu ulängänetä täwakut. “Anätu Yawetä äminu uläpä
kepdä kwätalukum. Ge äminu uläpä kewu undäkäne yamäpuke pahawik,”
yake,
24 täwambän epuxukut. Tiwän puyä ulängä gusitdä akonggak käwutkätan,
ängela kerup yang yänikaying täpäläpäxät gwäwäyä täpätuxät pewän kang
yiwikin. Keruwu uläpäläpä kitokngänä kayä. Tiwän gwäwäyä uläpäne, däki
ayähakoxawä kungapgut. Anätutä unin pewän, itä pa käluk yiwitnangäsä
däkäle kahilu kang yiwikin.

4

Ken Abel yangge wam

1 Adamu mängätnä Ivkät yiwikumäläk. Tiwän tängene käyä tiwänä,
wawakngä täpätu dukngikut. Tikengä “Yawetä gatängamän, wäwi täpätu
kake tät,” yake, umanä Ken* yang inikut.
2 Tikengä yiwitäke kuhika, Kende ulawu, Abel, dukngikut. Uläpäyalu
inulung täpäyat tike, Abelu sipsip daying yiwixawän, Kenu nak puyä
pahakakut.
3 Gwendune Kendä naxu puyäne nanä päke, Yawele ofa tahakut.
4 Tixawän Abelu sipsip mätexu yakap pekin gwengwenu ofale päkut.
Tikengä sipsip mätexu sipmäke matäke, gwaxu nomängän tahakut, ofanän.
Unin imän, Yawetä Abelkät ofanäxätde täke natäpgut.
5 Tike Kenkät ofanäxätde mähe natäpgut. Ile tiwän Kenu tokngä hikngä
natäpän, nomnä malikin.
6 Tiwän Yawetä Kenu using inikut. “Tokngä inale natäxaläk? Nomda inale
malikaying?
7 Nomän täknga tahawi gandupa, täke tiwik yangu donatäläk? Tike
nomänu dolahawi, wäyi täknga angguwikge yämäkane yiwixak. Kuhitdale
yiwikge natänggämatanggak. Tiwändeyä gäta yapmike, ile kuhiläle yiwike,
wäyi täknga mawahayo,” yang inikut.
8 Tiwänä Kendä ulapnä iniwän, songäxätan kukumäläk. Täku une
tänguwän kumgut.

---

* **3:20:** Hibru wamune ‘Iv’ yangu yäpuli käluk yiwitnangäsä täknga.

* **4:1:** Hibru wamune ‘Ken’ äwä ‘alät’ yangu guläknga usäkän bimä.

9 Tiwänä Yawetä Kenu using inikut. “Ulapda Abelu sandan?” yang iniwän, Kendä using inikut. “Doxat. Inale naninggaläk? Nä ile kula tahanggalunin?” yang inikut.

10 Tiwän Yawetä using inikut. “Wäyi uläknga inale tahaläk? Natäpso. Ulapdale daxu kepkätandä kwänämu näle tikgak.

11 Gätä notda tänguwi kupän, ile daxu kepkätan kuying. Ge tokngä wam yake, kewu awomunetä gäwämba kuwiläk.

12 Ku kewune puyä pahawi, naxu doalätning. Tiwän gä yotda wenä tiwän, kep gomune täwake tihikuwiläk,” yang inikut.

13 Tiwän Kendä yakut. “Meyä namiläxu inulung hikngä. Nätä pänangäsändo.

14 Kewu awomunetä gäle nomune doyiwitde anäwaxaläk. Yotna wenä tiwän, kep gomune tawake tihikuwa, imindäka nandukengu, anuwän kupit,” yang yakut.

15 Yawän Yawetä inikut. “Äminu täpätutä guwän kupi, meyä gäle gamilu ayapmike, meyä 7 inulung äminu uläpätä päpik,” yang inikut. Tikengä “Ämindä kake, tänguwä kumsäk,” yake, Kenu tuwäng tengämikut.

16 Tiwän Kenu Yawe äwä kewu Idenu uwom yang peke, gusitdä akonggak käwutkätan kewu womdu, umanä “Tihikuktihikuk” uwomune päku yiwikut.

17 Tikengä mängätnäxät yiwihika, mängätnä tängene käyä tiwän, wawakngä Enok dukngikut. Tiwän Kendä yolu gäpanggu tahake, unggäpangu Enok yang inikut.

18 Tiwänä yiwitäke kuhika, Enokgä wawakngä Irat towimbänä, Iratdä Mehujael towimbänä, Mehujaeldä Metusael towimbänä, Metusaeldä Lamek towikut.

19 Tiwänä Lamexu mängätnä täpäyalä päkut. Täpätu umanä Ada, tiwän täpätu Sila.

20 Ada Jabal dukngikut. Tiwänä Jabalde bapunä mahande alakindä selyot päku kewu womduwomdu tapike yiwixäwik, kälawu äminsak towikakin.

21 Jabalde ulawu umanä Jubal. Tiwänä Jubalde bapunä mahande alakindä gita sipmäxäwik, pipip puyäkakin.

22 Silaxäyä wawakngä dukngikut. Umanä Tubal-Ken. Itä hängä puyä pahanangäsä bä amäk pahanangäsa yangu ain äwä kapa yanggä pahakut. Tiwän haminäle umanu Nama.

23 Gwendune Lamekgä mängätnä using yänikut.

“Adaxät Silaxät, natäxasol.
Mängätna, wamu nätä yäwa, mäläk pähol.
Äminu täpätutä dak nuwänu, nätä äminu uläpä alänguwa kupik.
Tike wawakdäkä täpätutä nä nuwänu, ixäyä kupsäle tänguwit.

24 Äminu täpätutä Ken tängukengu, meyä 7 inulung päpik.
Tiwändeyä äminu täpätu nä nukengu, meyä Kendäne ayapmike, inulung hikngä 77 päpik,” yang yänikut.

25 Adamu mängätnäxät hipdu yiwikumäläk. Tiwänä mängätnätä wawakngä täpätu dukngike, “Kendä Abel tänguwän kumgutde, Anätutä engangu Abelde tangge namik,” yake, umanä Set† yang inikut.

† **4:25:** Hibru wamune ‘Set’ äwä ‘anamik’ yangu guläknga usäkän bimä.

26 Tiwänä yiwitäke kuhika, Selu wawakngä towike, umanä Enos yang
inikut. Täpduxu unggwenggwenkätanu ämindä tumuxu Yawele käluk yakin.

5

Adamde bapunämbam

1 Wamu aläknga Adamde bapunä yiwitäkapgindäne temginunin. Anätutä
ämin pahakengu, inä bimä pahakut.
2 U pahakulu wäwi, mängälä yang pahake, bänip kwikwik yämikut.
Tikenga umanä "ämin" yang yänikut.
3 Tiwän Adamu krismasnä 130 yiwikengä, wawakngä inä hikngä bimä
towikut. Towikengä umanä Set yang inikut.
4 Tikengä krismasu 800 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
5 Unekänu krismasnä 930 yiwike kumgut.
6 Tiwän Selu krismasnä 105 yiwikengä, Enosde nanä däknga kut.
7 Tikengä krismasu 807 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
8 Unekänu krismasnä 912 yiwike kumgut.
9 Tiwän Enosu Krismasnä 90 yiwikengä, Kenande nanä däknga kut.
10 Tikengä krismasu 815 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
11 Unekänu krismasnä 905 yiwike kumgut.
12 Tiwän Kenanu krismasnä 70 yiwikengä, Mahalalelde nanä däknga kut.
13 Tikengä krismasu 840 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
14 Unekänu krismasnä 910 yiwike kumgut.
15 Tiwän Mahalalelu krismasnä 65 yiwikengä, Jaretde nanä däknga kut.
16 Tikengä krismasu 830 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
17 Unekänu krismasnä 895 yiwike kumgut.
18 Tiwän Jarelu krismasnä 162 yiwikengä, Enokge nanä däknga kut.
19 Tikengä krismasu 800 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
20 Unekänu krismasnä 962 yiwike kumgut.
21 Tiwän Enoxu krismansnä 65 yiwikengä, Metuselale nanä däknga kut.
22 Tikengä Anätuxät gatäke yiwikumäläxu, krismasu 300 yiwikut. Yi-
wixäwixu, wawak yäpanä une towikut.
23 Unekänu krismasnä 365 yiwikut.
24 Tiwänä Anätuxät gatäke yiwike, Anätutä täkut. Tiwän doxakin.
25 Tiwän Metusela krismasnä 187 yiwikengä, Lamekge nanä däknga kut.
26 Tikengä krismasu 782 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
27 Unekänu krismasnä 969 yiwike kumgut.
28 Tiwän Lamexu krismasnä 182 yiwikengä, wawakngä towikut.
29 Dungikengä, using yakut. "Yawetä tokngä wam yake, kep tahawän
malikutde, puyä kitokngä pahake, meyä päkamäng. Tiwändeyä mahande
engangu aläpätä yiwitäkaxu äpme nimik," yang yake umanä Noa* yang
inikut.
30 Tikengä krismasu 595 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
31 Unekänu krismasnä 777 yiwike kumgut.
32 Tiwän Noa krismasnä 500 yiwikengä, Sem, Ham, Jafet yangge nanä
däknga kut.

---

* **5:29:** Hibru wamune 'Noa' äwä 'yiwitäkak' yangu guläknga usäkän bimä.

6

Äminu yiwiyiwikngä gutongä yiwikin

1 Äminu kewune yupsänggän sakngälaxäwik, yäpanä dukngikin.
2 Tixawän Anätule wawak täpäläpätä äminde yäpa dayipä, gwälam hikngä
tixawä, daying butaxäwik, mängätnäle päkin.
3 Tiwän Yawetä using yakut. “Äminu kitokngänä wenä. Ge käluk
iwikiwixu dowewa yiwitning, kewunen. Tike krismasu 120-kän yiwixäwik
kumning,” yang yakut.
4 Tiwän täpduxu uwomkätan äwä mahande yiwikin yangu Anätule
wawakgä äminde yäpa päpä, ixät yiwike, engangä dukngikinu äminu
äyapmike, inulung hikngä täpäläpä täkake, kitokngänä käyä tikin. Tiwän
umanä käyä tikin.
5 Tiwän Yawetä dayipänu, äminbamu yiwiyiwikngä kekem hikngä tiwän,
bäniyäne wäyi pahaninggekän natänggämätakin.
6 Tiwän äminu kewune pahakutde, meyä hikngä natäpgut.
7 Natäke yakut. “Äminu pahakumde, meyä natäxat. Ge äminu undä
pahawa hopining. Hängä kewune yiwixaying äwä awepmäke tihikukaying
yangu awahawa hopining,” yang yakut.
8 Tiwändeyä Noale bänip gwaläng natäpgut.
9 Noale wam. Noa äminomän täpä. Äminu kewu anggomune yi-
wikinkätanu Anätule kayine Noatäkän gutongänä wenä yiwikut, inale
Anätuxät gatäke yiwikumäläk.
10 Noale wawaxu täpäyalä täpätu. Umanä Sem, Ham, Jafet yang.
11 Anätule kayine äminbamu notnä sipmäxäwik, wäyi hikngä yiwixakin.
12 Tiwän Anätutä dayipänu, kewune nanä äminu gutongä hikngä yiwikin.
13 Tinggawän Anätutä Noa using inikut. “Äminbamu äminsipmäk täknga
tahake yiwixaying. Ge hängä undä käluk yiwixayingu awahawa hopining.
Hängä undä äwä kep gom yang pahawa hopining.
14 “Ge gä siwu gwendu pa nomän päke tahayo. Tikengä okopixätanu
ämindä yiwitningge äwä kälapdä yiwitningge, inäinä matäke peyo. Tikengä
yanggätä kopnäng yakengu, okopi käwut kepmän käwut yangu koltatä
pahayo.
15 “Sip gwenu using tahayo. Belakngänä 140 mita, kwalangänä 23 mita,
tiwän dämnä 13.5 mita tahayo.
16 Tiwänä nomnäne gänangä mätekngä hap mita tewi kungapsok. Tiwän
yolu gwenalä gwendu pahayo; yäpuline gwendu, bänäkänu gwendu, äwä
nomnäne gwendu yang. Tikengä yämä däkä teyo.
17 “Nätä yanggä inulung tewa, kewu anggomu yiwikdoke pänguhiwik.
Tiwän hängä kewune nanä käluk yiwixayingu undä pahawa hopining.
Tiwän hängä undä käluk yiwixayingu axumning.
18 “Tiwändeyä nätä kontraknga gäle tahawa, sip gwenune kopiläk. Gä,
wawakga, ile mängätnä, äwä gika mängät yang kopning.
19 Gikaxät käluk yiwitningge, hängä haxalike tihikuke yiwixayingu ayä
mängätnä yang päko peyo.
20 Hängä kewune tihikukaying, awepmäke tihikukaying yangu ayä
mängätnä yang gäle apning, käluk yiwitninggen.
21 Ge naxu gika äwä hängä uläkwäk yanggä naningge, inäinäne peyo,”
yang inikut.

22 Tiwän Noa Anätutä yakut using tawake pahakut.

7

Kewu anggwenu yanggätäkän yiwikdoke pänguhikut

1 Täpduknggätä apän, Yawetä Noa inikut. “Äminu ayiwixayingkätanu, nätä gandupa, äminomänu gäkän. Ge gin yänggwälu undä sip gwenkätan kopnong.

2-3 Gwaxu nomänu* inäinä, äwä kwäwilu inäinä, mängälä 7, wäwi 7 yang päyo. Tikengu gwaxu nomänundo täpäläpä, mängälä gwendu, wäwi gwendu yanggän pätäke kuyo. Ge uläkwäkgäyä kewune sakngälawik.

4 Anggwenunetä täpduxu 7 yiwikengä, hopä tewa, kwakäpäne kupiläne yang takuhixawän, ku täpduxu 40 apuxuwik. Tiwän hängäläpä kewu anggomune nina pekumu, undä pahawa hopining,” yang inikut.

5 Tiwän Yawetä u yakut using tawake pahakut.

6 Noa krismasnä 600 yiwixawän, yanggätä kep gomu yiwikdoke pänguhikut.

7 Noa, mängätnä, wawakngä, äwä wawakngäle mängät yang, “Yanggätä nihipsäk,” yake, sip gwenune kopgin.

8 Gwaxu nomän, gwaxu nomänundo, äwä kwäwit yangu ayä mängätnä yang

9 sip gwenune kopgin, Anätutä Noa inikut using.

10 Täpduxu Anätutä yakut using 7 gwendä apän, yanggä une sipgin.

11 Noa krismasnä 600 tixawän, yekäwu 2 gwende täpduxu 17 gwenune kep gomu gänanggänangäkän tixawä, yanggä undandä akopgin. Tixawän yekäpde yämäxäyä wangga tixawä,

12 hopä takuhixawän, ku täpduxu 40 apuxukut.

13 Inä täpduxu unggwenunekänu, Noa, mängätnä, wawakngä äwä wawakngä uläkwäkge mängät yang siwune kopgin.

14 Tiwän hängä kewune alihikuke yiwixaying, awepmäke tihikukaying, inulung, mätekngä yang undä kopgin.

15 Hängä undä mepme pexayingu gwenalänänäxäyä apä, sipkätan Noaxät using kopgin.

16 Anätutä Noa inikut using, hängä undä u kopginu, mangätnä ayä yang kopgin. Tiwänä Yawetä yämä däkä tahakuhikut.

17 Tiwänä yanggä kepkätandä akoxawä, hopä alakuhixawän, täpduxu 40 apuxukut. Yanggätä yiwikdoke, sip gwenu enen hikngä tängenakut.

18 Yanggätä inulung hikngä yiwitexäwik, sip gwenu täpän tayikut.

19 Tiwän unetäkän yanggä inulung hikngä yiwitexäwik, täwalu belakngä däkändäkä undä pänguhikut.

20 Pänguhike, täwalu 7 mita ko yapmikut.

21 Tikengä hängä kewune tihikukaying, kwäwit, hängä inulung, mätekngä äwä ämin yangu undä pänguhiwän kumgin.

22 Hängä täpä mepme pexäwik, kep däkäne tihikuke yiwixayingu, undä hikngä kumgin.

23 Tiwän hängäläpä kep däkäne nanä undä pahawän hopikin. Tike Noaxät siwune yiwikindäkän käluxu yiwikin.

---

* **7:2-3:** Gwaxu Anätule kayine nomänu, ofäle bä anananggengu täke.

24 Tiwän yanggä ayiwikut täkngane using yiwixawän, ku täpduxu 150 apgut.

8

Yanggä gwenu yiwikulu aleke pukukut

1 Tixawän Anätutä Noa äwä hängäläpä ixät sipkätan yiwikinde natäke, kwämanu tewän puyäpän, yanggä teke pukukut.
2 Tiwän kep gomu gänanggänangä tiwä, yanggä akopginu gwätnakin. Tixawän yekäpde yämäxayä wangga tikinu apu umumbä, hopä däkngakut.
3 Yanggä wepdäwepdä teke pukuxawängän, täpduxu 150 apgut.
4 Tiwän yekäwu 7 gwende täpduxu 17 gwenune siwu täku, täwalu Alalatkätanu däkätune yiwikut.
5 Tixawän yanggä hipdu teke pukuxawän, yekäwu 10 gwende täpduxu 1 gwenune täwalde nomnä alanggämän tikin.
6 Ge täpduxu 40 apänä, Noa sipde windua sike,
7 käpämu gwendu* tatewän kungu, yanggä doleke pukukutnä kake, enetängä wepmähikuxawän, yanggä gwenu teke pukukut.
8 Tiwän Noa yiwän maliwän, yanggä ambä teke pukuk yake, kombunanangu gwendu tatewän, wepmäke kukut.
9 Yanggätäkän yiwikutde, kombunanangu unggwenu ayiwitnangäsä wenä tiwän kake, hipdu wepmäke apän, tätekut.
10 Tikengä täpduxu 7 yiwike, kombunanangu unggwenu hipdu tatewän kukut.
11 Ku tihikuhika tukwatdeyä, pa "oliwu" däkätule tämu käluxu handu mayätä ihinggänggänuke, täkapän kakut. Unin kakengä, Noa "Yanggä gwenu aleke pukukngä tinggak," yangu natäpgut.
12 Tikengä hipdu täpduxu 7 yiwike, kombunanangu tätewän kukengu, doapgut.
13 Noa krismasnä 601 tixawän, yekäwu 1 gwende täpduxu 1 gwenune yanggä gwenu teke pukukut. Tiwän sip gwen tahangumukulunin wäsike, unetä kewu koxolä bimä alikutnä kakut.
14 Tixawänä yekäwu 2 gwende täpduxu 27 gwenune kep gomu koxolä hikngä tikut.
15 Tiwän koxotawänä, Anätutä Noa inikut.
16 "Gika, mängätda, wawakga, äwä wawakgale mängät yangu teke epuxuxut, sip gwenun.
17 Hängä undä gäxät yiwixayingu, kewune sakngälake yiwitäke kuwä dopikge, päke epuxuyo," yang inikut.
18 Tiwän Noa, mängätnä, wawakngä, äwä wawakngäle mängät yangu siwu teke epuxukin.
19 Tixawän kälap, kwäwit, gwakgwak, undä uläpäläpähimkäyä teke epuxukin.
20 Tiwän Noatä alta tahake, gwaxu nomän äwä kwäwilu nomän yangu gwendu gwendu päke sipmäke, däkine Yawele hakut.
21 Häwän, Yawetä ile käpängu gwälam tiwän natäke, bäniyäne using natäpgut. "Äpmanu ämindä yiwikmaliwä, kewu andäka tokngä wamu hipdu dohikngä yake tahawa maliwik. Engangunetä äminbamu wäyi täkngaläknga pahaninggekän natänggämätäkaying. Tiwändeyä mahande

* **8:7:** Kwäwilu käpäm bimä, kwayit wamune kotkot yang yänikaying.

u pahawa malikin usingu, hängäläpä undä käluk yiwixayingu dowahawa malining.
22 Ge unin. Kewu anggomu using yiwixawängän, puyä dändän, bulä nak pänangäsä dändän, o gusit dändän, hopä dändän, kwakäpä bä kupilä yanggäkän apukaning," yang yakut, Yawetän.

9

Anätutä kontraxu Noale tahakut

1 Anätutä Noa, wawakngä yangu wam gwalängu using yämikut. "Ginu engangu meyä dukngitnong. Tiwän unetä sakngälake, kewune yiwitäke kuwä dopsok.
2 Tiwän kälawu undä kep däkäne nanä, kwäwilu enetängä nanä, äwä pisu yanggäne nanä yangu ginde kätaxune pexat. Ge gindä kuhiläle yiwä, itä dandung naxälatning.
3 "Naxu puyäne nanä tupä damikum usinggän, kälapkäyä using näningge daminggat.
4 Tiwändeyä gwaxu dakngäxälu manänong, inale käluk yiwitnangäsä täknga daxune yiwixak.
5 Tike äminu täpätutä ämin notnä tänguwän kupänu, yäkwäle ile dakge nätä tokngä däkä imit. Tike kälawu täpätutä äminu täpätu tänguwän kupänu, ixäyä kupsäle tänguwit,
6 inale Anätutä äminu inä bimä pahakut. Ge imindäka äminu täpätu tänguwän kupänu, äminu uläpä ämin notnätä tänguwä kupik.
7 "Ginu, engangu meyä dukngitnong. Tiwän kewune äminu meyä yiwitning," yang yänikut.
8 Tikengä Anätutä Noa wawakngä yangu hipdu using yänikut.
9-10 "Nätä kontraknga gin, bapuhä mahande yiwitning, hängä undä ginkät yiwike siwunetä epuxuying, äwä kewune nanä undä mahande yiwitning yangge tahanggat.
11 Kontraknga using tahanggat. Hipdu hängä käluk yiwixayingu undä yanggätä doyäwa pahawän hopining. Tiwän kewu anggomkäyä yanggätä doyäwa tahawän maliwik," yang yänikut.
12 Yänike, unetäkänu using yänikut. "Kontraxu gin äwä hängäläpä käluk yiwixaying yangge tahake, tuwängu täknga tu texat. Ge kontraxu aläknga iwikge yiwixäwik.
13 Kontraxu kewune nanäle tahanggalu uläknga le tuwängge, sawilakwäna mingädäkäne texat.
14 Yekawune mingändäkä pewa umumbä, sawilakwändä une alawänu,
15 kontrakngale natäpit. Tikengä hängäläpä käluk yiwixayingu undä yanggätä hipdu dowahawa malining.
16 Sawilakwänu mingändäkäne alawän kakengu, kontraxu iwikiwik yiwikge, ginu kep däkäne nanä undäle tahanggalu uläknga le natäpit.
17 Kontraxu kep däkäne nanä undäle tahat täknga le tuwängu uläknga texat," yang yänikut.

Noaxät wawakngäxät

18 Noale wawaxu siwunetä epuxukinu, Sem, Ham, Jafet yang. Tiwänä Hamu wawakngä täpätu umanä Kenan.
19 Noale wawaxu aläkwäkgä äminu undä kep däkäne yiwixayingge bapunä däknga kin.

20 Noa nak puyä pahakakut. Pahake yakapde itä wain puyä pahakut.
21 Gwendune Noa wain tängoke datdawuke, täwikngä päpän epä, selyotnäne belum pekut.
22 Tixawän Hamu Kenande nanä, selyolune ko, nanä belum pekgawän kake, epuxu notnä täpäyalu yänikut.
23 Yäniwän Semkät Jafetkätdä täwixu kwämbätdu täke, gwälamnäne mehe käwut mapät epgut. “Nanit kähäm,” yake, mahatä täko, nanä omikngämikumäläk.
24 Noa andatdawukulu wenä tiwä enake, wawakngä wasekngä täpätä u tahakulunin natäke, using inikut.
25 “Kenanu tokngä däkä päpik. Notnäle gepbine yiwixäwik, ile puyä däkä pahangyämik,” yang inike,
26 unetäkänu using yakut. “Yawe, Semde Anätunä, ile uman yatängenatnim. Tiwän Kenanu Semde gepbine yiwixäwik, ile puyä däkä pahangämik.
27 Anätutä tahawän, Jafelu bapunä meyä tiwä, kewune yiwitäke kuning. Tiwän Jafetde bapunäxät Semde bapunäxälu unekän gatäke yiwitning. Tiwändeyä Kenanu Jafetde gepbine yiwixäwik, ile puyä däkäxäyä pahangämik,” yang yakut, Noatän.
28 Yanggä gwendä yiwikdoke pänguhiwän, Noa krismasu 350 yiwikut.
29 Unekänu krismasnä 950 yiwike kumgut.

10

Noale wawakge bapunämbam

1 Kewu yanggätä yiwikdoke pänguhiwän, Noale wawaxu Sem, Ham äwä Jafet yanggä wawakngä towikindäne.

Jafetde bapunämbam

2 Jafetde wawaxu umanä Gomer, Magok, Madai, Jawan, Tubal, Mesek, äwä Tiras yang.
3 Tiwänä Gomerde wawaxu umanä Askenas, Ripat, äwä Togama yang.
4 Tiwän Jawande wawaxu umanä Elisa, Tasis, äminu Saiprus nanä, äwä Dodan nanä yang.
5 Unetä sakngälawän uhike, yanggä kwayimune päku, bapunäne, wamnäne ku kepnä päxäwik, kantrinä inäinä yiwikin.

Hamde bapunämbam

6 Tiwän Hamde wawaxu umanä Kus, Isip, Libia, äwä Kenan yang.
7 Tiwänä Kusde wawaxu umanä Seba, Hawila, Sapta, Rama, äwä Sapteka yang. Tiwänä Ramale wawaxu umanä Seba äwä Dedan yang.
8 Inä Kusde wawakgänu täpätu umanä Nimrot. Uläpä kitokngänä inulung tiwän, yolu gäpangguyine nanä äminu axu sipmäxäwik, kuhiläle yiwikut.
9 Yawetä Nimrotde natdetdelu nomän imän, kälawu buläkän sipmäkakut. Ile tiwän using yäkaying. “Yawele kayine äminu uläpä Nimrotdä bimä nomän sipmänggak,” yangun.
10 Yolu yakapde pahake yiwikut gäpanggäpangu umanä Babilon, Erek, Akat äwä Kalne yang.* Yolu unggapanggäpangu Babiloniale kewunekän yiwixakin.

---

* **10:10:** Äminu täpätuyitä Kalne taunu womdu yang natäxaying. Tiwändeyä Hibru wamune kakalä hikngändo.

11 Nimrotdä Babiloniale kep teke, ku Asiriale kewune taunu inulungu
gäpangguyi pahakut. Umanä Niniwe, Rehobotir, Kala,
12 äwä Resen yang. Resenu Niniwe äwä Kala yolu inulung hikngä
unggäpangatde bänäkängän yiwixakut.
13-14 Isiwu äminu Lidia nanä, Anam nanä, Lehap nanä, Naptu nanä,
Patrus nanä, Kaslu nanä, äwä Krit nanä yangge bapunä däkngakut. Filistia
nanä Kaslutä towimbän, unetä sakngälakut, äminu unin.
15-18 Saidonu Kenande wawaxu yakap täpänin. Tiwän Kenanu Hit nanä,
Jebus nanä, Amor nanä, Girgas nanä, Hiwi nanä, Arka nanä, Sini nanä,
Arwat nanä, Semar nanä, äwä Hamat nanä yangge bapunä däkngakut.
Kenan nanä unetä sakngälake, päku yolu inäinä yiwitäke kukin.
19 Tiwän Kenande kewu using päkin. Saidondä ku taun Gerar ku Gasa
kukut. Tiwän unetä täpän täkwämbän, gusitdä akonggak käwut ku, taun
Sodom, Gomora, Atma, Seboim yang kukut. Lasale kewune wäkngäsim,
Seboimun.
20 Äminu aläkwäxu Hamde bapunä. Bapunäne wamnäne upuke, kepnä
äwä kantrinä yangu inäinä päke yiwikin.

Semde bapunämbam

21 Jafetde ulawu Semkäyä wawakngä towikut. Tiwän Semde wawaxu
unetä sakngälake dukngikinu bapunä täpätu Eber. Tiwänä Semu Eberunetä
sakngälakin täkwäkge bapunä.
22 Semde wawaxu umanä Elam, Asur, Apasat, Lidia äwä Aram yang.
23 Tiwänä Aramde wawaxu umanä Us, Hul, Geter äwä Mas.
24 Apasatde wawaxu Sela. Tiwänä Selale wawaxu Eber.
25 Eberde wawaxu täpäyalä. Yakäp täpä umanä Pelek yang inikut. Ile
täpdukätanu kewu inäinä upuke yiwikin, ge ile tiwän Pelek yangu inikut.†
Ile ulapnä umanä Joktan.
26 Joktande wawaxu umanä Almodat, Selep, Hasamawet, Jera,
27 Hadoram, Usal, Dikla,
28 Obal, Abimael, Seba,
29 Ofir, Hawila äwä Jobap yang. Äminu aläkwäxu undä Joktande wawak.
30 Kewu itä täke yiwikinu, Mesa unetä ku Sefar gusitdä akonggaxu täwal
halak yiwikin.
31 Äminu aläkwäxu Semde bapunä. Bapunäne wamnäne upuke, kepnä
äwä kantrinä yangu inäinä päke yiwikin.
32 Tiwän äminu aläkwäxu Noale wawaxunetä sakngälakinunin. Kewu
yanggätä yiwikdoke pänguhiwänä, sakngälake, unetä upuke, päku kantrinä
inäinä yiwitäke kukin.

11

Yawetä äminu wamu buläkän täknga yakinunin pängginungukut

1 Ämimbamu kep däkäne yiwikinu wamnä buläkän täknga yakin.
2 Tixäwik äminu gusitdä akonggak käwutkätan tihikuke, kewu kupi
gwendu Babiloniaxätan kake, uwomune päku yiwikin.
3 Päku yiwike, “Kep gämänu päke, däkine häna, yähakitokawä, blik
däkngäning,” yang yakin. Yolu hup simen yanggä dowahakin, tike kolta
tuliwä, blixu päpä kitokakin.

† **10:25:** Hibru wamune ‘Pelek’ yangu yäpuli upukin.

4 Tiwän using yakin. “Inäinä domatäke, womdu womdu dowäku yiwi-
hikunim,” yake, “Yolu gäpanggu tahake, yot bänäkängän yolu belakngä
gwendu tahana, yekäwune kopik. Tiwän umaninu käyä tiwik,” yang yake,
using pahakin.
5 Tixawändeyä Yawe äminu kewune nanätä yot gäpang, yolu belakngä
gwen yang pahaxawä, unin dayipikge epgut.
6 “A! U äminu inä uninggän, tiwän wamnä buläkän täknga. Yakapde unin
pahaying. Ge mahande dasingga pahaningge natäkengu, awahaningunin,”
yake,
7 “Puku wamnä pängginungutnim. Tiwän wamnä yawä, notnätä do-
natäpning,” yang yakut.
8 Yake, Yawetä äminu womduwomdu petäke kuwän, yolu tahakinu
dolahapulukin.
9 Ile tiwän yolu unggäpangu umanä Babel yang inikakin.* Yolu
unggäpangune Yawetä äminbamde wamnä pängginunguke, unetä petäke
kuwän, päku kep däkäne womduwomdu yiwihikukin.

Semde bapunämbam apu Tera

10 Semde bapunä. Yanggä gwendä yiwikdoke teke pukuwän, krismasu
gwenalä apuxukut. Tiwän Semu krismasnä 100 yiwikengä, wawakngä
Apasat towikut.
11 Ile mahene krismasu 500 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
12 Tiwän Apasalu krismasnä 35 yiwikengä, wakwakngä Sela towikut.
13 Ile mähene krismasu 403 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
14 Tiwän Sela krismasnä 30 yiwikengä, wawakngä Eber towikut.
15 Ile mähene krismasu 403 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
16 Tiwän Eberu krismasnä 34 yiwikengä, wawakngä Pelek towikut.
17 Ile mähene krismasu 430 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
18 Tiwän Pelexu krismasnä 30 yiwikengä, wawakngä Reu towikut.
19 Ile mähene krismasu 209 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
20 Tiwän Reu krismasnä 32 yiwikengä, wawakngä Seruk towikut.
21 Ile mähene krismasu 207 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
22 Tiwän Seruxu krismasnä 30 yiwikengä, wawakngä Nahor towikut.
23 Ile mähene krismasu 200 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
24 Tiwän Nahor krismasnä 29 yiwikengä, wawakngä Tera towikut.
25 Ile mähene krismasu 119 yiwixäwixu, wawak yäpanä towikut.
26 Tiwän Tera krismasnä 70 yiwikengä, wawakngä Abram, Nahor, äwä
Haran yang towikut.
27 Terale bapunä. Tera Abram, Nahor, Haran yangge nanä. Tiwän Haranu
Lotde nanä.
28 Nanä käluk yiwixawän, Haranu Ur Kaldia alakut womune kumgut.
29 Tiwän Abramkät Nahorkät mängätnä päkumäläk. Abramde mängälu
umanä Sarai, tiwän Nahorde mängälu umanä Milka, Harande yäpa. Ha-
ranu Milka äwä Iska yangge nanä.
30 Sarai engang hongge yiwikut.
31 Teratä wawakngä Abram, bapunä Lolu Harande wawak, bapunä Sarai
Abramde mängät yang päpän, Ur yolu Kaldiaxätanu unggäpangu teke,
Kenan kuningge kukindeyä, Haran yolu unggäpangune päku yiwikin.

---

* **11:9:** Hibru wamune ‘Babel’ äwä ‘pängginungukut’ yangu guläkngä usäkän bimä.

32 Yiwihika, Tera krismasnä 205 yiwixäwixu, une kumgut.

12

Yawetä Abramu Kenan kuwikge inikut

1 Gwendune Yawetä Abramu using inikut. “Kantrika, notdambam, nangga yänggwät yang peke, kewu nätä ganiwa, uwomune kunggayo.
2 Nätä pahawa, bapuka sakngälake, kantri inätä täke yiwä, umanä käyä tiwik. Tiwän bänip kwikwik gamike, tahawa umanda inulung tiwik. Tiwän gäle natäke, äminbamu mahandexäyä bänip kwikwixu äpme yämit.
3 Ämindä gäle bänip kwikwik gamä, nätä yäkwäle ile bänip kwikwik yämit. Tike ämindä tokngä däkä gamä, nätä yäkwäle tokngä däkä yämit. Gäle tiwän, yotyolu kewune nanä undä bänip kwikwik päning,” yang inikut.
4 Tiwän Abramu yotnä teke, Yawetä inikut using kukut. Lotkäyä ixät kukumäläk. Abramu krismäsnä 75 yiwikengä, Haranu teke kukut.
5 Mängätnä Sarai, notnäle wawak Lot, hängäläpä äwä puyä äminu Haran päkin yangu undä päke, kewu Kenan uwomune kuningge kukin. Kuhika, Kenan kewu uwomune kundopgin.
6 Kundoke kuhika, Sekem päku, pa takwänu More undäkäne yiwikin. Täpduxu uwomkätanu kewu uwomune Kenan nanä ayiwixakin.
7 Tiwän Yawetä apu, Abram using inikut. “Kewu awomu bapukale äpme yämit,” yang inikut. Yawetä ile apgutde, ile tiwän, Yawele alta gwenu uwomune tahakut.
8 Tikengä Sekem teke kuhika, Betelde gusitdä akonggak käwutkätan päku, selyotnä täwal kemat tapike yiwikut. Uwäku yiwikulu, Betelde gusitdä akonggak käwut, tiwän Aile gusitdä pukunggak käwutde, bänäkängän päku yiwikut. Unexäyä alta gwendu tahake, Yawele uman tängenakut.
9 Tikengä uwomu teke, päku womduwomduhim yiwitäke, Negepde* kukut.

Abramu Isip päku yiwikut

10 Kewu uwomkätanu gusit täpduk tiwän, naxu wenä hikngä tikut. Tiwän Abramu womduhimu Isip päpu yiwikge pukukut.
11 Isip kundopningge kuxäwik, mängätnä Sarai using inikut. “Gä mängälä gwälam hikngä.
12 Isip nanätä ganduke ‘Ile mängät,’ yakengu, nä anuwä kungäxäwa, gä täning.
13 Ge ayäwä kakengu, ‘Hamina’ yang yäniyo. Tiwän gäle natäkengu, donuwä kupit,” yang inikut.
14 U inikut using kuwäl, Isip nanätä mängätnä kawä, gwälam hikngä tikut.
15 Tiwän kingge puyä ämindä kake, ku kingu “Mängälä gwälam hikngä täpätu undan kamäng,” yang inikin. Tikengä Sarai kingge yolune täke kukin.
16 Tiwän kinggä Sarai täkutde tiwän, Abramde sipsip, towiyä gämän, donggi, kamel, puyä ämin yang imikut.
17 Tiwändeyä kinggä Abramde mängätnä täkutde, Yawetä iwalu wäyi hikngä king, äminu undä yotnäne yiwixakin yangge yämän dambätakin.
18 Andambätake, kinggä Abram yawän apän, using inikut. “Usingu inale tahakuläk? ‘Mängätna’ yangu dasingge tiwän donanikuläk?

* **12:9:** Negewu kep uman. Tiwän yäpulinä saut.

19 ‘Hamina’ yangu kemu inale naniwi täkum? Wanin, mängätdan. Täke
kunggä,” yang inikut.
20 Inike, puyä äminä yäniwän, itä Abram, mängätnä, yang yäningyäpiwä,
hängä täpänä undä päke kukumäläk.

13

Abramkät Lotkät matäke kukumäläk

1 Abramdä Isip teke, mängätnä, hängä täpänä yang päke, hipdunä Negep
kopgut. Notnäle wawaxu Lotkät using kopgumäläk.
2 Abramu moningä silwa, gol, kälawu äminsak yangu meyä hikngä tiwäyä,
päke kopgut.
3 Täko yiwihika, Negep teke, womduwomduhim yiwitäke, Betel kukut.
Täku Betelkät Aixätde bänäkän yiwikut, tupä selyotnä tapike yiwike,
4 alta gwenu Yawele tahakut womune. Une päku yiwike, hipdu Yawele
tumuk takahut.
5 Tixawän Lotkäyä sipsipnä, towiyä gämänä, äminu ixät kukin yangu
meyä.
6 Abramkät Lotkätdäne kälapnä meyä hikngä tiwän, kewu uwomunekänu
yiwitnangäsä dolikut.
7 Äminu Abramde kälap daying yiwixakin äwä äminu Lotde kälap daying
yiwixakin yanggä yanganikin. Tixawän uwomkätanu Kenan nanä Peres
nanä yangu uwomunekän yiwäxakin.
8 Puyä äminätä yanganiwä, Abramdä Lolu using inikut. “Puyä äminilu
amäk wam yawä, täke dolinggak. Nilu u notnäxäluninggän. Ge amäk wamu
teta.
9 Kayo. Kewu inulung. Ge inäinä matäke kuhim. Gä hiyä käwut kuwiläkge
natäpi, nä kwänä käwut kuwit. Tike gä kwänä käwut kuwiläkge natäpi, nä
hiyä käwut kuwit,” yang inikut.
10 Iniwän Lotdä Jodan kupi ku Soar kewu uwom kawänu, yanggänä käyä
tikut, Yawele puyä bimä,* äwä Isipde kupi bimä. (Yawetä Sodom Gomora
yangu dosipmäxawän kakut.✡)
11 Kewu unin kake, Lotdä kupi undä gwen inäle tuwänguke, womduwom-
duhim yiwitäke, gusitdä akonggak käwulunele kukut. Tiwänä Abramkät
Lotkälu matäke kukumäläk.
12 Abramu Kenan yiwixawän, Lolu kupi unggwenune yolu gäpangguyi
bänäkängän päku, selyotnä Sodomu kwayimune tapike yiwikut.
13 Äminu Sodom nanä gutongä ämin. Yawele kayine wäyi hikngä pa-
hakakin.
14 Lotdä Abramu teke kuwänä, Yawetä Abramu using inikut. “Anetä
yiwike, kewu undä dayipso. Gusitdä akonggak käwut, gusitdä pukunggak
käwut, not käwut, äwä saut käwut yangu dayipso.
15 Kewu undä undayixaläxu nätä gäxät bapukaxätde gihäle tupäkände
äpme damit.
16 Nätä tahawa, bapuka naxälä hikngä tike, haluhalu bimä tining. Äminu
täpätutä haluhalu kendekengä, bapukaxäyä kendewik. Tiwän bapuka
naxalä hikngä tiwän, kendetnangäsä doliwik.
17 Kuke, kewu awomdäne belakngänä däpinä yangu undä dayipso, inale
gäle gamit,” yang inikut.

---

* **13:10:** Puyä Yawetä Idenkätanu pahakut wom. Yakap 2:8-10 kayo. ✡ **13:10:** Yakap 19:1-29

18 Iniwän Abramdä selyotnä wäsipäke, Hebron täku Mamrele pa takwän
däkändäkäne selyotnä tapike, uwomune yiwikut. Une täku yiwike, alta
gwenu Yawele tahakut.

14

Abramdä Lot gatängämikut

1 Täpduxu uwomune kingu malä nanä täpäyaläxät täpäyaläxätdä amäk
äminä päpä, Kenan apä, amgin. Elamde king Kedorlaomer, Babiloniale king
Amrapel, Elasarde king Ariok, äwä Goimde king Tidal, yanggä apä, kingu
Kenan nanäxät amgin.
2 Kingu Kenan nanä using: Sodomde king Bera, Gomorale king Birsa,
Atmale king Sinab, Seboimde king Semeber, äwä Belale king. Bela äpmanu
Soar yang inikaying.
3 Kenande kingu uläkwäxu amäk äminä päke, Sidim Kupi kukin, Sol
Yanggä Gwende kwayimune.
4 Using tupä Kenan nanä Kedolaomerde gepbine yiwixawä, krismasu 12
apuxuwän, krismasu 13 täpäne mähe natäke, wamnä donggwälamikin.
5 Ile tiwän krismasu 14 täpäne Kedolaomerxät king notnäxät amäk
äminä päpä, Astoret Karnaim apu Repa nanä sipmäke, Ham apu Sus nanä
sipmäke, Sawe Kiriataim apu Em nanä sipmäke,
6 Seir täwal däkändäkäne apu Hor nanä sipmäke, Elparan nanä apu sipgin.
Elparanu kepdän däkäle inälängändän.
7 Unetä täpä täkwämbän, Enmispat, äpmanu Kades yang inikayingune
ku, Amalek nanä sipmäke, kepnä unda päke, Amori nanä Hasason Tamar
yiwäxakinkäyä sipmäke, kepnä unda päkin.
8 Unin sipä, kingu Sodom nanä, Gomora nanä, Atma nanä, Seboim nanä
äwä Bela nanä yanggä amäk äminä päpä, Sidim kupine päku ämningge
tändäkngakin.
9 Elamde King Kedolaomer, Babiloniale King Amrapel, Elasarde King
Ariok, äwä Goimde king Tidal, yanggä apä, ixät amgin. Amäk äminu 4
täkwäkgänetä apä, amäk äminu 5 täkwäkgänexät amgin.
10 Sidim Kupi Gwenune, gänangä däkändäkä koltatäne käyä. Tiwän
amänggawä täke doliwän, Sodomde amäk äminäxät Gomorale amäk
äminäxät andatäkuningge tahake, notnä kolta gäpmane päpu sipän, notnä
täwal däkändäkäne datäkukin.
11 Datäkuwä iwalnätä päku, Sodomdäne Gomoratäne yang hängälapänä
nakngä yang päkin.
12 Tixawän Abramde notnäle wawaxu Lot Sodom yiwäxakutde, amäk
ämindä hängä täpänä Lot yang päke kukin.
13 Tiwänä äminu andatäkukinu täpätutä apu, Abram Hibru uläpä inikut.
Äminu Amor nanä täpätu umanä Mamre, panä takwän däkändäkä käyä.
Tiwän Abrahamu pa undäkändäkäle kwayimune yiwixakut. Eskol, Aner
yangu Mamrele epänepän notnä. Tupä Abram, Mamre, Eskol, Aner yang
gatäkgatäk tahaningge wamu aläkakut.
14 Abramu wawakngä täkinde natäke, amäk äminä Abramde yolune
alakinu 318 ämin yangyäwämbän, päku iwalnä yäwatäke kuhika, Dan yot
gäpangune kukin.
15 Kupiläne Abramdä amäk äminä uhike pewän, iwälnä sipä datäkuxawä,
yäwatäke kuhika, Hoba kukin, Damaskusde not käwutkätan.

16 Kuke hängäläpä iwalnätä päkinu, wawakngä Lot, Lotdäne hängäläpä
äwä wäwi mängälä yang päkapgin.

Melkisedekgä Abramu wam gwaläng inikut

17 Abramdä King Kedolaomerxät king notnäxät sipmäke, hipdunä Sawe
Kupi bä Kingge Kupi yang inikayingune apuxawän, Sodomde kingu
Abramkät yiwik yähimäläkge apgut.
18 Tiwänä Melkisedexu Salemde kingkäyä Abramde apgut. Täkapu
bretkät wainkät imikut. Melkisedexu Anätu Enetängä Nanä Täpäle prisde
yiwikut.
19 Itä apu wam gwalängu using imikut. "Abram, Anätu Enetängä Nanä
kepkät yekäpkät pahakut täpätä, gäle bänip kwikwixu äpme gamik.
20 Tiwän Anätu Enetängä Nanä Täpäle uman yatängenatnim, inale
itä iwalda kätakgane pewän sipguläk," yang inikut. Iniwän Abramdä
hängäläpä upuke, 9-u inäle pexäwik, 1-u Melkisedekge imikut.
21 Tiwänä Sodomde kingu Beratä Abramu using inikut. "Hängä täpä
gikale pexäwik, äminakän namiyo," yang inikut.
22 Tiwändeyä Abramdä using inikut. "Kätaknga tängenake, Yawe, Anätu
Enetängä Nanä, kepkät yekäpkät pahakut täpäle umande wamu hiyäkän
hikngä yänggat.
23 Hängä täpätu gätäne dohikngä täpit. Täwikge tret bä bälängyayikge
kätak yangu mätekngä. Tiwändeyä dowäpit. Using päpitnä, gätä 'Nätä
tahawa, Abramu hängänämbamgän tikin,' yang yeyä.
24 Hängä täpätu ninale doläpit. Tike hängä amäk äminatä anayingu unin.
Tike Aner, Eskol, Mamre yangu näxat kukumäng. Ge hängä mätekngä
itäkän päning," yang inikut.

15

Yawetä Abramu hiyäkän wam inikut

1 Abramdä awewelike kaxawän, Yawetä apu, wamu using inikut. "Man-
axälayo. Nä tulungguka bimä. Tike bänip gwalängge hängä inulung gamit,"
yang inikut.
2 Tiwän Abramdä yäkwäle inikut. "Täkeläpä Yawe, hängä dasä bimä
namiläk? Enganga wenä. Ge nätä kupa, Elieser Damaskas nanä täpätä näle
tangge yiwike, hängäna päpik.
3 Engangu donamikuläkge, puyä ämina täpätutä näle hängä päpik," yang
inikut.
4 Iniwän Yawetä wamu hipdu using inikut. "U. Gäle hängä äminu uläpätä
dowäpik. Tike gika wawak hikngätä päpik," yang inikut.
5 Inike kepmän täkepuke using inikut. "Yekäpkätan kake, kuminamu
kendeyo. Kendetnangäsä tinggak? Bapuka using tining," yang inikut.
6 Iniwän Abramdä Yawele bänip tiwän, Yawetä "äminomän" yang inikut.
7 Tiwänä hipdu Yawetä Abramu using inikut. "Nä Yawe. Nätä kewu
awomunin gamitde Ur yolu Kaldiaxätanu unggäpangunetä täkapgum, gän,"
yang inikut.
8 Tiwän Abramdä inikut. "Täkeläpä Yawe, dasing tahawi kakengä,
hiyäkände yangu natäpit?" yang inikut.
9 Iniwän yäkwäle inikut. "Towiyä gämän mängälä gwendu, meme
mängälä gwendu, sipsiwu wäwi gwendu, undä krismasnä gwenalä

gwendu, äwä kombunanang mätexu gwendu, päkalu gwendu yangu päkapu namiyo,” yang inikut.
10 Iniwänä Abramdä undä Yawele päkapu, bänäkängän wehike, käwutdu pexäwik, käwutdu petäke kuwän, täkngayalä tikut. Tikengä kwäwilu dowehikut. Tike gwendu käwutdu täkngane teke, gwendu käwutdu täkngane tekut.
11 Pewän dayike, käpämdä epu naninnge epä, Abramdä yäwambän datäkukin.
12 Tiwänä gusitdä pukuxawän, Yawetä natäpän, däpmunä kupsä hikngä pekut. Pexawän, kupilä täkngaxät naxälä täkngaxät apän naxälakut.
13 Tiwän Yawetä inikut. “Wamu ganiwa, hiyäkängän natäpso. Bapuka kewu womdune päku, apuyiwit däkngake, uwomune nanäle kematde yiwitning. Tiwän puyä kitokngä yämä pahaxawä, äminu sipmäxäwik pahawä malixawä, 400 krismas apuxuning.
14 Tiwän äminu gin pahawä maliningu, nätä tokngä däkä äpme yämit. Tiwän bapuka hängä täpänä naxälä päke, yolu uwomu teke kuning.
15 Tiwänä gän, yiwitäke kuhika, äminälake hikngä damänsim tike, bänip kwikwik täkngane kupi kwayining.
16 Bapuka gwenu gwenaläxät gwenaläxät sakngäläxawänä, ane apning. Amor nanäle wäyinä inulung hikngä tiwän kakengä, anetä yäwämba epuxuning,” yang inikut.
17 Gusitdä pukuwän kupilä tiwänu, gäpma kupänä käyä gwenkät, aläkätäwu däkinä käyä täpäxätdä tingalake, kälawu wehike pekulune bänäkändekän apuxukumäläk.
18 Täpduxu unggwenune Yawetä Abramu hiyäkän wam täkngа using inikut. “Bapukale kewu awomunin yämit, Isipde yanggä dupinetä apuxu yanggä inulungu Yufrites dupine.
19 Ken, Kenis, Kadmon,
20 Hit, Peres, Repa,
21 Amor, Kenan, Girgas, äwä Jebus yangge sakngayile kewu undä bapukale yämit,” yang inikut.

16

Hagartä Abramde wawaxu Ismael dukngikut

1 Sarai, Abramde mängälu, engangu donduknigikut. Tiwändeyä mängälä täpätu Isip nanä puyä äminäle yiwikulu umanä Hagar.
2 Ge Saraitä Abram inikut. “Yawetä bänipna umumbän, engangu donduknigit. Ge kuyo. Tiwän puyä äminaxät däpmunu pesimäläk. Dasingga? Itä enganga äpmembä betangamik?” yang inikut.
Iniwän Abramu täke natäpgut, Saraitä yawänun.
3 Abramu Kenan täku krismasu 10 yiwikut. Tiwänä, Saraitä puyä äminä Hagaru Abramde imikut.
4 Tiwän Hagarxät yiwät, tängene käyä tikut. Tiwän kake, Hagaru inäle natäpänu axopgut. Tiwän towikngä* Saraile natäpänu aepgut.
5 Tiwänä Saraitä Abramu using inikut. “Gätä tahawi, nä meyä pänggat. Puyä ämina uläpä nina gäle kätaxune tekum. Tiwändeyä Hagaru tängene

* **16:4:** Hängä täpä uhike towikngä däkngakaying usinggän, hängänämbamgän ämindä äminu puyänä pahangyäminingge uhike, towikngä däkngakakin.

käyä tiwän kake, itä nandupänu, kwakwakngä tinggak. Ge Yawetä gäxät näxälu äpme uhinggiwik," yang inikut, Saraitä Abramun.
6 Yawän yäkwäle Abramdä using inikut. "Täke. Gika puyä ämin. Gika dasingga tahawiläkge natäläxu, gika tängäne yiwixak," yang inikut. Yawänä Saraitä mähemähe kaxäwik tahanggawän, Hagaru datäkukut.
7 Yawele angelätä kepgän gomune, Hagaru yanggä akondokayingune kakut. Yanggä akondokayingu unggwäxu Surde kähit kwayimune yiwixak.
8 Tiwän ängelatä using inikut. "Hagar, Saraile puyä ämin, sänetä apuläkngä, säne kunggaläk?" yang inikut.
Iniwän "Nä towiknga Saraile naxälake datängapunggat," yang inikut.
9 Iniwän Yawele ängelatä inikut. "Hipdu päku towikga Saraile gepbine yiwiyo," yang inikengä,
10 unetäkänu using inikut. "Nätä tahawa, ayika sakngälawä meyä tiwän, kendetnangäsä doliwik.
11 Gä äpmanu tängakane käyä. Ge engangu wäwi täpä dukngiwiläk. Tikengä umanä Ismael† yang iniyo, inale kwänämu tiläxu, Yawetä anatäk.
12 Wawakga uläpä donggi tuk bimä däkngake, äminbamde iwalnä däkngawik. Däkngawän yäkwäle iwalnä däkngawä, tahake yiwitning. Tikengä notnämbamkälu gupsängu doyiwitning," yang inikut.
13 Yawetä Hagaru wam inikutde, "Ananduxak Täpä axat," yake, umanä täkngatu using inikut. "Anätu Ananduxaläk Täpänin" yang inikut.
14 Ile tiwän yanggä akondokayingu unggwäxu umanä "Käluk Yiwäxäwik Nanduxak Täpäle Yanggä" yang inikin. Yanggä akondokayingu unggwäxu Kadeskät Beretkätde bänäkängän yiwäxak.
15 Tiwänä Hagardä Abramde wawak dukngiwän, Abramdä umanä Ismael yang inikut.
16 Abramu krismasnä 86 yiwixawän, Hagardä Ismaelu une dukngikut.

17

Wamu gupnä matäkindäne

1 Abramu krismasnä 99 yiwixawän, Yawetä apu inikut. "Nä Anätu Kitokngäna Käyä Täpä. Näxät gatäke yiwixäwik, nomängän pahayo.
2 Kontraknga gäxät tahakumäxu aläpa kitokawän, tahawa bapuka meyä hikngä tiwik," yang iniwän,
3 Abramdä sopäsopä puke, kuhilä kewune täpu temgut.
Tiwän Anätutä using inikut.
4 "Näle kontraxu using. Mahande kantri yiwitäke kuninggäne bapunä däkngawiläk.
5 Ile tiwän umanda Abram* yangu dongganikaning. Tike umanda Abraham† yang ganikaning, inale nätä pahawa, bapuka meyä sakngälake, kantrinä inäinä päke yiwitning.
6 Nätä tahawa, bapuka meyä dukngixäwik, kantri däkngake yiwitäke kuning. Tiwän bapuka täpätuyi kingge yiwitning.
7 Kontraknga hipdu täpa kitokawän, iwikge using yiwik, bapuka mahande alätninggexät. Nä gäle Anätuka, tiwän bapuka mahande alätningge Anätunä.

---

† **16:11:** Hibru wamune 'Ismael' yangu yäpuli Anätutä anatäxak. * **17:5:** Abram yangu yäpuli 'nanä umanä käyä täpä'. † **17:5:** Abraham yangu yäpuli 'äminu meyäle nanä'.

8 Gä Kenande kewune apuyiwitde päkapu yiwixaläk. Tiwändeyä kewu
Kenandäne awomu undä gäxät bapuka mahande alätningkätde gihäle
tupäkände damike, Anätunäle yiwit," yang yakut.
9 Tikengä unetäkänu using inikut. "Gäxät bapuka mahande alätningkälu
näle kontrak tawake yiwitnong.
10 Kontraknga uläknga using. Wäwi undä gität yiwixayingu, yämunäle gup
matänong.
11 Kontraknngitde tuwängge gupnä matäkaningu uläknga tä yiwik.
12 Wäwi gität yiwitning, engangu wäwi alake täpduxu 8 yiwitning, äwä
malä nanä puyä äminsäle moninggä uhining yangu, undä gupnä matänong.
Usäkän bapuka mahande alätningkäyä usinggän tahanong.
13 Yotsäne alätning bä moninggä uhining yangu undä gupnä amatänong.
Uläknga tä tuwängge yiwän, kontraknga iwikge yiwixäwik.
14 Tike wäwi täpätu iminda gupnä domatäwixu, näle kontraxu
doläwämbik. Ge aläwämbä epuxuyok," yang inikut.
15 Täknga tu using inikut. "Mängätda Sarai yang inikakinu aleke, Sara
yang ininong.
16 Nätä bänip kwikwik ima, wawakga dukngiwik. Unetäkänu nätä bänip
kwikwik ima, yotyotde hawanä däknga wik. Tiwän ayinä täpätuyi kingge
yiwitning," yang inikut.
17 Iniwän Abrahamdä sopäsopä puke, kuhilä kewune täpu temäke,
using natäpgut. "Wäwi krismasnä 100 tiwänu, engangu äpme towimbik?
Saraxäyä krismasnä 90. Ge engangu äpme dukngiwik?" yang natäpän,
kwakwaknngä tiwän mikut.
18 Tikengä Anätu using inikut. "Wamu yaläxu, Ismaelde täkembä imiläk?"
yang inikut.
19 Tiwänä Anätutä inikut. "Ile donatäke yat. Tike mängätda hikngä,
Saratä wäwi täpätu äpme dukngiwik. Tiwän umanä Aisak yang iniyo.
Tiwänä kontraknga ixät tahake, täpa kitokawän, iwikge using yiwik,
bapunä mahande alätninggexät.
20 Ismaelde yaläxu anatät. Ge ixäyä bänip kwikwixu äpme ima, engangu
meyä towimbik. Wawakngä 12 towimbän, uläkwäxu kuhiläle yiwike,
kantrinä täke yiwitning.
21 Tiwändeyä kontraknga uläknga Aisakät tahahim. Äminu uläpä kris-
masu ende gwenuneyä Saratä kake täpik, täpduxu asawomune," yang
inikut.
22 Wamu Abraham iniwän puluwänu, Anätu axukut.
23 Täpduxu inä unggwenunekän Abrahamdä Ismael, wäwi inäxät yiwix-
akin, moninggä uhikut yangu wäwi undä gupnä Anätutä inikut using
matäkut.
24 Abrahamu krismasnä 99 tixawän, gupnä matäkin.
25 Tike wawakngä Ismaelu krismasnä 13.
26 Täpduxu inä unggwenunekän Abrahamkät Ismaelkätde guwu matäkin.
27 Abraham, wäwi inäxät yiwixakin, moninggä malä nanä uhikut yangu
wäwi undä gupnä matäkin.

18

Äminu täpäyalä täpätu Abrahamde apgin

1 Abrahamu selyotnä Mamrele pa takwän däkändäkäle kwayimune täku
tapikut. Ngä täpduxu gwendune gusilu tokngä tiwän, selyotnäle yämäne
yiwixawän, Yawe apgut.
2 Abrahamu kuhilä kwayiwän enawän, äminu täpäyalä täpätu päkapu
yiwikinä dayipgut. Unin dayikengu, selyotnä yämä däkänetä ihapmäke
kuke, sopäsopä puke, kuhilä kep däkäne temgut.
3 Temäke using yakut. "Bulämbam täpä, nä ilakngä nandukengu, puyä
äminda manapmake kuyo.
4 Puyä ämina iniwa, yanggä täkapu damän, bälängsä häluke, pa andäkale
gepmäne yiwä täkanong.
5 Näle apuyingge, naxu mätekngä hangdama, nakitokakengä, axunangge
natäyingune kunong," yawän, "Täke. Usingu täke tahawiläk," yang yakin.
6 Tiwän Abrahamu yupsäng ihapmäke, selyotkätan kopgut, Sarale. Ko
Sara using inikut. "Flawa gwälamu bulämbamu tupäyalä päke, bret hayo,"
yang inikut.
7 Tikengä ihapmäke, towiyä gämände kukut. Ku towiyä gämän mätexu
tänge ilakngäkänu gwendu täkapu, puyä äminä täpätule imän, itä yupsäng
matäke hakut.
8 Tiwänä towiyä gämändäne mäm yanggä kälukät, äwä mäm yanggä
awäke pewä kitokakinkät, towiyä gämän mätexu u hakinkät päkapu
yämikut. Yämike, pa gepmä yiwike, daying yiwixawän, nakin.
9 Tikengä using inikin. "Mängätda Sara sandan?" yang yawä "Endesing.
Selyotkätan," yang yänikut.
10 Tiwänä u yiwikinu täpätutä using yakut. "Täpduxu asämbimä gwenu
krismasu endenggwenune apa, mängätda Sara engangu wäwi täpä kake
täpik," yang inikut.
Wamu u yakinu, Sara selyolune yiwixäwik natäpgut.
11 Abrahamkät Saraxälu äminäläke hikngä tiwät, engangä dukngit-
nangäsä täpduxu ayapmikut.
12 Ge Sara using natäpgut. "Apnaxät nilu äminäläke alimäk. Engang äpme
dukngiwik yake yänggak?" yang natäke, mipäkohopikut.
13 Tiwän Yawetä Abrahamu using inikut. "Sara inale mikgak? 'Engangu
kake tänangäsändo. Äminäläke alit,' yangu inale yänggak?
14 Hängä täkngatu Yawetä using tiwik yang natäpänu, doaläwik? Tiwän
täpduxu angganit gwenune hiyäkände äpme apit. Tiwän engangu wäwi täpä
kake täpik," yawän,
15 Sara anaxälake "Domit," yawän, Yawetä "Hiyäkände. Amiläk," yang
inikut.

Abrahamkät Täkeläpäxätdä Sodomde yakumäläk

16 Äminu uläkwäxu Sodomde kuningge enawä, Abrahamkät kukin. Kuke
päku kahitbänä yiwike, yot gäpangkätan kakin.
17 Yawetä using natäpgut. "Hängä tahawitde natälu, Abrahamu
doxanghopike tahawit,
18 inale Abrahamu bapunä sakngälake, kantri inätä täke yiwä, ki-
tokngänä käyä tiwik. Tiwän Abrahamde tiwän, kantri kewune nanä undä
bänip kwikwik päning.
19 Abrahamu, engangä, bapunä yang yänindämumbän, nomängän
tahaxäwik, Yawele kahit täwaningge tuwängukum. Ge hiyäkän wamu
Abraham inikumu, inä using pahawit," yang natäpgut.

20 Tikengä Yawetä using inikut. “Sodom nanäxät Gomora nanäxät
gutongä hikngä pahaxawä, kwänäm tixäwik, näle yayingu meyä hikngä.
21 Ge nina pukuke dayikengä, hängä wäyi pahawä wamu natäpgumu
hiyäkän bä kem yangu natäpit,” yang inikut.
22 Tiwänä äminu Yawexät kukin täpäyalu Sodomde kuxawät, Yawexät
Abrahamkälu ayiwikumäläk.
23 Yawetä yiwikulune inälängän ku, Abrahamdä using inikut. “Ngä
dasing? Äminomänkät gutongä äminkät undä sipnangge tinggaläk?
24 Ngä äminomänu 50 tiwänu, ile butayä donatäxäwik, yolu undä gäpangu
pahawi malining?
25 Gätä gutongä ämin sipmäkengu, äminomänu dosipnangäsä, inale undä
sipmäkengu, meyä usakän yämiläxunin. Kewu undä womde meyä uhing-
gikgaläxunin. Kekem usingu dolahanangäsä,” yang inikut.
26 Tiwänu Yawetä using inikut. “Sodomkätanu äminomänu 50 dayikengu,
butayä ile natäke, yolu undä gäpang tewa yiwik,” yang inikut.
27 Tiwänä Abrahamdä hipdu using inikut. “Nä kep ämingän. Wamu
yänangäsändo. Tiwändeyä hipdu yäwit.
28 Äminomänu 5-u wenä tiwän, 45-kän tiwänu, dasing? Yolu undä gäpangu
asipiläk?” yang iniwän, “45 dayikengu, dosipit,” yang inikut, Yawetän.
29 Tiwänä hipdu using inikut. “Ngä 40-kän tiwänu, dasing?” yawän,
“Äminu 40 uläkwäkge tiwänu, dosipit,” yang inikut.
30 Iniwän hipdu “Täkeläpä, tokngä manandupso. Hipdu yänanggenggat.
Ngä 30-kän tiwänu, dasingga?” yawän, “Dowahawit, 30-kän tiwikäyän,”
yang inikut.
31 Iniwän hipdu inikut. “O, Täkeläpä, wamu hipdu angganinggat. Ayäwa
kakengu, mähe manatängamiyo. Ngä undanu 20-kän tiwänu, dasing?”
yawän, “20-kän dayikexäyä, dosipit,” yang inikut.
32 Iniwänä “O Täkeläpä, wamu wäseknga hikngä ganiwit. Dasing? Äwä
undanu 10-gän dayikengun?” yawän “10-gän dayikexäyä, dosipit,” yang
inikut.
33 Tiwänu wamu yakumäläxu, une using ku yiwikut. Tiwän Yawe teke
kuxawän, Abrahamu yotnäle hipdu kukut.

19

Yawetä Sodomkät Gomoraxät sipgut

1 Lolu taunu Sodomde yämä däkäne, wamu inulung wopwom yi-
wik yakakin womune puku yiwike yiwixawän, ängela uläpäyalu kupilä
täkngaläknga kundopgumäläk. Kundopät dayikengu enake, ku sopäsopä
uläpäyatde puke, kuhilä kep däkäne temgut.
2 “Bulämbam täpä, nä puyä äminsä. Ge yotnane apät kuna. Päku bälängsä
häluwät, une petnim. Ge enakengä, gihä natämäläxune kuhol,” yang
yänikut.
Yäniwän yäkwäle using yakumäläk. “Ane, kekewune pesim,” yang
inikumäläk.
3 Tiwän Lotdä kitokawän, ile yolune kukin. Flawa yisnä wenä
hangyämike, nakäyä meyä hake, yämän nakin.
4 Yämän nake, awetningge däpi tixawän, wäwi Sodom nanä undä,
wawakdäkä, äminäläke yang Lotde yolu yiwit täpän gwähawän,

5 Lotde yangoke yakin. “Äminu gäle apumäläxu, yawi epuxuwät tahakana,” yang yakin.

6 Tiwän Lotdä epuxuke, yämä mehene gupsäng tahake, yänikut.
7 “O mäte notna. Wäyi täknga usingu malahanong.
8 Tike yäpana täpäyalä wäwixälu doyiwixayingu undan. Ge unin päkepu dama, gihä natäying täknga unuxät yiwitnong. Tike äminu aläpäyalu mawahawä malinong, inale näle yolunekän apumäläk,” yang yänikut.

9 Yäniwän, “Kuke nipmit,” yang inikin. Inikengä yakin. “Lolu womdune nanä täpätä päkapu yiwike, ninu gutongä äminde nininggak,” yang yakin. Tikengä using inikin. “Meyä uläpäyatde natämäng täknga gäle tahana, meyämbamu gätä päpiläk,” yang yake, Lolu tekwätämapä kuxawän, yämä uputningge tahakin.

10 Tiwändeyä okupi yiwikumäläxu uläpäyatdä Lolu tulitämapät kopän, yämä gupsäng tahakuhikumäläk.
11 Tikengä kepmän yiwikinu uläkwäxu undä pahawät, kayi kupilawä, yämä däkä kanangäsä dolikut.

12 Tiwänä uläpäyatdä Lolu using inikumäläk. “Yepmäka, wawakga, yäpaka, bä gikaxät nanä täpätuyi andanu käyä kakengu, päpi awomu teke kukanong,
13 inale yolu anggapangu awahata malining. Äminu ane nanätä gutongä pahaxawä, Yawele kwänäm tixäwik yayingu meyä hikngä tiwän, Yawetä niningyäpiwän, nitdä pahata malininggе apumäk. Ge notda päpi, yolu awomu teke kukanong,” yang inikumäläk.

14 Iniwät Lolu enake epuxuke, yepme yäpanä uläpäyat pähimäläkge tuwungukin täpäyatde kuke yänikut. “Yupsäng enake, yolu anggäpangu teke kukahol, inale Yawetä pahawän malinangge tinggak,” yang yäniwän, “Yamändetbä nininggak?” yang natäpgumuläk.

15 Gusilu moyokän akondoxawän, ängelatä Lolu iningyäpikumäläk. “Mängätda yäpaka yang päke epuxunggayo. Tike yolu anggäpangkät pahata malinäng,” yang inikumäläk.

16 Tiwändeyä Lolu hipnalä tahangyiwikut. Tinggawän ängelatä Lot mängätnä yäpanä yang kätaknga päke, epu päke kukumäläk, inale Yawetä Lotde butayä natäpgut.
17 Epu päke kuke, ängela täpätutä using yänikut. “Tupäkände datäkukanong. Päkungu kupi gwenune mayiwä täkanong. Tiwän maläpä täkwämbän kanong. Tupäkändekän täwalune datäkukanong. Tike dahipän kumnäng,” yang yänikut.

18 Tiwändeyä Lotdä using yakut. “O, Bulämbam täpä, usingu mayawi tahanom.
19 Nä axumnangäsä tiwändeyä, gätä puyä äminda ilakngä nanduke, nandung yiwixawi, käluk yiwixat. Tiwän täwalu malä hikngä. Ge unele datäkuxätna, meyä uläknga tä apungu, anihipän kumnimunin.
20 Tike yolu atunggäpangsimu wäkngäsim. Tiwän mätekngä hikngä. Ge une täkembä datäkuke doxupit?” yang inikut.

21 Iniwän ängelatä inikut. “Täke. Wamu u yänggaläxu using tahawit. Yolu unggäpangsimu dowahawa malining.

22 Tiwän yupsäng ihapmäke, datäkunggayo, inale yolu gäpangsimune
doxuxawi, näta hängä täkngatu pahanangäsändo.” (Yolu unggäpangsimu
Lotdä mätekngä yang inikutde, umanä Soar yang inikakin.*)
23 Gusilu moyokän ako apuxawän, Lolu Soar kundopgut.
24 Kundopän kakengä, Yawetä huwu tokngä yähakaying gwengwenu,†
yekäpkätandä pewän, hopätä epukaying bimä täknga epgin, Sodom Go-
moraxätanun.
25 Tiwän Yawetä pahawän, ämin, yot, hängäläpä yangu kupi unggwenune
yiwixayingu undä yähakukin.
26 Unin ihiwän natäke, Lotde mängälu täpän täkwämbän kake, hup bimä‡
däkngake, däm täpä yiwikut.
27 Yolu yähakuxawä, gwäsi hikngä Abrahamu Yawexät yakap yi-
wikumäläk womune täku yiwike, hapäpu,
28 Sodom, Gomora, kupi unggwen yang kaxawän, gwäha bulämbam
hikngä kewu uwomkätandä mingändäkä bimä gwendä kopän kakut.
29 Anätutä yot kupi unggwen yang pahawän malikin täpduxu, Abra-
hamde natäke, Lolu iniwän, andatäkuke meyä uläknga yapmikut.

Lotde yäpa

30 Lolu Soar yiwitnanggengu anaxälake, yäpanä täpäyalu päpän, päko
täwal däkäne hupgänangkätan yiwikin.
31 Täpduxu gwendune päyenätä ulapnä inikut. “Nanilu äminäläke hikngä
alinggak. Tiwän kewu anggomune mängälä ayä käyäkän. Tike kewu
awomkätanu nit päke yiwitnangäsä wäwi wenä.
32 Ge nanilu wain imita, tängoke andatdawuwänä, unuxät petnim.
Unetäyä engangu käyä tiwik,” yang inikut.
33 Ge kupilä unggwenune nanä wain imät tängopgut. Tangopänä yäpanä
yakap täpätä kuwän pekumäläk. Tiwändeyä nanä donatäpgut.
34 Kwepdätä päyenätä ulapnä inikut. “Kupilä anggwenune nankälu
axuwa pemäk. Ge hipdu imita tängoke datdawuwik. Tiwänä kuwi
pesimäläk,” yang inikut.
35 Ge kupilä unggwenune wainu hipdu tängoke datdawuxawänä, yäpanä
mahan täpätä kuwän pekumäläk. Tiwändeyä nanä donatäpgut.
36 Unin tahakengä nanätä yäpanäle engangmuhiwu pängyämikut.
37 Tiwänä yäpanä yakäp täpä engangu wäwi täpa dukngike, umanä Moap§
yang inikut. Ile tiwän Moap nanä äpman yiwixayingu, Lotdä bapunä
dakngawän yiwixaying.
38 Inä usinggän yäpanä mahan täpäxäyän wawakngä dukngike, umanä
Ben-Ammi** yang inikut. Ile tiwän Amon nanä äpman yiwixayingu††, Lotdä
bapunä däknga wän yiwixaying.

20

Abimelekgä Abrahamde mängät täkut

---

* **19:22:** Hibru wamune ‘Soar’ yangu yäpuli mäteknga. † **19:24:** Huwu unggwenu umanä sulfa. Däkitä bimä yähakaying. ‡ **19:26:** Hup bimä undäkä sol. § **19:37:** Hibru wamune ‘Moap’ äwä ‘nananetä’ yangu guläknga usäkän bimä. ** **19:38:** Hibru wamune Ben-Ammi yangu yäpuli notnambamde wawak. †† **19:38:** äpman yiwixayingu Mosesdä wamu aläknga temgut. Täpduxu ina yiwikut womune natäke ‘äpman’ yang temgut.

1 Abrahamu Mamrele pa gänang teke, Negep päku, Kadeskät Surxätde
bänäkan yiwikut. Päku Geraru mäteknga wesim yiwixäwikngä,
2 mängätnäle “Hamina” yang yakut. Tiwänä Gerarle kingu Abimelekgä
puyä äminä yäningyäpiwän, ku Sara täkapu imä, yotnäne tekut.
3 Tiwän kupilä gwendune Anätutä dambu tängäne apuke, Abimelexu
inikut. “Gä axumnangge tinggaläk, inale gä mängälä uläpä täkuläxu ayä
käyä,” yang inikut.
4 Tiwändeyä Abimelexu Saraxät däpmunu dowekumäläk. Ge Abimelekgä
using inikut. “Täkeläpä, äminu gutongänä wenä asipiläk?
5 Abrahamdä Sarale ‘Hamina,’ yawän, Saratäxayä ‘Hamina,’ yakut. ‘Ayä
wenämbä,’ yake yäwa ku täkapgin. Tiwändeyä nätä gutongä täkngatu ile
dolahakum. Ge undanu gutongä wenä,” yang inikut.
6 Iniwän Anätutä dambu tängäne inikut. “Hiyäkände. Gä donatäxäwik
tahakuläk yangu anatät. Ile tiwän, nätä natäpa, mängälä uläpä doläke, wäyi
täknga dolahakuläk, nälen.
7 Ge mängälä uläpä hipdu ayäle imiyo. Äminu uläpä profet. Ge aimi, itä
gäle tumuk wam yawänu, gä doxupiläk. Tike doimiläxu, yäko! Gä äwä
gikaxät nanä yangu undä axumning,” yang inikut.
8 Kwepdätä gwäsi hikngä, Abimelekgä puyä äminä undä yangyäwämbän
apä, meyä apgutdäne yäniwän, anaxälakin.
9 Tiwänä Abraham yatäwämbän apän, inikut. “Gä ninde dasing tahang-
galäk? Nätä gäle meyä täkngatu dolahakum. Tiwändeyä gä kem yake, meyä
täknga ninde täkapunggaläk. Äminbamdä dowahakaying täknga, gätä ninde
tahanggaläk.
10 Yäpuli inale hikngä tahakuläk?” yang inikut.
11 Tiwänä Abrahamdä inikut. “ ‘Ane nanä Anätule donaxäläke, nuke
mängätna tänäng,’ yang natäpgum.
12 Tike ‘Hamina’ yangu hiyäkände yakum. Nanilu uläpäninggän. Tike
mingilu inäinä. Tiwändeyä mängätnale täkum.
13 Tiwänä Anätutä natäpän, yotna teke, kewu womduwomdu ti-
hikuxäwik, mängätna using inikum. ‘Gätä näle nomän tahaxawi, yotyotbä
säneka kuhimu, näle gätä “Hamina” yang yäniyo,’ yang inikum,” yang
yakut, Abrahamdän.
14 Tiwänä Abimelekgä Sara Abrahamde hipdu imikut. Imike towiyä
gämän, sipsip, puyä ämin yang imikut.
15 Imikengä Abrahamu using inikut. “Awomu näle kepgän. Gika
sawomuneka yiwitnangge natäkengu, une yiwiyo,” yang inikut.
16 Inikengä Sara using inikut. “Nätä hamindale moningu silwa meyänä
1000 sekel* imit, gutongä uläknga gäle tahakumden. Tiwän äminbamu gäxät
yiwixayinggä using natäpning. ‘Gä gutongä täkngatu dolahakuläk,’ yang
natäpning,” yang inikut.
17-18 Tiwänä Abrahamdä Anätule tumuk wam yakut. Tupä Abimelekgä
Abrahamde mängät täpän, Yawetä mängälä undä Abimelekät nanä en-
gang dayike pänangäsä bäniyä umukut. Tiwäna Abrahamdä ile tumuk
wam yawän, Anätutä Abimelek, mängätnä, mängälä puyä äminä yang
gatängyämän, hipdu engang dayike pänangäsä täke tikin.

* **20:16:** Hibru wamune 1000 sekel yangu 11.5 kilogram.

21

Saratä Aisak kake täkut

1 Yawetä Sarale natäke apuke, yakäp wamu hiyäkän täknga yakulu
tahawän bulä tikut.
2 Abrahamu äminäläke aliwänä, Sara tängene käyä tiwän, täpduxu
Anätutä yakut gwenune, engangu wäwi täpä kake täkut.
3 Täpänä Abrahamdä umanä Aisak* yang inikut.
4 Tixawän täpduxu 8 gwendä apän, Abrahamdä engangäle gup matäkut,
tupä mämä wam täknga Anätutä yakut using.
5 Abrahamu krismasnä 100 yiwixawän, Aisaxu alakut.
6 Saratä using yakut. "Anätutä bänip gwaläng täknga namän, axuläkake
mikgat. Ge äminbamdä ile natäkengu, näxät axuläkake mitnim," yang
yakengä,
7 unetäkän yakut. "Tupä äminbamu 'Abrahamde mängälu Sara engangä
dombä kake täpik?' yang natäpgin. Tiwändeyä Abrahamu äminäläke
aliwänä, engangä kake tänggat," yang yakut.

Abrahamdä Hagarxät Ismaelkät yangyäwämbän kukumäläk

8 Aisaxu bulämbam tike, mämu tewän kakengä, Abrahamdä naxu
bulämbam gwen hawän nakin.
9 Tiwänä Saratä kaxawänu, wawakngä Aisaxu Abrahamdä Isip nanä
mängälä Hagar uläpä täkutde wawakgä wäyi täknganläknga inixäwik in-
imikut.
10 Kakengä Abrahamu inikut. "Mängälä puyä äminda uläpäxät
wawakngäxälu yangyäwämbi kukakun. Axungwäxawi, puyä äminda
uläpäle wawakgä hängä täpäka dowäpik. Tike näle wawaxu Aisakgäkän
päpik," yang inikut.
11 Ismaelu Abrahamdä inä wawak. Ge ayangyäwämbikge yawänu, meyä
päkut.
12 Tiwän Anätutä Abrahamu using inikut. "Wawakga Ismael äwä puyä
äminda Hagar yangyäwämbiläkge, meyä mawäyo. Saratä dasingga yak
using tahayo, inale 'Bapukambamu meyä hikngä tiwik,' yangu hiyäkän
wam täknga ganikumu, wawakga Aisakge tiwän yakum.
13 Tike puyä äminda le wawakäyä tahawa, meyä sakngäla ke kantrinä inätä
täke yiwitning, inale ixäyä wawakga," yang inikut.
14 Kwepdätä gwäsi hikngä, Abrahamdä nak, yanggä kälap guwune uhike
pekinunin yang päkapu, Hagarde gwälamune pekut, wawakngäxät. Pewän
päke, Berseba kepgän womune päke tihikukut.
15 Yanggä kälap guwune päkulu alängopät puluwän, wawakngä pa
mätekngä kwämbätsimde gepmä tekut.
16 Teke "Wawaknga kayitä hikngä doxaxawa kupik," yake, inäkän päku
malähimsim yiwixäwik, kwänämnä tikut.
17 Engängä kwänäm tiwän, Anätutä natäpgut. Tiwän Anätule ängelatä
Hagaru yekäwunetä using inikut. "Hagar, inale tikgaläk? Engang täpä
awexäwik tixu, Anätutä anatäk. Ge manaxälayo.
18 Ku kätaknganе täke täpi enawän, inale nätä tahawa ile engangu meyä
sakngäla ke, kantrinä inätä täke yiwitning," yang inikut.

---

* **21:3:** Aisak yangu yäpuli 'mikgak'.

19 Tiwänä Anätutä tahawän, kayi kakalä tiwän, gäpma yanggäle kwayikinu däkätu kake, täku kälap guwu une tewän pukuwän dopän, täkapu wawakngä imän tängopgut.
20 Wäwi mätexu uläpä aläkaxawän, Anätu ixät yiwikumäläk. Paran kepgän womune yiwixäwik, kwalemu mutnatäpgut.
21 Tixawän mingätä mängätnä Isip nanä täkapu imikut.

Abrahamkät Abimelekät wam yakumäläk

22 Täpduxu gwendune Abimelekät Fikol amäk äminäle kuhiläle yiwixakut uläpäxät ku, Abrahamu using inikumäläk.
23 "Inaka pahaläxu, Anätutä gatänggaminggak. Ge Anätule umande wamu kitokngä hikngä naniyo. 'Gä, wawakga, bapuka yangu kemu dondaniwit,' yang niniyo. Nätä gäle nomän tahakum usinggän, gätäxäyä nä äwä kantri anggäpang apuyiwitde päkapu yiwixaläk yangge usinggän tahayo," yang inikut.
24 Iniwän Abrahamdä "Anätule umande kitokngä hikngä yänggat. U yänggaläk usingu äpme tahawit," yang inikut.
25 Tikengä using inikut. "Yanggä gäpma däkätu kwayikumu, puyä ämindatä kukäle inale täke towiknggä däkngaying?" yang inikut.
26 Tiwändeyä Abimelekgä "Ngä, itä täkin yangu donatät. Moyokän tahawä donanikuläk. Ngä äpmangän yawi natäxat," yang inikut.
27 Tiwänä Abrahamdä sipsip, towiyä gämän yang päkapu, Abimelekge imän, kontrak tahakumäläk.
28 Unetäkän Abrahamdä sipsip mätexu mängälä 7 päkapu inätä pekut.
29 Pewänä Abimelekgä Abrahamu using inikut. "Sipsip mätexu mängälä 7-u uläkwäxu, inätä yäpuli dasingge peläk?" yang inikut.
30 Iniwän " 'Yanggä gäpma unggwenu Abrahamdä kwayikut,' yake, sipsip mätexu 7-u uläkwäxu näle kätaxune awäyo," yang inikut.
31 Äminu uläpäyatdä Anätule umande wamu kitokngä yakumäläkge, kewu uwomu umanä Berseba[†] yang inikaying.
32 Unin tahawät wenä tiwän, Abimelekät Fikol amäk äminäle kuhilä uläpä yangu hipdunä Filistia nanäle kewune kukumäläk.
33 Tixawän Abrahamu pa däkätu Berseba kwayike, Anätu Iwikge Yiwixak Täpäle tumuxu une yakut.
34 Tikengä Filistia nanäle kewune belakngä yiwikut.

22

Anätutä Abrahamde bänip yake kakut

1 Berseba yiwixawängän Anätutä Abrahamde bänip yake kakut. "Abraham," yawän, Abrahamdä "We!" yang inikut.
2 Tiwänä Anätutä using inikut. "Abraham, wawakga Aisaxu buläkän hikngä uläpä bänipda yangu anatät. Tiwändeyä täpi Moria kewu uwomune kuhon. Tiwänä nätä täwalu däkätu yäwa kakengä, täku undäkäne tänguwi kupän, Aisaxu ofa näle hawi ihikuyok," yang inikut.
3 Abrahamu kwepdätä gwäsi hikngä enake, hängäläpä donggi tängäne päko peke, puyä äminä täpäyalä äwä wawakngä yang päke kukut. Ku däki ofa häwikge wehike päke, kewu Anätutä inikut womune kukut.

---

† **21:31:** Hibru wamune Berseba yangu yäpuli 'wamu kitokngä yanggä gäpma'.

4 Axuxawän täpduxu gwenalä gwendu apän, kwayiwän enawänu, kep
womu malätä kakut.
5 Kake puyä äminä uläpäyalu using yänikut. “Gilu donggixät ane yi-
wixätnong. Tixawän Aisakät nitdäkän täku, Anätule sopäsopä puke, tumuk
wamu inikengä, hipdunit apsim,” yang yänikut.
6 Tikengä däki ofa hänangge päkulu, wawakngäle imän gwälamikut.
Tiwänä inä däkixwäm äwä musuk yang päpän kukumäläk.
7 Äxuxäwik Aisakgä “Nan” yawän, nanätä “Ina?” yakut.
Tiwänä Aisakgä “Ngä, däkixät däkixwämkälu awämäk. Tiwändeyä sipsip
mätexu ina tänguke hahim?” yawän,
8 nanätä using inikut. “Anätutä inä äpme nimik,” yang inikut. Tiwän
kukumäläk.
9 Kuhika täwalu Anätutä inikutdäkäne kondoke, alta tahake, däki päko
pekut. Peke wawakngä napdä wamäke, tako alta tängäne däki pekulune,
enetängä tekut.
10 Teke musuk täke, wawakngäle guläk matäwikge tändäkngakut.
11 Tiwändeyä Yawele ängelatä yekäwunetä using inikut. “Abraham,
Abraham,” yawän, Abrahamdä “We! Nä ane,” yakut.
Tiwänä ängelatä using inikut.
12 “Wawakga malänguyo. Tike hängä täkngatu ile malahayo. Gä Anätule
naxälake, wamnä gwälamikgaläk yangu anatät, inale wawakga täpätukänu
uläpä Anätule imiläkge doxotnaläk,” yang inikut.
13 Tiwänä Abrahamdä kwayiwän enawän tahakengu, sipsiwu wäwi
gwendu songä gitnä tupätuhimune apän, komnäne tapiwän yiwixäwän
kakut. Kake, wawakngäle tangge ku täkapu, unggwenunin tänguke, häwän
ihikukut.
14 Tiwän Abrahamdä kewu uwomu umanä “Yawetä äpme nimik,” yang
inikut. Ile tiwän äpmasimkäyä “Yawele täwal däkäne äpme nimik” yang
using yäkaying.
15 Hipdu Yawele ängelatä yekäwunetä “Abraham” yake, using inikut.
16 “Abraham, Yawetä gäle using yak. ‘Wawakga täpätukän tiwändeyä
doxotnaläkge, nina umande hiyäkände using yänggat.*
17 Nätä bänip kwikwik gama, bapuka kuminamu yekäwune nanä äwä
haluhalu yanggäne nanä yang bimä meyä hikngä äpme tike, iwalnä
sipmäke, iwalnäle taunu towikngä däkngake, päke, yiwitning.
18 Gätä näle wam gwälamiläkge, bapukale tiwän, kantri kewune nanä
undä bänip kwikwixu äpme päning,’ yang yak, Yawetän,” yang inikut.
19 Tiwänä Abrahamu Aisak täpän, hipdu puyä äminäle kuwät, hipdunä
Berseba kukin. Täku une yiwikut.

Nahorde wawak

20 Womdu yiwixawänä, Abrahamu using inikin. “Ulapda Naholkät
mängätnä Milkaxälu engangu andukngikumäläk.
21 Yakap täpä Us. Tiwänä ulapnä Bus, Kemuel,
22 Kesed, Haso, Pildas, Jidla, äwä Betuel yang dukngikut,” yang inikin.
Kemuelu Aramde nanä.

* **22:16:** Äminu tupä nanä wamnä päpä kitokaningge natäkengu, äminu bulämbam täpäläpäle uman yake, “Ile umande yänggat,” yakakin. Tiwändeyä Anätutä inä wam täpän kitokawikge natäkengu, äminu täpätule umande yänangäsändo, inale Anätu enen hikngä, tiwän ämimbamu ayapmikut. Ile tiwän, “Nina umande yänggat,” yangu yakut.

23 Tiwänä Betuelu Rebekale nanä. Milka Naholde mängälu engangu using
8 dukngikut.
24 Tiwän puyä äminä mängätnäle täkulu umanä Reuma. Ile wawaxu
umanä Teba, Gaham, Tahas, äwä Maka yang.

23

Saratä kupän, Abrahamu kep uhikut

1 Sara krismasnä 127 yiwike kumgut.
2 Kenankätanu taunu womdu Hebron*, uwomune kupän, Abrahamu
butayä natäke, kwänäm tixäwik, gwäyäm yiwikut.
3 Gwämyämde yiwikulunetä ku Hit nanä Hebron yiwixayingu using
yänikut.
4 "Nä apuyiwit bä malä nanä. Ge kewu womduhimu täkembä namining,
tiwän uhike mängätna une kwayiwit?" yang yänikut.
5 Tiwän Hit nanätä yäkwäle using inikin.
6 "Abraham bulämbam täpä, gä nin bänäkänkätanu umanda käyä. Ge
ninde mätmälu gwälam hikngä däkätu gika kake yawi, doxotnanim. Tiwän
axungäk täpä mätmälu undäkäne kwayiyo," yang inikin.
7 Tiwän Abrahamu enake, "Ginde natäpa konggak," yang natäke, Hit nanä
u yiwikinde kayine guläk puke,†
8 using yänikut. "Mängätna kwayiwitde täke natäkengu, näle map päke,
Efron Soharde wawaxu gindä täkembä inining?
9 Tiwän Makpela Hupgänangu Efronde kep kwayimune yiwixak däkäle
moning namba naniwän, mätmätnale‡ uhiwit," yang yänikut.
10 Efronu Hit nanä uläpä notnäle bänäkänkätan yiwikutnä, notnä taunde
yämä däkäne u päkapu yiwikinde kayine, Abrahamu using inikut.
11 "Bulämbam täpä, natäxayo. Notnambamde kayine using gani-
nanggenggat. Hupgänanggänu donggamit; tike kewu inä uwomkät gamit.
Tiwän axungäk täpä kwayiyo," yang inikut.
12 Tiwän Abrahamu hipdu yot towixu u yiwikinde kayine guläk puke,
13 Efronu using inikut. "Gätä täke natäkengu, moningge namba naniwi
gama awäyo. Tiwän axungäk täpä une tewit," yang inikut.
14 Efrondä Abrahamu using inikut.
15 "Abraham bulämbam täpä, natäxayo. Moning namba kewu uwomdäne
silwa meyänä 400 sekel§ usinggä uhinangäsä. Tiwändeyä nit bimäsäle
moning namba undäkä bulämbamundo. Ge axungäk täpä täke kwayiwiläk,"
yang inikut.
16 Unin yawän natäpän take tiwän, Abrahamdä silwa Efrondä Hit nanäle
kayine yakut using, bisnis ämindä uhikakindäkäne meyänä 400 sekeldä
uhikut.
17-18 Uhiwän, Hit nanä taunde yämäne päkapu yiwikinde kayine, Efrondä
kepnä Makpela nanä uwosimu Abrahamde imikut. Kep, hupgänang, äwä
pa uwomune nanä yangu undä inäle imikut.

---

* **23:2:** Hebronde umanu täkngatu Kiriat Arba. † **23:7:** Äminu uwomune nanä notnäle "Gäle natäpa konggak," yäningge natäkengu, ile kayine guläk pukakin. ‡ **23:9:** Äminu axupä, hupgänangune päko pekakin. § **23:15:** Hibru wamune 400 sekel yangu 4.5 kilogram.

19 Imän mängätnä hupgänangu Makpela nanä undäkäne täku tekut.
Makpelaxät Mamrexälu wäkngäsim wäkngäsim, tiwän Hebronkätan.
Tiwänä Hebronu Kenankätan.
20 Hit nanätä kewu uwom äwä hupgänangu undäkä yangu mätmätnäle
tupäkände inäle imikin.

24

Abrahamdä puyä äminä wawakngäle mängät ku kake täkapikge inikut

1 Abrahamdä inaka pahakulu, Yawetä bänip kwikwik yämän, nomängän
tikin. Tixawän Abrahamu äminäläke hikngä damäsim tikut.
2-4 Puyä äminde kuhiläle yiwixäwik hängä täpänä daying yiwixak täpä
using inikut. “Wawaknga Aisaxu mängätnä ane Kenan nanä mayangämiyo.
Tike kantrinane ku, mängälä ninaxät nanä täpätu täkapu imiläkge natät. Ge
kätakga bakanale kematde täxäwik, Anätu Yawe kepkät yekäpkät pahakut
täpäle umande ‘Usingu äpme tahawit,’ yangu hiyäkände hikngä naniyo,”
yang inikut.
5 Tiwän puyä äminätä using inikut. “Ngä axu yäwa, mängäla täpätä ane
apikge ämbitäwänu, dasing? Täkembä apu wawakga une täke kuwit?” yang
inikut.
6 Iniwän Abrahamdä using inikut. “Wawaknga uwomune mahikngä täke
kuyo.
7 Yawe Anätu yekäwune nanä täpätä naniwän, kepna äwä kepnotna yang
peke ane apa, hiyäkän wamu using nanikut. ‘Bapukambamde kewu awomu
äpme yämit,’ yang nanikut. Ge itä ängelanä gämäxu äpme iningyäpiwän
kuxawänä kuwi, mängälä uwomune nana täpätutä ‘Täke’ yangu äpme
yawän, wawakngale täkapiläk.
8 Mängälä täpä gäxät ane apsimäläkge ambitäwänu, hiyäkän wamu
Anätule umande yäwiläkgä meyä manggamiyok.* Tike wawaknga une
maläke kuyo,” yang inikut.
9 Tiwänä puyä äminätä towikngä Abrahamde baki kematde katäkngätä
täxäwik, “Wamu u yänggaläk using hikngä äpme tahawit yangu Anätule
umande ganinggat,” yang inikut.

Abrahamde puyä ämindä Rebeka kuke kakut

10 Abrahamde puyä äminätä hängä gwälamgwälamu Abrahamdäne päke,
kamelu Abrahamdäne 10 päke kukut. Kuhika, kewu Mesopotemia kuke,
taunu Nahor kundopgut.
11 Kewu alukwäxawän kundoke, yanggä gäpma, taun kwayimune yiwixak
däkäne kuke, kamelu ile inälängän yäniwän puku yiwikin. Täpduxu usä
womune, mängälätä yanggä uhiningge kukakinunin.
12 Ge ile tiwän tumuk wamu using yakut. “O Yawe, gä towiknga
Abrahamde Anätu. Abrahamu towiknga. Ge Abrahamde gwälam hikngä
tahake, gatängamiyo. Tiwän puyä pahawa täke tiwik.
13 Nä yanggä gäpma andäkane yiwäxäwa, mängälä mätexu taunune nanä
yanggä uhiningge aapukaying.
14 Ge mängälä täpätu apän, ‘Yanggälumändanetä yanggä uhike nami
tängopa,’ yang iniwit. Iniwa mängälä uläpätä yäkwäle wamu ‘Tangop.

* **24:8:** wamu ... meyä manggamiyok. Äminu anätunäle umande hiyäkände hikngä yäkakinu, “Using hikngä tahawit. Tike usingu dolahawa kakengu, itä täke nuwik,” yang natäxäwik yäkakin.’

Tiwän kameldalexäyä uhike yäma,' yang yawänu, 'Mängälä uläpä puyä äminda Aisakge tuwänguläxunin,' yang natäke, 'Gätä towiknga Abrahamde gwälam hikngä alahaläk,' yang natäpit," yang inikut.
15 Tumuk wamu ayäxawänggän, Rebeka yanggälumänä gwälamike apgut.
Mängälä uläpä Betuelde yäpa. Tiwän Betuelu Nahorkät Milkaxätde wawak.
Tiwän Nahoru Abrahamde notnä.
16 Rebeka nomnä däkä gwälam hikngä. Tiwän mängälä mätek. Wäwi
täpätuxälu doyiwikumäläk. Rebeka yanggä gäpmane puku yanggälumänäne
uhike, hipdu akopgut.
17 Akopän Abrahamde puyä ämindä yupsäng ku using inikut. "Yanggä
yanggälumändane täläxu täkembä nami tängopit?" yang inikut.
18 Iniwän "Täke, bulämbam täpäna," yang inike, yanggä anggwälamikulu
yupsäng täkepuke imän tängopgut.
19 Tiwän mängälä mätexu uläpätä using inikut. "Yanggä kameldalexäyä
uhike yäma inä natäpning using tängopning," yang inikut.
20 Inike yanggä yanggälumänune nanä kamelde gehanune yupsäng piwän
yiwä, hipdu yanggä gäpmane ihapmäke täku uhipäkapu pingyäminggawän,
kamelu undä tängopä, täke tikut.
21 Tixawänu puyä äminu uläpä wamu doyake axupitang yiwikut. Yi-
wixäwik "Nätä natäke apulu, Yawetä äpmembä tahawän, nomänu tiwän
kawit," yang natäxäwik kang yiwikut.
22 Tiwän kamelu tängopäyä, puyä ämindä nomtäpänäle goldä pahakinu
gutonggu äwä kätahiwu goldä pahakinu gutongalä yangu yäkngänetä sikut.
Nomtäpänäle goldä pahakinu unggutongu meyänä 5 grem. Tiwän kätahiwu
goldä pahakinu unggutongalu meyänä 100 grem. Tiwän moningu inu-
lunggä uhinangäsä.
23 Sikengä using inikut. "Täkembä naniwiläk? Ngä gä iminde yäpa?
Nanggale yotkätanu awetnangäsä käyä? Tiwänä äminu näxät apumängu
une täke bä petnim?" yang inikut.
24 Iniwän "Nä Betuelde yäpa. Nana Betuelu Nahorkät Milkaxätde
wawak," yang inikut.
25 Inike unetäkänu using inikut. "Kameldale nakngä äwä awetnangäsä†
yangu käyä. Tiwän yolu gindä petningge käyä," yang inikut.
26 Iniwän puyä äminu uläpätä Yawele sopäsopä puke, däme kepkätan täpu
temäke, tumuk wamu using yakut.
27 "Yawe towiknga Abrahamde Anätu uläpäle uman tängenäkgat. Yawetä
towikngale iwikge natäxäwik, gwälam hikngä tahanggak. Ile tahanggak
usinggän, näxäyä towikngale notnäle yolune hikngä nanitäkapuk," yang
yakut.

Abrahamde puyä äminkät Rebekale mingänanäxätdä wam yakin

28 Tiwän mängälä mätexu uläpätä ihapmäke, mingäle yolune ku hängä
dasingga apän kakulu undä yänikut.
29-30 Rebeka haminä täpätu käyä. Umanä Laban. Rebekatä apän,
Labandä nomnäne nomtäpänäle tekut gutongkät kätahiwu kätakngäne
pekut gutongatkät dayipgut. Tiwän Rebekatä "Äminu täpätutä using nanik,"

† **24:25:** Kamelde nakngä äwä awetnangäsä Wilu bulä päxäwik, kwätälä täpäläpä päkapu yolune pexakinunin. Tiwän kamelnä ulängäne pekakin. Tixawän nakngäle naxu tämbam salin bimä yämä näkakin.

yang yäniwän natäke, haminä Labanu äminu uläpäle yupsäng kukut. Kungu kamelnäxät yanggä gäpma däkäne inälängän yiwixäwä dayipgut.
31 Dayike äminu uläpä using inikut. “Gä Yawetä bänip kwikwik gaminggaxunin. Kepmänu inale yiwixaläk? Yotna aländäkngake, kameldä petnangäsä womkäyä aländäkngat. Ge api kukana,” yang inikut.
32 Iniwän äminu uläpä, puyä ämin notnä, kamel yangu Labande yolune kukin. Kuwä hängäläpä kamelune päko pekinu päkepu pekin. Tiwän kamelde nakngä, gras yang yämike, äminu uläpäxät puyä ämin notnäxätdä bälängä hälutningge yanggä päkapu yämikin.
33 Tikengä naxu päkapu yämä, äminu uläpätä using yakut. “Nä naxu yupsängu donäpit. Tike wamu natälunin gämäk danikengä näpit,” yang yakut.
Yawän Labandä “Täke niniwiläk,” yang inikut.
34 Tiwän äminu uläpätä using yakut. “Nä Abrahamde puyä ämin.
35 Yawetä towiknga bänip kwikwik imän, hängänämbamgän tikut. Sipsip, towiyä gämän, silwa, gol, puyä äminu mängälä wäwi, kamel, donggi yang imikut.
36 Towikngale mängälu Sara äminäläke hikngä alikengä, engangä wäwi täpätu dukngikut. Tiwänä towiknga Abrahamdä hängä täpänä undä wawakngä uläpälekän imikut.
37-38 “Tikengä wamu kitokngä hikngä täkngа using nanikut. ‘Anätule umande “Usingu äpme tahawit,” yangu hiyäkände hikngä naniyo. Wawakngale mängälu ane Kenan nanä mayangämiyo. Tike nanale notnämbamde kuke, mängälä mätexu ninaxät nanä täpätu täkapu wawakngale imiyo,’ yang nanikut.
39 “Naniwän using inikum. ‘Ngä axu yäwa, mängäla täpätä ane apikge ambitäwänu, dasing tahawit?’ yang iniwa, using nanikut.
40 “ ‘Nä Yawele wam gwälaminggatde, itä ängelanä äpme iningyäpiwän, ixät kuhimäläk. Tiwän itä gatänggamän, mängälä kepnotna tiwän ninaxät nanä hikngä täpätu äpme täkapu wawakngale imiläk.
41 Tike kepnotnale kuwi, axotnake mängälä täpätu donggamä kakengu, wamu Anätule umande hiyäkände hikngä u naninggaläk täkngatä meyä donggamik,’ yang nanikut,” yang yänikut, Abrahamde puyä ämindän.
42 Unetäkänu using yänikut. “Äpmanu yanggä gäpma däkäne apukengu, Yawe using init. ‘O Yawe, towiknga Abrahamde Anätu. Malätä hikngä apunggat. Ge nätä ahikngä natäke apulu, gätä gatängamiyo. Tiwän puyä pahawilu nomän tiwik.
43 Nä yanggä gäpma andäkane yiwixawit. Tixawän mängälä mätexu täpätutä yanggä uhiwikge apänu, “Yanggälumändanetä yanggä uhike nami tängopa,” yang iniwit.
44 Iniwa mängälä uläpätä yäkwäle wamu “Tängop. Tiwänä kameldalexäyä uhike yäma,” yang naniwänu, “Mängälä aläpä Yawetä towikngale wawakge tuwänguxunin,” yang natäpit,’ yang init.
45 “Tumuk wamu bänipnane ayäxäwakän, Rebeka yanggälumänä gwälamike apuk. Apuke yanggä gäpmane puku yanggälumänäne uhiwän, using init. ‘Yanggä täkembä nami tängopit?’ yang init.
46 “Iniwa yanggä anggwälamixu yupsäng täkepu namike, using nanik. ‘Tängop. Tiwän kameldalexäyä uhike yäma,’ yang nanik. Tiwän tängopa, kameldexäyä uhike yämän tängoying.

47 “Tiwänä ‘Gä iminde yäpa?’ yang init.
“Iniwa ‘Nä Betuelde yäpa. Nana Betuelu Nahorkät Milkaxätde wawak,’
yang nanik.
“Naniwän, nomnäne nomtäpänäle tengämike, kätakngäne kätahiwu
pengämit.
48 Tikengä sopäsopä puke, dämäna kepkätan täpu temäke, Yawele tumuk
tahat. Towiknga Abrahamde Anätu uläpäle uman yatängenat, inale
itä towikngale daknotnäle yäpa nätä towikngale wawakge täku imitde
nanitäkapuk,” yang yakut.
49 Yänike using yänikut. “Ge gindä towikngale natäke, gwälam tahaningge
natäkengu, täke nanining. Tike gwälamu dolahaningge natäkengu, ixäyä
täke nanining. Tiwän nä dasingga tahawit yangu natäpit,” yang yänikut.
50 Tiwänä Labankät Betuelkätdä yäkwäle wamu using inikumäläk.
“Hängä aläknga Yawetä tahanggak. Ge nindä täke bä täkendo yangu
yänangäsändo.
51 Täke, täke täke kuwiläk. Yawetä natäk using, täku towikgale wawakge
imi, mängätnäle täpik,” yang iniwät,
52 natäke Abrahamde puyä äminu uläpätä Yawele sopäsopä puke, däme
kepkätan täpu temgut.
53 Tikengä hängä gol silwa yanggä pahakinu Rebekatä pahanangäsä äwä
täwik yangu Abrahamde puyä ämindä yäkngänetä sike imikut. Imikengä
bänip gwalängge haminäxät mingäxätde hängä moningu kopsä hikngätä
uhikayingunin yämikut.
54 Tiwänä äminu uläpäxät notnä apginkälu naxu nake, kupilä unggwe-
nune däpmunä une pekin.
Kwepdätä enake, äminu uläpätä using yakut. “Nä äpmanu towikngale
täkembä kunggawit?” yang yäniwän,
55 mängälä uläpäle haminkät mingäxätdä yäkwäle wamu using
yakumäläk. “Mängälä täpä nihäxät yiwixätna, täpduxu 10 usä apuxuwänä
kunong,” yang inikumäläk.
56 Iniwät deyä using yänikut. “Nätä natäke apgumu, Yawetä gatängamän,
puyä pahalu nomänu alik. Ge mananindäkngänong. Tewä tokwikngale
kunggäwa,” yang yänikut.
57 Yäniwän using inikumäläk. “Mängälä uläpä inina inä mapdä hikngä
yäwik,” yang inike,
58 Rebeka yatäwambät apän “Äminu aläpäxälu äpmanu axuhimäläk?”
yang iniwät, “Täke. Äpme kuhim,” yang yakut.
59 Tiwänä Rebeka, mängälä Rebeka kang yiwixak täpä, äwä Abrahamde
puyä äminä apgin yangu axuningge tahaxawä,
60 Rebeka wam gwalängu using imikin. “O Rebeka, gä engangu meyä
hikgnäle apekngä däknga wiläk. Tiwän bapukambamdä enake, iwalnä
sipmäke, yot gäpanggäpangu päning,” yang inikin.

Aisakgä Rebeka mängätnäle täkut

61 Iniwäyä Rebeka äwä mängälä puyä äminäle päpän pahangämikaying
täkwäk yangu kamel tängäne päko yiwä, yolu uwomu teke, Abrahamde
puyä äminätä gämäk kuxawän kukin. Abrahamde puyä äminu uläpä using
tahake, Rebeka täke kukut.

62 Aisaxu kewu Negep uwomune ‡ päku yiwikutnä, Käluk Yiwäxäwik Nanduxak Täpäle Yanggä§ teke, hipdu apgut.
63 Gwendune tukwatde hikngä, songäxätan ku moyo tihikuhika,** kwayiwän enawän tahakengu, kamelu apunggäwä kakut.
64 Tixawän Rebekaxäyä kwayiwän enawänu, Aisaxu tupäkände kakut. Kakengu kamel tängänetä pälängepuke,
65 "Äminu ätuläpä nin nindupikge apunggaxu imin?" yang inikut, Abrahamde puyä äminun.
Iniwänu "Näle towiknga, Aisak," yang inikut. Tiwän Rebeka täwikngä täke, nomnä omik umukut.
66 Tiwänä Aisaxu puyä äminätä hängä dasinggä tahakulu, undä une inikut.
67 Tiwänä Aisakgä Rebeka mingä Sarale selyolune initäke koke, mängätnäle täkut. Täke Rebekale täke hikngä natäpgut. Mingätä kupänu butayä täkngane yiwikulu, Rebekatä apungä, Aisakge bäniwu tänguwän epgut.

25

Abrahamu engangu täkwäkguxäyä hipdu towikengä kumgut

1 Sara kupänä, Abrahamu mängätnä hipdu täpätuxäyä äläkut. Umanä Ketura.
2 Tiwän itä dukngikulu, wawakngä 6. Umanä Simran, Joksan, Medan, Midian, Isbak äwä Sua yang.
3 Joksandä täkake, wawakngä itä towikulu Seba Dedan yang. Tiwänä Dedandä täkake Asu, Letus, äwä Leum yang towikut. Tiwän unetä sakngälake Asu, Letus, äwä Leum yangge bapunä yaxäwik yiwikin.
4 Tixawänu Midianu, wawakngä 5 towikut. Umanä Epa, Eper, Hanok, Abida äwä Elda yang. Äminu aläkwäxu Abrahamde mängälu Ketulale ayinä.
5-6 Abrahamu mängätnä Sarale mehene päkutde wawakge hängä bänip gwalängge doxungäxäwik uhike yämikut. Yämike Aisaxu inäkän yiwikge natäke yäningyäpiwän, uwomu teke, kewu gusitdä akonggak käwut päku yiwikin. Tiwänä hängänä undä wawakngä Aisakgekän pengämikut.
7 Abrahamu krismasnä unekänu 175 yiwikut.
8 Bänip kwikwixune krismasu naxälä yiwixäwik, äminäläke hikngä tikut. Tike kungäke, bapunä tupä kumginde kukut.
9 Tiwänä wawakngä Aisakät Ismaelkätdä nanäle guwu täku, hupgänangu Makpela nanä däkäne tekumäläk. Makpeläxät Mamrexälu wäknganim wäknganim. Tiwän hupgänangu undäkä Epronde kewune yiwixakut. Epronu Hit nanä, tiwän Soharde wawak.
10 Kep, hupgänangu undäkä yangu mängätnä Sara tewikge natäkengu, Abrahamdä Hit nanäle kätaxune tupä auhike, mängätnä Sara hupgänangu undäkäne tekut. Ge inä kupänkäyä, wawakngätä undäkänekän tekumäläk.
11 Abrahamu kupänä, wawakngä Aisaxu Anätutä bänip kwikwik imixawän, Käluk Yiwixäwik Nanduxak Täpäle Yanggäle* wäkngäsim yiwikut.

---

‡ **24:62:** Negep Gatäkgatäk wamu Yakap 12:9-de temginune känangge. § **24:62:** Käluk Yiwäxäwik Nanduxak Täpäle Yanggä Yakap 16:14 une känangge. ** **24:63:** moyo tihikuhika Wamu Hibru wamune temginu aläknga yäpuli kätak hikngä donatäxaying. * **25:11:** Käluk Yiwäxäwik Nanduxak Täpäle Yanggä Yakap 16:14 une känangge.

Ismaelde wawak täkwäk

12 Wamu aläknga Abrahamkät Hagarkätde wawaxu Ismaelde wam.
Hagaru Isip nanä uläpä Sarale puyä äminde yiwikulunin.
13 Wawakngä Ismaelde wawakge umanu yakap täpänetä ku wasekngä
täpäne using. Yakap täpä Nebaiot, ile mehene Kedar, ile mehene Adbel, ile
mehene Mipsam,
14 ile mehene Misma, ile mehene Duma, ile mehene Masa,
15 ile mehene Hadad, ile mehene Tema, ile mehene Jetur, ile mehene
Napis, tiwänä wäsekngä täpä Kedema.
16 Ismaelde wawaxu 12 uläkwäxu yolu inäinä gäpanggäpang ku pahake
yiwitäke kukin. Tikengä yolu unggäpanggäpang pahakinde kuhiläle inä
yiwitäke kukin. Yolu u ku pahake yiwikin wopwomu bapunä mahande
alake yiwikindä yot umanu bapunä yakawu u yiwikinde uman yänikin.
17 Ismaelu krismasnä 137 yiwike kumgut. Kungäke bapunä tupä
kumginde kukut.
18 Tixawän bapunä mahande alakindä kewu Hawilaxät Surkätde
bänäkängän päku yiwikin. Hawila Sur yangu Isipkät Asurkätde bänäkän
yiwikumäläk, tiwän Isipde wäkngäsim. Ismaelde bapunätä Aisakge bapunä
tokngä dayipä yäkwälexäyä usinggän pahawä yiwixakin.†

Aisakgä Isoxät Jekopkät towikut

19 Wamu alakngä Abrahamde wawaxu Aisakge wam.
Abrahamdä wawakngä Aisak towimbän,
20 Aisaxu krismasnä 40 yiwikengä, mängätnä Rebeka täkut. Rebekale
nanäle umanu Betuel. Tiwän haminäle umanu Laban. Betuel yänggwälu
Aram nanä. Tiwän kewu Mesopotemia yiwixakin. Ge ile yäpa Aisakgä
täkut.
21 Täkutnä engang hongge yiwän, mängätnäle natäke, Aisakgä Yawe
tumuk wam inikut. Iniwän Yawetä gatängämän, tängene kayä tikut.
22 Rebekale bäniwune engangu täpäyalatä yiwike, mingäle bänipkätan
amgumälak. Tiwän "Usingu inaleka tinggak?" yake, Yawele yawänyak
tahakut.
23 Tahawänu Yawetä using inikut.
"Tängäkane engangu täpäyalä. Tiwän uläpäyalu kantri gäpangalä äpme
upuke yiwisimäläk.
Tikengä gäpanggutä äpme kitokake, notnä yapmitning.
Tiwän payänä ulapnäle gepbine äpme yiwik," yang inikut.
24 Ge täpduxu engang dayike päkut gwenune wawakngä ukgatäp dayike
päkut.
25 Wawakngä yakap apgut täpäle guwu gämänä, tiwän
dänggämnämbamgän. Tiwän umanä Iso yang inikin.
26 Tiwänä mahande apgulu payänäle bäläng tänggänggänuxäwik apän,
umanä Jekop‡ yang inikin. Aisaxu krismasnä 60 yiwixawän, mängätnä
Rebekätä wawakngä uläpäyalu une dukngikut.

Isotä ulapnä "Hängä nätä pängangäsä, gätä täke päpiläk" yang inikut

---

† **25:18:** tokngä dayipgin Wamu aläknga yäpulinä kätak hikngä donatäxaying. ‡ **25:26:** Hibru wamune 'Jekop' yangu yäpuli 'Bälängä tänggänggänukgak'. Hibru nanätä "Äminu uläpä kem tahanggak" yäningge natäkengu "Bälängä tänggänggänukgak," yang yäkakin.

27 Tiwänä yiwitäke kuhika, wawakngä uläpäyalu inulung täpäyat tike, Iso
songäne tihikuxäwik, kälawu buläkän sipmäkakut. Tixawän Jekowu selyot
däkändäkäne säkge yiwixakut.
28 Aisaxu kälaptuk näpikge täke hikngä nätäxakut. Ge wawakngä Isole
ilakngä hikngä natängämikakut. Tixawänu Rebekatä Jekopde ilakngä
hikngä natängämikakut.
29 Gwendune Jekowu nak haxawän, Iso songänetä nakngäle hikngä
tixawä apgut.
30 Apu Jekowu using inikut. "Nakgnale hikngä tikaying. Ge gapek salinu
gämänä uhanggaläxu notnä yupsäng nami nänggäwa," yang inikut. (Ile
tiwän Iso umanä täkngatu Idom§ yang inikin.)
31 Iniwän Jekopdä using inikut. "Gätä gämäk alakuläk. Ge nanitdä
kupänu, ile hängäläpä meyä päpiläxunin. Tike gätä 'Hängä wawakngä
yakap täpätä päkayingu gätä täke päpiläk,' yang naniwi, naxu äpme gamit,"
yang inikut.
32 Iniwän Isotä inikut. "Nä nakngale hikngä tiwä axumnanggenggat.
Hängä uläkwäkge inale natäpit?" yang inikut.
33 Iniwän Jekopdä using inikut. " 'Anätule umande wamu hiyäkände
hikngä yänggat' yang naniwiyä gamit," yang iniwän, Isotä "Hängä
uläkwäxu täke päpiläk," yangu Anätule umande inikut.
34 Iniwänä Jekopdä bret gapek salin yang imän naxäwik, yanggä
tängopgut. Tikengä enake, teke kukut. Unin tahake, Iso wawaxu yakap
täpätä pänangäsä hängä hapduke, ulapnätä päpikge inikut.

26

Aisakät Abimelekät

1 Kewu uwomkätanu gusit täpduk tiwän, naxu wenä hikngä tikut. Gusit
täpduxu Abrahamdä yiwixawän tikut usinggän tikut. Tiwän Aisaxu kantri
Filistiale kewune, taunu Gerar unggäpangune päku yiwikut. Täpduxu
uwomune Fisilitia nanäle kingge Abimelekgä yiwikut.
2 Tiwänä Yawetä apu Aisaxu using inikut. "Isiwu mawäpu yiwiyo. Tike
kewu nätä ganiwit womune yiwiyo.
3 Täpduxu womduhimu kewu awomune yiwixayo. Tixawän nä gäxät
gatäke yiwixäwik, bänip kwikwik gamit. Wamu nina umande Abrahamu
kitokngä inikumde, gä bapuka mahande alatning yangge kewu awopwomu
undä äpme damit
4-5 Abrahamdä wamu imikum, mämä wamna imikum yangu undä hikngä
täwakut. Ge ile natäke, nätä pahawa, bapuka kuminamu yekäwune nanä
bimä meyä hikngä tiwä, kewu awopwomu undä damit. Tiwän bapuka
mahande alatningge tiwänu, kantri kewune nanä undä bänip kwikwik
päning," yang iniwän,
6 Asaixu Gerar yiwikut.
7 Tiwän äminu uwomune nanätä Rebeka kake, "Mängälä aläpä däsäka?"
yang iniwä, Asaixu using natäpgut. "Rebeka gwälam hikngä. Ge
'mängätna' yäwa, Rebekale tahakengu, wäwi ane nanätä änuwä kungäxäwa
täningunin," yang natäke, "Hamina," yang yänikut.

§ **25:30:** Hibru wamune 'Idom' äwä 'gämänä' yangu guläkgnä usäkän bimä.

8 Tikengä Aisaxu uwomune belakngä womsim yiwikut. Ge gwendune
Filistia nanäle kingu Abimelekgä winduane hapäpu kaxawänu, Aisakgä
mängätnä Rebeka tänggäwän kakut.
9 Kake Abimelekgä Aisaxu yatäwämbän apän, “Mängälä uläpä mängätd*a*
tiwändeyä ‘Hamina’ yangu kemu inale yakuläk?’ yang inikut.
Iniwän Aisakgä, “ ‘Rebekale tahake nutnäng,’ yake yakum,” yang inikut.
10 Iniwän “Gä ninde usingu dasingge tahakuläk? Wäwi täpätutä
mängätd*a*xälu äyiwikin gämu, gätä tahake meyä nimim,” yang inikut.
11 Tikengä Abimelekgä äminb*a*mde mämä wamu using yatewän kukut.
“Äminu täpätutä wäwi aläpä bä mängätnä meyä imänu, uläpä kupsäle
tängutning,” yakut.
12 Kewu uwomune Aisakgä nak puyä pahakut.* Tiwän Yawetä bänip
kwikwik imän, krismasu unggwenu naxu meyä hikngä alakin.
13 Tiwän Aisaxu hängänämb*a*mgän tiwä, hängänä meyä tinggäwä,
hängänämbämgän hikngä tikut.
14 Aisakge towiyä gämän, sipsip, äwä puyä ämin yangu meyä hikngä tiwä,
äminu Filistia nanätä “Hängä uläpäläpä nihä pän*a*ngäsä,” yang natäke,
Aisaxu mähe natängämikin.
15 Mähe natängämixäwik, yanggä gäp*m*a undä nanä Abrahamde
täpduxune puyä äminätä kwayikin däkändäkä, Filistia nanätä kepdä
kwayipänguhikin.
16 Tiwän Abimelekgä Aisaxu using inikut. “Gä kitokngäk*a* inulung hikngä
alik. Ge nipmake kunggayo,” yang inikut.
17 Tiwän Aisaxu uwomu teke, Gerar Kupi päku selyotnä täpike yiwikut.
18 Tikengä yanggä gäp*m*a nanä Abrahamde täpduxune kwayikinä, Abra-
hamdä kungäx*a*wän, Filistia nanätä kwayipänguhikinu, Aisakgä hipdu
kwayipäpän täk*a*wä, umanä inäinä nanätä yänikut using yänikut.
19 Tiwänä kupi unggwenune Aisakge puyä ämindä kep kwayike, yanggä
akondokayingu däkätu kakin.
20 Tiwändeyä äminu Gerar nanä käl*a*p daying yiwixaying äwä äminu
Aisakge käl*a*p daying yiwixaying yanggä yanganike, Gerar nanätä “Yanggä
gäp*m*a undäkä nindäne,” yang yakin. Ge Aisakgä yanggä gäp*m*a undäkä
umanä Esek† yang inikut, inale ile tahake yanganikin.
21 Tiwänä hipdu yanggä gäp*m*a däkätu kwayiwä teyä ilexäyä äy*a*ng*a*nikin.
Tiwän umanä Sitna‡ yang inikut.
22 Tikengä uwomu teke päku womdune yiwike, hipdu yanggä gäp*m*a
däkätu kwayiwä, undäkäle doyanganikin. Tiwän Aisakgä “Yawetä kewu
wangga womdu animinggakngä, engangu meyä dukngitna sakngäl*a*tning,”
yake, umanä Rehobot§ yang inikut.
23 Tiwänä uwomunetä Berseba kopgut.
24 Tiwän Yawetä kupilä unggwenune apu inikut. “Nä nangga Abrahamde
Anätu. Manaxäl*a*yo, inale nä gäxät yiwixamäk. Puyä ämin*a* Abrahamde
tiwän, äpme bänip kwikwik gama, bapuka meyä yiwitning,” yawän,
25 Aisakgä alta tahake, Yawele tumuk inikut. Inikengä selyotnä une
tapikut. Tiwän puyä äminätä yanggä gäp*m*a däkätu une kwayikin.

---

* **26:12:** Naxu tämbäm salin bimäle salinu mumbän kukin. † **26:20:** Esek yangu yäpuli ayanganiying. ‡ **26:21:** Sitna yangu yäpuli iwaliwal. § **26:22:** Rehobot yangu yäpuli wanggä wom.

26 Tixawänu King Abimelek, Ahusat inä kingge natändetdet iminggaxu
uläpä, äwä Fikol amäk äminäle kuhiläle yiwixaxu uläpä yangu Gerar teke,
Aisakge apgin.
27 Apä Aisakgä “Näle mähe natäke, nawämbä apgum. Tiwändeyä näle
inale apukaying?” yang yänikut.
28 Yäniwän, using yakin. “Yawe gäxat gatäke yiwimäläxu alänggämän
hikngä kamäng. Ge using yamäng. Anätule umande hiyäkän wamu
kitokngä yänim, nitkät, gäxälun. Kontrak tahana,
29 gindä ninu manihipnong. Nindäxäyä gä donggukumäng. Tike gäle
täkekän tahake, bänip kwikwixune tena apguläk. Tiwän äpmanu Yawetä
bänip kwikwik gaminggaxunin,” yang inikin.
30 Tiwänä Aisakgä naxu meyä hängyämän, naxu naxäwik, wainkät
tängopgin.
31 Kwepdätä gwäsi hikngä, Abimelek Aisak yanggä “Amäxu dola-
hakahim” yangu Anätule umande yawät kitokakut. Tiwänä Aisakgä bänip
kwikwixune pewän kukin.
32 Täpduxu unggwenunekän, Aisaxu puyä äminätä apu yanggä gäpma
kwayikindäne using inikin. “Gäpma kwayike yanggä axamäng,” yang
iniwä,
33 umanä Siba yang inikut. Tiwän äpmasimkäyä taunu unggäpangu
umanä Berseba.**

Aisakge wawaxu Iso mängätnä malä nanä päkut

34 Iso krismasnä 40 yiwixäwixu, mängälä Hit nanä täpäyalä päkut. Beerile
yäpa Judit äwä Elonde yäpa Basemat yang päkut.
35 Mängälä uläpäyatde tahake, Aisakät Rebekaxälu tokngä natäpgumäläk.

27

Wam gwalängu Isotä tänangäsä, Jekopdä kukäle täkut

1 Aisaxu äminäläke hikngä tiwän, kayi kupilakin. Tiwän, wawakngä
yakap täpä Iso yatäwakut. Yatäwambän apän, “Wawaknga,” yang iniwän,
Isotä “Nan, nä äna an. Inale yänggaläk?” yang inikut.
2 Tiwän Aisakgä “Natäpso. Nä äminäläke alit. Unggwenune kupit yangu
donatät.
3 Ge kwälemdaxät käsimakaxälu päke, songäne ku, kälaptuk tängutäkapu
namiyo.
4 Alänguke täkapungu, naxu käxälä hikngä nätä näpitde natäxat using
häke, päkapu nami näpit. Tikengä wam gwaläng gamikengä, kupit,” yang
inikut.
5 Wamu Aisakgä wawakngä Iso inikulu Rebeka änatäng yiwixawän
inikut. Ge Iso kälaptuk ku sipmäpäkapikge songäne kuhinggäwänä,
6 Rebekatä wawakngä Jekowu using inikut. “Natäpso. Nanggatä notda
Iso using inihiwän kat.
7 ‘Kälaptuk tänguke, naxu käxälä hikngä nätä näpitde häke, päkapu
namiyo. Tiwän Yawele kayine wam gwaläng gämäk gamikengä kupit,’ yang
inik,” yang inikut.
8 Tikengä unetäkänu using inikut. “Wawaknga, kätak hikngä natäke,
wamu angganiwit using hikngä tahayo.

** **26:33:** Siba yangu yäpuli wamu kitokngä, tiwän Berseba yangu yäpuli wamu kitokngäle yanggä gäpma.

9 Meme dämänune ku, meme mätexu nomän hikngä gwenalä päkapu
namiyo. Tiwän naxu käxälä hikngä nanggatä näpikge natäxak using hikngä
hängämit.
10 Tiwänä nanggatä näpikge täku imiyo. Tiwän wam gwalängu
gamikengä, kupik," yang inikut.
11 Iniwändeyä Jekopdä mingä Rebeka using inikut. "Notna Iso
dänggämnämbamgän, tike nä usä wenä.
12 Nanatä gupna täpän tiwän, 'Kem tahanggak,' yake, wam gwaläng
namikge pahawit deyä, wam wäyi namiyäk," yang iniwän,
13 mingätä using inikut. "Wawaknga, meyä using täknga apänu, nätä
täke täpit. Gä manaxälayo. Tike wamu ungganinggat using hikngä täwayo.
Meme ku päkapu namiyo," yang inikut.
14 Tiwänä Jekopdä ku päkapu mingäle imän, itä naxu käxälä hikngä
Aisakgä näpikge natäxak using hikngä hakut.
15 Tikengä Rebekatä wawakngä yakap täpäle täwixu nomän hikngä
kwämbälu yolune yiwikulu täke, wawakngä Jekopde pahangämikut.
16 Pahangämike, Jekopde kätak guläkngä yangu meme gup päke, wamäng
umukut.
17 Tikengä naxu käxälänä käyä häkut äwä brelu häkut yangu Jekopde
kätaxune pekut.
18 Tiwän Jekopdä nanäle ku "Nan," yang iniwän, nanätä "Wawaknga,
apunggaläk. Gä imin?" yang inikut.
19 Tiwän Jekopdä "Nä Iso, wawakga yakap täpänin," yang inikut. "Wamu
naniläxu awahat. Gwaxu ahake päkapulu enake nayo. Tikengä wam
gwalängu namiläk," yang inikut.
20 Iniwän "Wawaknga, yupsäng hikngä sipmäläk," yang iniwän,
"Anätuka, Yawetä gatängamän sipmät," yang inikut.
21 Tiwänä Aisakgä using inikut. "Wawaknga, wäkngasim apso. Gä
wawaknga Iso hikngämbä? Ge gupda tapa tiwik," yang inikut.
22 Tiwän Jekowu nanäle inälängän kuwän, nanätä kätakngä päke,
"Guläkngä natäpa, Jekopde guläk tik. Tiwändeyä kätakngä päpa, Isole kätak
tikaying," yakut.
23 Jekopde kätaxu dänggämnämbamgänu payänä Isole kätak bimä tiwä,
nanätä "Wawaknga aläpä Jekop," yangu doxatäpgut. Tixäwik wam
gwalängu imikut.
24 Wam gwalängu doimixäwixu yawänyaxu hipdu using inikut.
"Wawaknga Iso, gika hikngä?" yang iniwän, Jekopdä "Nä unin," yang
inikut.
25 Tiwänä Aisakgä inikut. "Wawaknga, kälawu usipmäläxu käwutdu
päkapu namiyo. Tiwän nake, wam gwalängu gamit," yang yawän, päkapu
imän nakut. Tixawän wainkät päkapän tängopgut.
26 Nakengä inikut. "Wawaknga, wäkngasim apu kis tahangamiyo," yang
iniwän,
27 Jekopdä apu kis tahangämikut.
Tixawän Aisakgä täwixu Jekopdä tahakutde käpäng natäxäwik, wam
gwalängu using imikut.
"Hiyäkän. Wawakngale käpängu
kewu Yawetä bänip kwikwik imikut womde käpäng bimä tinggak.
28 Anätutä kepda yekäpiot imän,
naxu meyä alatning.

Tämbäm salin bimä äwä wainu käluk yangu meyä hikgnä gamik.
29 Äminu kantri womduyine nanä puyä ämindale yiwitning.
Äminbamdä sopäsopä gäle puke, kuhilä kep däkäne päpu yamning.
Notdale bulämbam täpäle yiwi,
minggale äyinätä sopäsopä gäle puke, kuhilä kep däkäne päpu yamning.
Imin ämindäka tokngä däkä gamininingu, inäxäyä tokngä däkä päning.
Tike äminu bänip kwikwik gamininingu, inäxäyä bänip kwikwik päning,"
yang imikut, Aisakgä, wam gwalängun.
30 Aisakgä wam gwalängu imipuluwänä, Jekowu nanä teke epuxukut.
Tixawänu päyänä Iso kälapde kukulu apgut.
31 Täkapu ixäyä naxu käxälä hikngä nanäle tändäkngake päkapgut.
Päkapuke nanä using inikut. "Nan, gwaxu asipmäke hake päkapunggalu
enake nayo. Tikengä wam gwalängu namiläk," yang inikut.
32 Tiwän nanätä "Gä imin?" yang iniwän, "Nä Iso, wawakga yakap
täpänin," yang inikut.
33 Iniwän natäke, Aisaxu änaxäläxawän, kwätäläkwätälä duksäng ya-
muxawä, using inikut. "Kälawu imindä sipmäke päkapu namik? Gä ane
doapuxawi nake, wam gwalängu äimit. Tiwän hiyäkände, hängä wam
gwalängu imilu Anätutä pahawän bulä alawik," yang inikut.
34 Tiwänä Iso nanätä unin yawän natäke, butayä hikngä natäke, kwänämu
bulämbam hikngä yangotikut. Yangotixäwik "Nana, näxäyä wam gwalängu
änamiyo," yang inikut.
35 Iniwän nanätä "Wenä. Notdatä kem yake, wam gwalängu gäle gamitde
natälu awäk," yang inikut.
36 Tiwän Isotä using yakut. "Umanä Jekop* yangu hiyäkände inikayin-
gunin. Täpduxu gwenalä kem tahake, näle tängge yiwike, hängä nätäne päk.
Nä wawaxu yakap täpänin, tiwändeyä kem tahake, wawaxu yakap täpä
däkngakut. Ge hängä nätä pänangäsa, itä päpik. Ge äpmankäyä hipdu kem
tahake, wam gwalängu nätäne itäkän päk. Nana, wam gwalängu täkngatu
äleläkngä naminangge tinggaläk?" yang inikut.
37 Iniwän Aisakgä wawakngä Iso using inikut. "Gäle bulämbam täpäle
yiwän, notnämbamkäyä ile puyä ämin däknganingge ainit. Tiwän tämbam
salin bimä wain yangu meyä päpikge wam gwalängu ile aimit. Ge
wawaknga, gäle inaka gamit? Täkngatu wenä," yang inikut.
38 Iniwän Isotä using inikut. "Nana, wam gwalängu täkngatu käyä?
Nälexäyä nam," yang inike, kwänämu hipdu bulämbam tikut.
39 Tiwän nanätä using inikut.
40 "Kewu naxu meyä alakaying womune doyiwiläk.
Kewu yekäpiyot epukaying womune doyiwiläk.
Amäk tahakengä, naxu näpiläk.
Notdale puyä äminde yiwiläk.
Tiwändeyä mähe natäkengu, wamnä upukengä,
gika kitoxune yiwike, ile gepbine doyiwiläk," yang inikut.

Jekowu okngä Labande datäkukut

---

* **27:36:** Gätakgätak wamu 25:26-une temginu kendeyo.

41 Nanätä wam gwaläng u Jekopde imikutde, Isotä notnä mähemähe kakut.
Kake bäniyäne using yakut. “Nandä kupikge däpi alinggak. Ge kupän
gwäyäm yiwitdäkng a kengä, notna Jekowu älänguw a kupik,” yang yakut.
42 Tiwänä wamu wawakngä yakap täpä Isotä yakulu iniwä natäke,
Rebekatä wawakngä Jekowu yatäwämbän apän, using inikut. “Notda Isotä
gä kupsäle guwikge natäk.
43 Ge wamu angganiwit using pahayo. Yupsäng enake, hamina Labande
Haran kunggayo.
44 Kuwi womduhimu ixät yiwixawät, notda bäniptoxu u natäx a xu bäniyä
kwikawän,
45 gätä ile u pahaläkge bulämd a wik. Tiwän wamu tewa kuwänä apiläk.
Tike notdatä guwän kupi, täpduxu inä gwenunekänu täpäy a le natäpitde
mähe,” yang inikut.
46 Tikengä Rebekatä Aisaxu using inikut. “Mängälä Hit nanä Isotä päkulu
uläpäy a tde mähe hikngä natäke, käluk yiwitdexäyä mähe natäx a t. Tiwän
Jekopkäyä mängälä Hit nanä ane yiwixayingu täpätu täpänu, yiwikyi-
wiknga wäyi hikngä tiwixunin,” yang inikut.

28

1 Tiwänä Aisakgä Jekowu yatäwämbän apän, wam gwaläng imike, mämä
wamu using inikut. “Mängälä Kenan nanä mahikngä tayo.
2 Tike Mesopotemia minggale nanä Betuelde yolune kunggayo. Ku okga
Labande yäp a täpätu mängätd a le tayo.
3 Anätu Kitokngänä Käyä Täpätä bänip kwikwik gamän, engangga naxälä
towimbi, sakngäl a ke, kantrinä inätä täke yiwitnong.
4 Anätutä wam gwaläng u Abrahamde imikulu, gä bapuka yangge damän,
äminde kewu awom yiwixaläxu, gihäle täning. Kewu awomu Anätutä
Abrahamde imikut. Ge unin täning,” yang inikut.
5 Inikengä Aisakgä Jekowu Labankät yiwisimäläkge Mesopotemia in-
ingyäpiwän kukut. Labanu Aram nanä tiwän Betuelde wawak, tiwän Jekop,
Iso yangge okngä.

Isotä mängätnä täpätu hipdu täkut

6 Jekowu kuxawänä, Iso using inikin. “Nansätä Jekowu wam gwaläng
imike, mängätnä Mesopotemia nanä täpätu täpikge iniwän kuk. Tiwän wam
gwaläng imixäwik, mämä wamu ‘Mängälä Kenan nanä malayo,’ yang inik.
7 Tiwän Jekowu mingän a nänäle wam gwäl a mike, Mesopotemia axuk,” yang
inikin, Ison.
8 Unin iniwä Isotä “Nanu mängälä Kenan nanäle mähe hikngä natäx a kngä
tinggak” yang natäpgut.
9 Tikengä Isotä ku, Abrahamde wawaxu Ismaelde yäp a Mahalatkäyä,
mängätnäle täkut. Mahalalu Nebaiotde hamin.

Jekopdä dambu tike, ängel a dayipgut

10 Aisakgä Jekowu Mesopotemia kuwikge iniwän, Jekowu Berseba teke,
Haran kuwikge kukut.
11 Kuhika, kewu womdune kundoke, gusilu awukukutde, une pewikge
yiwikut. Tikengä petnä pewikge, huwu uwomune nanä gwendu täke,
uwänen a tnäle kuhiläne teke pekut.
12 Peke dambu tike kaxawänu, bäläng yayixu kewunetä gäkngälunekänu
kwämbätdune, Anätule ängel a tä epuxäwik kopä kakut.

13 Tixawän Yawetä enetängä* yiwike, using yakut. “Nä Yawe. Nä bapuka
Abraham, nangga Aisak yangge Anätu. Nätä kewu awekgaläxu awomu,
gikaxät bapukaxätde äpme damit.
14 Bapuka naxälä hikngä haluhalu bimä tining. Tixäwik uhike, gusitdä
akonggak käwut, gusitdä pukunggak käwut, not käwut, äwä saut käwut
yang päku yiwitning. Gäxät bapuxätde tiwän, yotyolu kewune nanä undä
bänip kwikwik päning.
15 Natäpso. Nä gäxät yiwike, sawomuneka kuwiläxu, anggandung yiwit.
Tikengä kewu awomune gä hipdu täkapit. Gä donggäpmakuwit. Tike
hiyäkän wamu änggänit usingu äpme pahawit,” yang inikut.
16 Tiwänä Jekowu petnä pekulu enake, using natäpgut. “Hiyäkände, Yawe
ane yiwixak. Tiwändeya nä usingbä yangu donatät,” yake,
17 anaxälake, “Kewu awomu inätä hikngä. Awomu Anätule yot,
gäkngätde yämä hikngä,” yakut.
18 Kwepdätä gwäsi hikngä, huwu kupiläne uwänenatnäle kuhiläne tekut
gwenu täke, mahande kaxäwik natäpningge däm täpän enawän, olip
yanggätä huwu unggwenu pingyapmikut.†
19 Tikengä kewu uwomu umanä Betel‡ yang inikut. Tupä taunu ile
wäkngäsim yiwixaxu unggäpangu Lus yang inikakin.
20 Tikengä Jekopdä Anätule umande hiyäkän wamu using inikut. “Anätu,
gä näxät yiwike, kahilu belakngä aläpä kuwilu, nandung yiwike, naxu
änäpitde äwä täwixu äwahawitde yang namixawi,
21 nä meyä dowäke, nanale yolune hipdu apitnä kakengu, Yawe,
Anätunale gätä yiwiläk.
22 Tiwän huwu däm tängenake texalu anggwenu yotdale yiwik. Tiwän
hängäläpä gätä namiläxu, nätä upuke 9-u ninale pexäwik, 1-u gäle gamit,”
yang yakut.

29

1 Jekowu hipdu unetä enake kuhika, gusitdä akonggak käwut nanäle
kewune kundopgut.
2 Kundokengu yanggä gäpma gwendu kakut. Sipsiwu yanggä unggwe-
nunetä yämä tängokakin. Ge ile inälängänu sipsiwu täkwäkgu inätä pexawä,
täkwäkgu inätä pexawä, täkwäkgu inätä pekgäwä dayipgut. Huwu yanggä
unggwen tewä umukakulu kwälängä, tiwän meyä hikngä.
3 Ge sipsiwu undä unekän päkapukengä, huwu uhanu sipsip daying
yiwixayinggä tekwämbä kuwän, sipsipde yanggä yämikakin. Tikengä hipdu
tekwämbä apu umukakut.
4 Jekopdä sipsip daying yiwixaying äminu using yänikut. “Not, ginu säne
nanä?” yang yäniwän, “Ninu Haran nanä,” yang inikin.
5 Iniwä “Nahorde bapunä Labanu axäxayingunin?” yang yäniwän, “Hii,
axäxamängunin,” yang inikin.
6 Iniwä “Labanu domalik?” yang yäniwän, using inikin. “Hii, domalik.
Ätuxa. Yäpanä Reselu sipsip päke ane aapunggak,” yang inikin.

---

* **28:13:** enetanga bä ‘Jekopde inälängän’ † **28:18:** ‘Olip’ yangu pa uman. Hängä täpätu olip yanggätä pingyapmimbä, Anätule hängä hikngä däkngakakin. ‡ **28:19:** Hibru wamune ‘Betel’ yangu yäpuli Anätule yot.

7 Iniwä using yänikut. “Kanong. Gusilu dowukuk; bänäkängän yiwixak.
Tiwän sipsiwu dämänäne päku penangäsä täpdukäyä dolik. Ge yanggänä
yämike, hipdu päku pewä, nakngä näkänong,” yang yänikut.
8 Tiwändeyä using inikin. “U. Usingu tahanangäsändo. Tike sipsiwu undä
päkapuke, hup hanu tekwämbä kuwänä, yanggä yäminim,” yang inikin.
9 Tixawänu Reselu sipsip daying yiwixakutde, nanäle sipsip päke apun-
dopgut.
10 Tiwän okngä Labande sipsip äwä yäpanä Resel yang dayike, Jekopdä ku,
hup hanu yanggä gäpmale mawunetä tekwämbän kuwän, yanggä okngäle
sipsipde yämikut.
11 Yämikengä Reselu kis tahangämike, kwänämnä initikut.
12 Tike “Nä nanggale haminu Rebekale wawak,” yang iniwän, Reseldä
ihapmäke, ku nanä inikut.
13 Tiwän Labanu tälänä Jekopde yawän natäke, axäwikge ihapmäke kukut.
Ku betake, kis tahangämike, yotnäne initäke kukut. Kuwän wamu undä
Jekopdä natäpgulu inikut.
14 Iniwän Labandä “Gä nina gup. Tiwän daknotna hikngä,” yang inikut.

Jekopdä Leaxät Reselkälu mängätnäle päkut

Jekowu Labande yolune kuwän, yekäwu gwendu une yiwikumäläk.
15 Yiwihika Labandä using inikut. “Hiyäkän, gä daknotna. Tiwändeyä
puyä moyo dowahawiläk. Tike puyä pahaxawi, hängä inaka äpme gamit?
Ge ‘Unin namiyo,’ yangu täke yäwiläk,” yang inikut.
16 Labanu yäpanä täpäyalä. Payänäle umanu Lea, tiwän ulapnäle umanu
Resel.
17 Lea kayi gwälam.* Tiwän Reselu nomnä gupnä yangu gwälam hikngä.
18 Tiwän Jekowu Reselde täke hikngä natäke, Labanu yäkwäle wamu
using inikut. “Krismasu 7 puyä ane pahaxäwa apik. Tiwän yäpaka
waseknga täpä Reselu, mängätnale namiyo,” yang inikut.
19 Iniwän Labandä “Womdune nanäle doyämit. Tike gäle täke. Ge näxät
yiwisim,” yang inikut.
20 Tiwän Jekowu Resel täpikge Labande puyä krismasu 7 pahakut. Jekowu
Reselde hikngä natäpgutde, krismasu 7-de natäpänu, täpduxu gwenaläkän
däpi hikngä bimä tikut.
21 Krismasu 7 gwenu apuxuwänä, Jekopdä Labanu using inikut.
“Täpduxu namikuläxu awahat. Ge mängätna namiyo, tiwän täpit,” yang
inikut.
22 Iniwän Labandä naxu bulämbam hikngä gwen häke, äminu uwomune
nanä undä yangyäwambän, apu nakin.
23 Tiwändeyä kupilä unggwenune, Labandä yäpanä Lea täkapu, Jekopde
imän pekumäläk.
24 Mängälä täpätuxäyä, umanä Silpa, Labandä Leale puyä äminäle imikut.
25 Kwepdätä tembänä enakengu, Lea kake, Jekopdä Labanu using ku
inikut. “Gutongä uläknga näle inale tahakuläk? Puyäka Reselde natäke
pahakum. Tiwändeyä kem yake, Lea namikuläk,” yang inikut.
26 Iniwän Labandä yäkwäle wamu using inikut. “Ninu ane nanä, ulapnä
gämäxu doyämikamängunin. Payänä gämäk yämikamängunin.

---

* **29:17:** kayi gwälam Wamu aläknga yäpulinä kätak hikngä donatäxaying. Täpätuyitä yäpulinä “kayi wäyi” yang natäxaying.

27 Lea täkuläkge, sande anggwen yiwitna puluwänä, ulapnä Reselkäyä
gaminim. Tiwänä ile yäkwäle krismasu 7-u hipdu pahawiläk," yang inikut,
Labandän.
28 Tiwän Jekopdä täke yawän, sande unggwenu yiwä puluwän, Labandä
yäpanä Reselu mängätnäle imikut.
29 Imike Labandä Reseldexäyä mängälä täpätu umanä Bilha uläpä puyä
äminäle yiwikge imikut.
30 Tiwän Jekowu Reselkät yiwike, Reselde täke hikngä natäpgut. Tike
Leale using hikngä donatäpgut. Tikengä Labande puyä krismasu 7-u hipdu
pahakut.
31 Jekopdä ilakngäkänu Reselde tahakut usingu, Leale dolahawän kake,
Yawetä Lea gatängämike tahawän, engangu dukngikut. Tixawänu Reselu
engang hongge yiwikut.
32 Lea tängene käyä tiwän, wawakngä täpätu dukngikut. Dukngike
"Yawetä meyä pälu axak. Ge äpmanu Jekopdä näle täke natäpik," yake,
umanä Ruben† yang inikut.
33 Tiwänä hipdu tängene käyä tiwän, wawakngä täpätuxät dukngikut.
Dukngike "Jekopdä näle täke donatäkge Yawetä natäke, wawaknga
aläpäxäyä namik," yake, umanä Simeon‡ yang inikut.
34 Tiwänä hipdu tängene käyä tiwän, wawakngä täpätuxät dukngikut.
Dukngike, "Wawakngilu täpäyalä täpätu dukngikgat. Ge Jekowu näxälu
äpme gatäke yiwisim," yake, umanä Livai§ yang inikut.
35 Tiwänä hipdu tängene käyä tiwän, wawakngä täpätuxät dukngikut.
Dukngike, "Äpmanu Yawele uman yatängenäwit," yake, umanä Juda** yang
inikut. Tikengä täpduxu womsimu engangu hipdu dondukngikut.

30

1 Reselu inäle natäpänu, engangu dukngitnangäsä dolikut. Tiwän "Ni-
naxäyä engangu andukngitnangäsä," yake, payänä mähemähe kakut. Kake
Jekowu using inikut. "Engang namiyo. Tike donamiläxu axupit!" yang
inikut.
2 Iniwän Jekopdä tokngä natäke, using inikut. "Nä Anätundo. Bänipda
nätä umumba engangu dondukngiläk?" yang inikut.
3 Iniwän Reseldä using inikut. "Puyä ämina Bilha äna an. Ixät peson,
tiwän itä enganga äpme dukngiwik. Tiwän näxäyä engangge mingä
däknga wit," yang inikut.
4 Inikengä puyä äminä Jekopde imän, mängätnä däknga wän, ixät
pekumäläk.
5 Tiwän Bilha tängene käyä tiwän, wawakngä dukngikut.
6 Dukngike imän Reseldä using yakut. "Anätutä uhinggike nandupän, nä
ämin nomän tiwän, tumuk wamu yäwa natäke, wawaknga namik," yang
yake, umanä Dan* yang inikut.
7 Tiwänä puyä äminä Bilha hipdu tängene käyä tiwän, wawakngä
täpätuxät dukngikut.

---

† **29:32:** Hibru wamune 'Ruben' äwä 'meyä pälu axak' yangu guläknga usäkän bimä. ‡ **29:33:** Hibru wamune 'Simeon' äwä 'natäke' yangu guläknga usäkän bimä. § **29:34:** Hibru wamune 'Livai' äwä 'gatäke' yangu guläknga usäkän bimä. ** **29:35:** Hibru wamune 'Juda' äwä 'yatängenawit' yangu, guläknga usäkän bimä. * **30:6:** Hibru wamune 'Dan' äwä 'uhiknggike nandupän nä ämin nomän' yangu, guläknga usäkän bimä.

8 Dukngike imän Reseldä using yakut. “Payänaxät amäxu bulämbam
tahake, nätä yapmit,” yake, umanä Naptali† yang inikut.
9 Lea inäle natäpänu, engangu hipdu dukngitnangäsä dolikut. Tiwän
puyä äminä Silpa Jekopde imän, mängätnä däknganakut.
10 Tikengä Silpatä wawakngä dukngikut.
11 Dukngiwän kuläkake, Leatä “Näle usingu tinangäsändo teyä alinggak,”
yake umanä Gad‡ yang inikut.
12 Tiwänä Leale puyä äminä wawakngä täpätuxät hipdu dukngikut.
13 Dukngiwän Leatä using yakut. “Axuläkänggat. Ge mängälä notnatä
nandukengu ‘Axuläkänggaxunin,’ yang nanining,” yake, umanä Aser§ yang
inikut.
14 Wit pänangäsä dändän tiwän, Rubendä songäne ku, songäsongä awäke
napä tängäne kayä tikayingu kwämbätdule salin päke päkapu, mingä Leale
imikut. Rubendä mingäle unin imän kake, Reseldä Lea using inikut.
“Songäsongä salinu notnä täkembä namiläk?” yang iniwändeyä,
15 payänätä using inikut. “Äpna aläkuläxunekän, songäsongä salinu
wawakngatä namikäyä täpiläkge yänggaläk?” yang inikut.
Iniwän Reseldä using inikut. “Songäsongä salinu wawakgatä gamixu
notnä namixawi, yäkwäle kupilä anggwenune pesimäläkge, Jekowu äpme
gamit,” yang inikut.
16 Tukwatde tiwän, Jekowu puyänetä apuxawän, Leatä ku using inikut.
“Äpmanu gäxät yiwisim, inale gä songäsongä salinu wawakngatä namikgä
auhit,” yang inikut. Ge kupilä unggwenune ixät pekumäläk.
17 Tiwän Anätutä Leale natäke tahawän, tängene käyä tiwän, wawakngä
5 täpä dukngikut.
18 Dukngike using yakut. “Puyä ämina tupä apnale ima, ixät
pekumäläkge, Anätutä ile natäke, yäkwäle wawaknga namik,” yang yake,
umanä Isakar** yang inikut.
19 Tikengä hipdu Lea tängene käyä tiwän, wawakngä 6 täpäxäyä
dukngikut.
20 Dukngikengä using yakut. “Anätutä bänip gwalängge hängä gwälam
hiknga naminggak. Ge äpmanu Jekopdä natäpänu axopit, inale wawakngilu
6 dukngikgat,” yang yake, umanä Sebulun†† yang inikut.
21 Tikengä womduhim yiwihikangu, yäpanä täpätu dukngikut. Dukngike
umanä Daina yang inikut.
22 Tiwänä Anätutä Reselde natäke, gatängämike tahawän, engang
alätnangäsä täke tikut.
23 Tiwänä tängene käyä tiwän, wawakngä dukngike, using yakut.
“Anätutä mayäknga nätäne täknga awahawän hopikaying.
24 Ge wawaknga täpätuxäyä anamikge natäxat,” yang yake, umanä
Josep‡‡ yang inikut.

Jekowu hängänämbamgän tikut

---

† **30:8:** Hibru wamune ‘Naptali’ äwä ‘amämäk’ yangu, guläknga usäkän bimä. ‡ **30:11:** Hibru wamune ‘Gad’ yangu yäpuli ‘tinangäsändo teyä alinggak.’ § **30:13:** Hibru wamune ‘Aser’ yangu yäpuli ‘axuläkanggak’. ** **30:18:** Hibru wamune ‘Isakar’ äwä ‘yäkwäle namik’ yangu, guläknga usäkän bimä. †† **30:20:** Hibru wamune ‘Sebulun’ äwä ‘nandupän kopik’ yangu, guläknga usäkän bimä. ‡‡ **30:24:** Hibru wamune ‘Josep’ äwä ‘pahawän hopiying’ yangu, guläknga usäkän bimä. Tiwän täknganatu ‘Josep’ äwä ‘täpätuxäyä äpme namik’ yangu guläknga usäkän bimä.

25 Reseldä Josewu dukngiwänä, Jekopdä Labanu using inikut. “Nä
kantrinane yotnane kunggäwitde natäxat. Ge yawi kunggäwa.
26 Mängätna enganga yangge natäke, puyä awahanggamit. Ge nami, päke
kunggäwa, inale puyä bulämbam hikngä pahalu, gika änanduläk,” yang
inikut.
27 Iniwän Labandä yäkwäle wamu using inikut. “Nä ilakngä nandux-
aläknga kakengu, manäpmake kuyo. Gäle tiwän, Yawetä bänip kwikwixu
namixu, tuwängune apä andayitapmät. Ge maxuyo.
28 Tike inaleka natäkengu, täke yäwiläk, tiwän inä using gamit,” yang
inikut.
29 Iniwän Jekopdä using inikut. “Puyä bulämbam hikngä pahaxäwik,
kälapda daying yiwixäwa, nomängän yiwiyingu, gika änanduläk.
30 Nä ane doapuxäwa, kälapda mätekngä yiwikin. Tiwändeyä nätä
ane apuke, kälapda sänesäneka päke tihikuxäwa, Yawetä bänip kwikwik
gamixawän, kälapda meyä hikngä asaknggälak. Ge äpmanu nä hängäläpä
nihä yänggwätsimdäne daying yiwitnangäsä,” yang inikut.
31 Iniwän Labandä “Hängä ina bimä gamit?” yang inikut.

Iniwän Jekopdä yäkwäle using inikut. “Nä hängä täpätu manamiyo. Tike
gätä täke yawi, hipdu sipsipda daying yiwitäke kuwit.
32 Tewi nätä ku kälapda undä dayixäwik, sipsip mätexu dänggämnä kupilä
äwä sipsip meme yangu dänggämnä tolokngä käyä yang dayike päke, ninale
pewit. Puyä hipdu gäle u pahawitde bimä unin päpit.
33 Hiyäkände yatnä kakengu, mahande yupsäng katapiläk. Puyä pa-
hakumde hängä u namiläxunin dayipiläkge apukengu, u namiläkätanu
meme tolokngä wenä gwendu bä sipsip mätexu dänggämnä kwaxu gwendu
kakengu, ‘Kukäle täkut,’ yang natäpso,” yang inikut.
34 Iniwän Labandä “Täke. U yänggaläk using tahahim,” yang inikut.

35 Inike teyä, täpduxu inä unggwenunekän, Labandä meme wäwi
tolokngä käyä, äwä meme mängälä tolokngä käyä, äwä sipsip mätexu
dänggämnä kupilä yangu undä Jekopdä inäle päpikge yakutdeyä päke,
wawakngätä daying yiwitningge yänikut.
36 Tikengä unin päke, Jekowu une teke, kewu womdune kuxawä, täpduxu
gwenalä gwendu apuxuwän, undan yiwikin. Tixawän sipsiwu notnä
Labandäne peke kukinu, Jekopdä daying yiwikut.

37 Tixäwik Jekopdä pa gupnä kupilä däkätuyile kätaxu käluk matäke,
gupnä matäwän amixawä, päpän enaxawä, gupnä käwutdu using pekut.
Tiwän awäpän enakinu bäniyä kwak yiwikin.
38 Tiwän pa uläpäläpä memetä yanggä tängokayingune apuke dayipningge
yake, gehanune wäkngasim päkapu pekut, inale meme yanggä tängopningge
apuxäwixu, wäwitä mängälä une yäwäxakin.
39 Ge meme mängälä, meme wäwitä pa uläpäläpäle inälängän
yäwäxakinde, mätekngä pexakinu tolokngä käyä.

40 Tiwän sipsip äwa meme yangu dayixäwik uhinggike, sipsiwu inätä
peke, meme inätä petäke kukut. Tikengä meme dänggämnä kupilä äwä
meme tolokngä käyä yangu uläkwäkge nomune sipsiwu pexawän, une
tahakakin. Jekopdä meme sipsip yangu using pahanggäwän, meyä hikngä
saknggälakakut. Tiwän kälawu inäle dayike pewän, inätä yiwä, Labande
kälawu dayike, inätä pewän yiwikin.

41 Kälawu kitokngänä käyätä tahaxawä, Jekopdä pa uläpäläpä kälapde
kayi tängän päkapu, gehanune wäkngasim pexawän, pa uläpäläpäle
inälängän tahakakin. Ge engangä tolokngä käyä pexakin.
42 Tiwän kälawu kitokngänä wenätä tahaxawä, pa uläpäläpä ile kayi
tängänu dowexakut. Ge engangä tolokngä wenä pexakin. Ge engangä
kitokngänä wenä u pexakinu Labandäne, tiwän kälawu kitokngänä käyä
Jekopdäne.
43 Jekowu using pahanggäwän, memenä sipsipnä yangu meyä
tiwän, puyä äminä, kamelnä, äwä dongginä yangkäyä äwänggäwän,
hängänämbamgän hikngä tikut.

31

Jekopdä Laban teke datäkukut

1 Labande wawakgä Jekopde using yakin. “Naninde hängäläpä undä
hikngä Jekopdä päke pahawän, hängänämbamgän hikngä alik,” yang
yäxawä, Jekowu natäpgut.
2 Natäke Jekopdä kaxawänu Labanu tupä ilakngäkän pahakut usingu,
dolahawän kakut.
3 Tiwänä Yawetä Jekowu using inikut. “Awomu teke enake, hipdu
notdambamde nanggale kewune kuyo. Tiwän nä gäxät kuhim,” yang
inikut.
4 Tiwänä Jekopdä Reselkät Leaxälu sipsipnätä näkaying womune apät
dayipikge natäke, wam täkngа tewän kuwän, une apgumäläk.
5 Une kuwät dayike, Jekopdä using yänikut. “Nansä tupä näle täke
natäpgut deyä, äpmanu kawa, näle usingu donatäk. Tiwändeyä nanale
Anätu näxät yiwixamäk.
6 Nansäle puyä pahake, kitokngänа mumba kuwä, gihä anandumäläk.
7 Tiwändeyä nansätä ‘Hängä usingusingu äpme gamit,’ yangu kem
nanike, ayakulune hikngä donamikulu, täpduxu meyä. Tiwändeyä Anätutä
dolewän tahawän malit.
8 Nansätä ‘Kälawu tolokngä käyä gäle gamit,’ yang naniwänu, mätekngä
tolokngä käyäkän pekin. Tiwän ‘Kälawu guläkngä kwaxu gäle,’ yang
naniwänu, mätekngä inä usäkän pekin.
9 Using tahake, nansäle kälawu Anätutä päxäwik, nälekän namikut.
10 “Kälawu wäwitä mängälä yäwäxaying täpduxune peke, dambu täkngatu
using kakum. Meme mängälä, wäwi tolokngä käyätäkän yäwakin.
11 Tixawän Anätule ängelatä dambu tängänekänu using yakut. ‘Jekop,’
yawän, ‘We!’ yäwa, using nanikut.
12 ‘Dayixäyo. Meme mängälä, wäwi tolokngä käyä gwenggwendäkän
yäwäxaying. Nätä using tahaningge tahat, inale wäyi täkngaläkngа Labandä
gäle u pahanggaxu andayit.
13 Nä Anätu, gäle Betel apgum täpänin. Uwomune huwu gwendu däm
tängenake, olip yanggätä huwu unggwenu pingyapmike, näle gepbine
yiwiläkge hiyäkän wam yakuläk. Ge kewu awomu teke, kewu alakuläk
womune hipdu kuyo,’ yang nanikut,” yang yänikut.
14 Yäniwän Reselkät Leaxätdä using inikumäläk. “Nanitdä hängä täpätu
nitde hikngä niminangäsändo,
15 inale itä nindupänu, nilu malä nanä tinggaxunin. Nilu moningge
pewän uhiwi, moningu u päkulu undä amumbän kukin.

16 Hängä täpä undä nanitde kätaxune Anätutä päkulu, nit äwä engangit yangge hängä. Ge Anätutä dasingga ganikulu using tahayo,” yang inikumäläk.
17 Tiwän Jekowu tändäkngake, mängätnä engangä yangu päko kamel tängäne peke,
18 kälapnä äminsak, hängänä Mesopotemia päkut yangu undä yäning yäpiwän kuxawä, nanä Aisakge, Kenan kuningge kukin.
19 Labanu sipsip dänggäm matäwikge kuxawän, Labandä ‘anätuna’ yake ämindäkän kwätäluke yotnä pexakut täpäläpä, Reseldä kukäle päkut.
20 Jekopdä Laban Aram nanä uläpä axanghopike, “Using kukamäng” yangu doinixäwik,
21 hängä täpänä undä wepdäkän päke, Labanu teke, datäkuhika, ku Yanggä Yupretis Dupi yayike, Gileadkätanu täwalnä käyä womune kuningge kukin.

Labandä Jekop täwakut

22 Täpduxu gwenalä gwendu apuxuwän, “Jekowu using datäkukut,” yang iniwä natäke,
23 Labandä notnämbam yapäpän, Jekowu täwäläke kukin. Kuxawä täpduxu 7 apuxuxawän, kungu Gileadkätanu täwalnä käyä uwomune kakin.
24 Tiwän kupiläne Labanu petnä peke, dambu tike kaxawän, Anätutä apu using inikut. “Yäko. ‘Jekowu tokngä wamu mainiyo,” yang inikut.
25 Jekopdä selyotnä Gileadkätanu täwalnä käyä uwomune täpikutnä kake, Labande notnämbamkäyä uwomunekän päkapu, selyotnä tapike yiwikin.
26 Tiwän kwepdätä Labandä ku, Jekowu using inikut. “Amäk ämindä amäk tahake, iwalnä kalabusde päke kukaying usingu, yäpana inale nandunghopike päkapguläk?
27 Wepdäkänu inale datängapguläk? Ananikuläk gämu, gita hikwak yang päke tayike kuläkake, galak wamu ganinayä apim.
28 Yäpana bapuna yangu kisu dolahangyämike, galak wamu doyänixäwa, päke apguläk. Wäyi täknga tahakuläk.
29 Nätä meyä täknga andaminangäsä. Tiwändeyä kupiläne nanggale Anätutä using nanik. “Yäko. Jekowu tokngä wamu mainiyo,” yang nanik.
30 ‘Nanäle yolune kuwikge alahambänipdake kukut’, yangu anatät. Tike teyä anätuna kukäle inale päkapguläk?” yang inikut.
31 Iniwän Jekopdä yäkwäle wamu using inikut. “ ‘Yäpanä inäle päyäk,’ yake naxälake, päke apgum.
32 Tike anätuka uläpäläpä imindäka päkutnä kakengu, uläpä axupik. Ge hängä gätäne näle hängä täpäxätan yiwixawä kakengu, notnitde kayine gikale päyo,” yang inikut. “Reseldä Labande anätu uläpäläpä awäkut,” yangu donatäxäwik yakut.
33 Tiwänä Labandä Jekopde selyot, Leale selyot, äwä mängälä puyä äminu uläpäyatde selyot yangune ko dengwäsike, yäwambän malikin. Tiwän Reselde selyolune kopgut.
34-35 Nanä Reselde selyolune doxoxawän, Reselu pilo kamel tängäne teke puku yiwixakulu, yotnäne täko tekutnä, anätu uläpäläpä ile kematkätan peke, ulängäne puku yiwikut. Ge nanätä ko yäwambänu, Reseldä nanä using inikut. “Bulämbam täpäna, tokngä manatängamiyo. Nä yekäp iwat titde, kayikane däm hikngä enatnangäsändo,” yang inike, ulängäne puku yiwixawän, yäwambän maliwä, teke epuxukut.

36 Tiwänä Jekowu tokngä natäke, Labanu using inikut. “Ngä nä mämä
wamu dasä täkngänin upukum? Ngä wäyi ina tahakumde näwäläkapguläk?
37 Gätä näle hängäläpä undä hikngä dengwäsike dayiläk. Tikengu, gäle
hängä täpätu undanu, ina bima kake täläk? Using kakengu, ane gäxät nanä
äwä näxät nanä yangge bänäkän täkapu teng. Tiwän itä yanguhinggixut.
38 “Nä gäxälu krismasu 20 yiwikumäk. U yiwikumkätanu sipsiwu
mängälä meyä dowäke, engangä täkekän pekin. Memexäyä usäkän. Tiwän
gäle sipsiwu wäwi gwendu donäpa tikut.
39 Kälapda kälap tukgä sipginu, gäle dowäkapu tahawa dayipguläk. Tike
ninane nanä päke ile tangge pekum. Tike kälapda kwakäpäne bä kupiläne
päkindexäyä, usinggän yäxawi, tangäle gamikum.
40 Using yiwikum. Kwakäpäne gusilu pälangä hikngä nahikakin. Tixawän
kupiläne kwäman hikngä tixawä gäkäxäwik, petna dowekakum.
41 Krismasu 20 gäxät yiwikumäxu using hikngä tahaxäwik yiwikum.
Yäpaka päpitde, puyäka krismasu 14 pahanggamikum. Tikengä sipsip
meme yang päpitde, krismasu 6 pahanggamikum. Tiwändeyä ‘Unin
pahawi, usingusingu ämpe gamit,’ yang nanikuläxu, ayakuläxune don-
amikuläxu täpduxu meyä.
42 Bapuna Abraham äwä nana Aisak yangge Anätu, Aisakgä
änaxäläkakulu Anätu uläpä, näxälu doyiwixamäk gämu, gätä hängä täpätu
donamixäwik, moyo anäwambi kuwam. Tiwändeyä tokngämbamu u päke,
puyä kitokngä u pahakakumu, Anätutä andayipgut. Ge kupiläne ile tiwän,
Anätutä ganinggämätak,” yang inikut, Jekopdän.

Jekopkät Labankätdä kontrak tahakumäläk

43 Tiwän Labandä Jekowu yäkwäle wamu using inikut. “Mängälä
aläpäyalu, näle yäpa. Tiwän engangu aläkwäxu näle bapuna. Tiwän sipsip
meme yangkäyä nätäne. Hängä andayixaläxu, undä nätänekän. Tiwändeyä
yäpana, bapuna yangge, dasingga alahawa teyä, näxälu doyiwitnimnä
tinggak.
44 Using tiwänu kontrak tahahim. Ge mahande ile natäke, ‘Wamu
kitokngä using yakumäk,’ yangu änatäpsim,” yang inikut.
45 Tiwän Jekopdä huwu gwendu täke, däm täpän enakut.
46 Tiwän, notnä hup päkapningge yänikut. Yäniwän huwu päkapu un-
ekändäkä pekin. Peke une yiwike, naxu unekän nakin.
47 Huwu unekändäkä u pekinu, Labandä umanä Jegar Sahaduta yang
iniwän, Jekopdä Galet yang inikut.*
48 Labandä “Huwu aläkwäxunin dayixäwik, ‘Labankät Jekopkätdä wamu
kitokngä yakumäläkgäne’ yang natäpna kuwik,” yang yakut. Ile tiwän
umanä Galet yang inikin.
49 Umanä täkngatuxäyä Mispa† yang inikin, inale Labandä using yakut.
“Nilu nihänihä yiwisim tiwändeyä dasingga pahahimu, Yawetä äpme nin-
duxäwik.
50 Gä yäpana päke päku, kätaxu dondaying yiwiläk, bä mängätda
käluk täpämbä täpiläkge natäpiläk. Tike ‘Kepämindä donanduying,’ yang
natäpiläk. Tiwändeyä Anätutä anindupik,” yang inikut.

---

* **31:47:** Aram wamune, ‘Jegar Sahaduta’ yangu yäpuli ‘huwu aläkwäxu mahande dayixäwik natäpna kuwikge.’ ‘Galet’ yangkäyä yäpuli uläknganinggän, tiwändeyä Jekopdä Hibru wamune inikut. † **31:49:** Hibru wamune ‘Mispa’ äwä ‘andayixak’ yangu guläkngä usäkän bimä.

51 Tikengä unetäkänu using inikut. “Dayipso. Huwu däm yiwixak gwen
äwä huwu nit bänäkängän pelu aläkwäk yang dayipso.
52 Huwu anggwen äwä huwu aläkwäk yangu, wamu kitokngä yäkamäk
täkngale tuwängge yiwitning. Nätä huwu aläkwäxu doyapmike, ku tahawa
maliwiläk. Tiwän gätäxäyä usinggän. Huwu aläkwäxu doyapmike, apu
tahawi maliwit.
53 Abrahamde Anätu, Nahorde änätu, äwä ile nanäle anätu yanggäyä
gäxat näxälu uhinggitning,”‡ yang inikut.
Tiwänä Jekowu wamu kitokngä Anätu nanä Aisakgä naxälakakulu uläpäle
umande yakut.
54 Yake täwalu undäkäne kälap tänguke, käwutdu Anätule ofa tahake,
käwutdu häke, notnämbamu yangyäwambän apä nakin. Tikengä täpduxu
unggwenune däpmunä täwalu undäkäne pekin.
55 Tiwän kwepdätä gwäsi hikngä enake, Labandä yäpanä bapunä yangu
kis tahangyämike, galak wam yänikengä, äminu unuxät kukinu hipdu
päpän, yotnäle kukin.

32

Jekowu Iso kawikge tändäkngakut

1 Labanu yotnäle kuxawänu, Jekopkäyä äenake kukut. Kahit täpäne
kuhikangu, Anätule ängela dayipgut.
2 Dayike “Kewu awomu Anätule ämindä yotde äpmandähimdekän päkapu
yiwixaying,” yang yake, kewu uwomu umanä Mahanaim* yang inikut.
3 Tikengä Jekopdä puyä äminä kantri Idomkätanu kewu Seir uwomune
ku, payänä Iso yawä natäpikge yänikut.
4 Using yänikut. “Bulämbam täpäna Iso wamu using ininong. ‘Puyä
äminda Jekopdä using yak. Labankät yiwihika aapunggat.
5 Nä towiyä gämäna, donggina, sipsipna, memena äwä puyä ämina yangu
käyä. Ge bulämbam täpäna, wamu aläknga gäle tewa apunggak, inale gätä
bänip gwaläng natängamiläkge natät, yang ninik, tiwän apumäng,” yang
ininong, Ison,” yang yänikut. Yänike yäning yäpiwän kukin.
6 Ku inike, Jekopde hipdu apgin. Apu using inikin. “Payäka Iso axu
inikumäng. Tiwän änggandupikge, äminu 400 päpän ixät using apäyak.”
yang inikin.
7 Tiwän änaxälake, meyä hikngä päxäwikgän, äminu ixät kukin, sipsipnä,
memenä, towiyä gämänä äwä kamelnä yang upuke, täkwäkgu inätä päku
peke, täkwäkguxäyä inätä päku pekut,
8 inale using natäpgut. “Isotä apu yakap täkwäk sipänu, mahan yiwitning
täkwäxu andatäkuwä, dosipik,” yang natäpgut.
9 Tikengä tumuk wamu using yakut. “O Anätu bapuna Abraham äwä
nana Aisak yanggäne, O Yawe, gätä using nanikuläk. ‘Kantrika alakuläk
womune kuwi, nätä gatänggama, täkekän yiwiläk,’ yang nanikuläk.
10 Nä puyä äminda, tiwän umana wenä. Tiwändeyä gätä näle iwikge
natäxäwik, gwälam hikngä tahanggaläxunin. Yanggä Jodan Dupi tupä

‡ **31:53:** Abrahamde Anätu, Nahorde anätu yangu buläkän täpä, bä inäinä yangu kätak hikngä donatäxamäng. Abraham, Nahor yangge nanä Tera anätunä meyä ile tumuk yänikut. Josua 24:2 kendetnangäsä. Ile tiwän ‘Anätunätä äpme uhinggitning,’ yang temgumäng.

* **32:2:** Hibru wamune ‘Mahanaim’ yangu yäpuli yolu gäpangalä, tiwän äpmandehimdekän.

yayike apgumkätanu, hängäna wenä; hiputnatäkän hanggike yayike apgum. Tiwändeyä äpmanu hangäna meyä hikngä tiwän, inäinä pet; täkwäkgu inätä peke, täkwäkgu inätä pet.

11 Ge gatängamiyo. Gatängamike, payäna Isole kätaxune maleyo. 'Itä apu mängätna, enganga, äwä nina yangu undä nihipän kumnäm,' yake naxäläkgat.

12 Wamu using nanikuläk. 'Nätä äpme pahawa täkekän yiwiläk. Tikengä bapuka pahawa, meyä hikngä haluhalu bimä tiwä, kendetnangäsä doliwik,' yang nanikuläk. Ge gatängamiyo, tiwän Isotä donihipik," yang inikut.

13 Inike, kupilä uggwenune, une yiwikut. Une yiwixäwik, kälawu gwenduyi bänip gwalängge payänäle imikge tuwängukut.

14 Using tuwängukut. Meme mängälä 200, meme wäwi 20, sipsiwu mängälä 200, sipsiwu wäwi 20,

15 kamelu engangä käyä 30xät engangäxät, towiyä gämänu mängälä 40, towiyä gämänu wäwi 10, donggi mängälä 20, äwä donggi wäwi 10 yang imikge tuwängukut.

16 Kälap tuwängukengu, inäinä upuke, puyä äminu täpätu täpätule kätaxune pekut. Peke puyä äminä using yänikut. "Gindä gämäk kunong. Axunanggengu, unekän hikngä maxunong. Täkwäkgutä gämäk kuwä, bänäkänu wangga äyiwiyok. Tiwänä täkwäkgu une. Tiwän une kuningkäyä, usinggän," yang yänikut.

17 Tikengä puyä äminä yakäp kuwikge täpä using inikut. "Axuwi payäna Isotä ganduke, 'Gä towikga imin? Kälawu imindäne yäwäxawi apukaying? Tiwän säne päke kunggaläk?' yang bä ganiwän kayo.

18 Tiwänu using iniyo. 'Kälawu aläkwäxu puyä äminda Jekopdäne. Itä bulämbam täpänä Isole yake namän, bänip gwalängge gamikge päkapunggat. Tixäwixu inä Jekowu äpmäxälä apänak,' yang iniyo," yang inikut.

19 Tikengä puyä äminä kälawu yakap täpäle mehene päke kuwikge täpä, äwä uläpäle mehene päke kuwikge täpä, äwä une päke kuning ämin yangu usinggän yänikut. "Iso kakengu,

20 wamu undaninggat usinggän ininong. Tikengu using ininong. 'Puyä äminda inä Jekopkäyä mahaninkätan apänak,' yang ininong," yang yänikut, Jekopdän, inale using natäpgut. "Hängä bänip gwalängge imitde pewa kuwä kakengu, bänip kwikwixu äpmembä natängamik. Ge nina kuwa nandukengu, äläkuläkawik," yang natäke,

21 hängäläpä gämäk pewän päke kuxawä, kupilä unggwenu Jekowu yolu äpmandekän tahake yiwikut womune inäkän yiwikut.

22 Kupilä unggwenunekänu Jekopdä mängät täpäyatnä, mängälä puyä äminäle yiwixamäläxu uläpäyat, äwä wawakngä 11-u uläkwäk yang päpän, Yanggä Jabok Dupi ayayikaying womune yayike, käwutdu yänipäko pekut.

23 Päko peke ako, hängä täpänäxäyä yawän, puyä äminä kukindä päke, atusikäwut päko pekin.

24 Tixawänu Jekowu käwutdu inäkän yiwikut.

Jekopkät Anätuxät amgumäläk

Tixawän äminu täpätutä apän, "Imindäka betake, kewune täpän pimapän?" yake usinggän pahaxawät, axwakawikge tikut.

25 Using betäxäwik, äminu uläpätä kawänu, Jekowu yapmitnangäsä doliwän, yemiyiwilune tepän, golängä wakäwakälune dekut.
26 Tiwän äminu uläpätä Jekowu “Tewi kunggäwa. Axwakäwikge alinggak,” yang iniwändeyä, Jekopdä “Wam gwaläng gämäk namiyä, tewa kuwiläk,” yang inikut.
27 Tiwän äminu uläpätä “Ngä gä umanda imin?” yang iniwän, “Nä umana Jekop,” yang inikut.
28 Iniwänu äminu uläpätä using inikut. “Gä umanda Jekop yangu dongganikaning. Tike umanda käluk täkgna Israel yang ganikaning, inale gä ämin äwä Anätu yangu amäke yapmiläk[†]” yang inikut.
29 Iniwän Jekopdä “Äwä gäle umanu täkembä naniwiläk?” yang iniwän, uläpätä “Umana ganiwitde inale hikngä yänggaläk?” yang inike, wam gwaläng imikut.
30 Tiwän Jekopdä “Anätule nomu axake teyä doxungwät,” yake, kewu uwomu umanä Peniel[‡] yang inikut.
31 Gusitdä akoxawänu, golängä andekutde, Peniel teke kukulu, amandotäke kukut.
32 Jekopde yemiyiwilune tepän, golängä wakäwakälune dekutde, Israel nanä äpmandehimkäyä, kälap hakengu, hikngwämu goläng wakäwakälune nanä donäkayingunin.

33

Jekopdä payänä Iso kuke kakut

1 Jekowu Peniel teke kuhika, kwayiwän enawänu, Iso äminä 400 päpän apunggäwä dayipgut. Dayike engangä upuke pekut. Leale engangu inä Leaxät peke, Reselde engangu inä Reselkät peke, puyä äminä uläpäyatde engangkäyä usinggän pahakut.
2 Puyä äminä uläpäyatkät engangäxät gämäk pewän yiwä, ile mehene Leaxät engangäxät pewän yiwä, wäsekngä Reselkät wawakngä Josepkät pekut.
3 Tikengä inä Jekopdä gämäk täku Isole kayine kuhilä kep däkäxätan täpu temgut. Tikengä usinggän pahanggäwän, 7 tikut.
4 Tixawän Isotä ihapmäke, apu Jekowu betake, kis tahangämike, kwänämnä initiwän, kwänämnä une tikumäläk.
5 Tiwäl matäwän, Isotä hilakengu, mängälä engangä yang yiwikinä dayike, Isotä “Äminu aläkwäk yiwiyingu imindäne?” yang inikut.
Iniwän Jekopdä “Näle engang aläkwäxun, Anätutä puyä ämindale näle bänip gwaläng natäke namikulunin,” yang inikut.
6 Tiwän puyä äminä uläpäyatkät engangäxätdä Isotä yiwikulune hikngä päku sopäsopä puke, kuhilä kep däkäxätan täpu yamgin.
7 Tiwän ile mehene Lea engangä yanggä päku, sopäsopä puke, kuhilä kep däkäxätan täpu yamgin. Tiwän wäsekngä Josepkät mingä Reselkätdä päku, usinggän pahakumäläk.
8 Tiwänä Isotä Jekowu using inikut. “Kälawu uläkwäxu dasingge päkapuläkngä dayit?” yang iniwän, Jekodpä using inikut. “Bulämbam täpäna, gätä ilakngä hikngä nandupiläkge, gäle tiwän päkaput,” yang inikut.

---

† **32:28:** Hibru wamune ‘Israel’ yangu yäpuli Anätuxät amänggaxunin. ‡ **32:30:** Hibru wamune ‘Peniel’ yangu yäpuli Anätule nom.

9 Tiwändeyä Isotä “Notna, nä usä käyä. Ge u gikale,” yang inikut.
10 Iniwändeyä Jekopdä yäkwäle wamu using inikut. “Bulämbam täpäna, usingu mayäyo. Gätä ilakngä nanduläkngä kakengu, hängäläpä bänip gwalängge gamilu äwayo. Nätä nomda gandulu, Anätule nomune bima kat, inale gätä näle bänip kwikwik natäläk.
11 Anätutä bänip gwaläng natängamike namikut. Tiwän nä hängänambamgän hikngä tikut. Ge hängäläpä bänip gwalängge päkapulu awäyo,” yake kitokänggawän, Isotä “Hii, täke,” yang inikut.
12 Unetäkänu using inikut. “Nä ginkät kunim,” yang iniwändeyä,
13 Jekopdä using inikut. “Bulämbam täpäna, enganga kälapna yangu andayiläk. Enganga yupsängu kitokake kunangäsändo. Tiwän sipsip towiyä gämän yangkäyä usäkän. Engangä mämnä näkayingu yupsängu kunangäsändo. Äyäwämba ihapmäke, täpduxu gwendunekänu malä hikngä kuhikangu, kälawu undä axumning.
14 Ge bulämbam täpäna, gätä gämäk kunggayo. Tixawänä puyä äminda kälapkät engangkätdä wepdä älukukaying using kuxawä, apuhikangä, bulämbam täpänale, Seir uwomune apundopnim,” yang inikut.
15 Tiwänä Isotä using inikut. “Gäxät apningge äminu näxät apumängu täpätuyi yäniwa yiwixakut,” yang iniwändeyä, Jekopdä “Usingu inale tahawiläk? Gätä nä ilakngä nandupiläkgekän natät,” yang inikut.
16 Tiwänä täpduxu inä unggwenunekän, Iso hipdu täpän täkwämbän, Seirle kukut.
17 Tiwändeyä Jekowu Iso doläwaläke kukut. Tike Sukot kukut. Täku yotnä tahake, kälapnäle gepmä pahakut. Ile tiwän kewu uwomu umanä Sukot* yang inikaying.
18 Jekopdä Mesopotemia teke apgulu, meyä dowäxäwik apuhika, kewu Kenan uwomune taunu Sekem apundopgut. Täkapu selyotnä taunde wäkngäsim tapikut.
19 Tikengä kewu selyotnä tapikulu uwomde, moningu 100 silwa, Sekemde nanä Hamor yänggwätde yämikut.
20 Kewu uwomune alta Anätule tahake, umanä El-Elohe-Israel† yang inikut.

34

Jekopde wawakgä Dainale tahake, äminu sipgin

1 Gwendune Jekopkät Leaxätde yäpa Daina mängälä kewu uwomune nanä dayipikge kukut.
2 Hamoru, Hiwi nanä uläpä kewu uwomune nanäle kuhiläle yiwixakut. Ile wawaxu Sekem. Uläpätä Daina kambutake, tänggänggänuke tahawän malikut.
3 Tiwän Dainale natänggämätake, wamu ilakngäkän inikut.
4 Tikengä Sekemdä nanä Hamoru using inikut. “Mängälä aläpä näle yängamiyo. Tiwän mängätnale täpit,” yang inikut.
5 Jekopde wawaxu kälawu äminsak daying yiwitningge songäne päku yiwikin. Tixawän Jekowu “Sekemdä yäpaka Daina tahawän malikut,” yawä natäpgut. Tikengu wamu täkngatu doyakut. Tike wawakngäle yiwixakut.

---

* **33:17:** Hibru wamune, ‘Sukot’ yangu yäpuli gepmä. † **33:20:** Hibru wamune ‘El-Elohe-Israel’ yangu yäpuli Anätu, Israelde Anätu.

6 Tixawän Hamor äwä wawakngä Sekem yangu Jekopkät wam yäningge,
taun teke, Jekopde kukumäläk.
7 “Hängä womdu using tahakin,” yangu yawä natäkengä, Jekopde
wawaxu kewu uwom kukinu teke, hipdu yolune apgin. Sekemdä Daina
tänggänggänuke tahawän malikulu, Israel* yänggwätde kayine gutongä
hikngä. Hängä dolahanangäsa täknga tahakut. Ge haminätä haminäle
butayä natäke, Sekemde tokngä hikngä natäxäwik apgin.
8 Ge yolune apä, Hamordä Jekowu using inikut. “Wawaknga Sekemu
yäpakale hikngä natäxak. Täkembä mängätnäle imining?
9 Tiwän mängälä ninkätan nanä damixätna, yäkwäle nimining?
10 Tiwän ninkät gatäke using yiwitnim. Kewu sawomuneka yiwit-
ningge natäkengu, gihä kake, kewu uwomune yiwitnong. Tixäwik kewu
awomkätanu täkekän tihikuning. Tixäwik kewu nindäne womduyi täke
päning,” yang inikut.
11 Tiwänä Sekemdä Dainale nanä äwä häminä yangu using yänikut.
“Gindä wamu u yäwilu ‘Täke’ yaningä kakengu, inaleka naniningu äpme
damit.
12 Mängälä uläpäle moningu dasingdasingga damitde natäkengu, täke
tuwängutning. Hängä gwälamu dasäka damitde natakengu, täke yäning,
tiwänu äpme damit. Inale mängälä uläpä ahikngä namininggе natäxat,”
yang yänikut.
13 Haminä tahawän malikutde natäke, Jekopde wawakgä Sekemkät nanä
Hamorkälu yäkwäle wamu kem yäniningge natäke, using yakin.
14 “Usingu dolahanim. Hamininu gupnä domatäkin äminde
yäminangäsändo. Using tahakengu, mäyäkngä hikngä natäpnimunin.
15 Tike hängä täkngatukän alahangäsän. Nindä gupnin matäkumäng
usinggän, ginkäyä wäwi undä gupsä matänong. Tiwänä ‘Täke,’ yangu
daninim.
16 Tikengä mängälä mätexu damixätna, yäkwälexäyä nimining. Tiwän
ninkät ginkälu u äminuninggän däkngake yiwitnim.
17 Tike gupsä matäningge ‘Täke’ yangu doyawä, hamininu äläke kunim,”
yang yänikin.
18 Tiwän Hamorkät Sekemkätdä natäpälu, wamu uläknga täke tikut.
19 Tiwän wäwi mätexu uläpä Jekopde yäpale hikngä natäpgutde, wamu
yänikin using yupsäng pahakut. Äminu taunune nanätä kawä, äminu
Hamorde yolune yiwixayingkätanu, Sekemu bulämbam täpä tikakut.
20 Ge Hamorkät wawakngä Sekemkät taun yiwixaying notnä wam
yänihimäläkge, taunde yämä däkäne kukumäläk.
21 Ku using yänikumäläk. “Äminu uläkwäxu notnin däkngäningge tahakay-
ing. Kewu awomu inulung. Ge täke pena, ane tihikuxäwik yiwitning.
Tixawän mängälä itäne nanä päxätna, yäkwäle nindäne päning.
22 Tiwändeyä using niniying. ‘Nindä gupnin matäkumäng usinggän,
ginkäyä wäwi undä gupsä matänong. Using tahawäyä, ninkät ginkälu u
äminuninggän däkngake yiwitnim,’ yang niniying.
23 Ge using tahakengä, ile kälap äwä hängäläpä itäne yangu, ninkäyä
towikngä däkngänim. Ge ‘Täke’ yangu yänina. Tiwän ixät ninkät yiwitnim,”
yang yänikumäläk.

---

* **34:7:** Jekopde umanu käluk täknga Israel.

24 Yawät äminu undä yämä däkäne yiwikinu ‘Täke’ yake, wäwi taunune
nanä undä gupnä matäkin.

25 Täpduxu 3 gwendä apän, wäwi undä tokngä däkä päke, ‘Ämindä
ämbänihipning?’ yangu donatäke yiwixawä, Jekopde wawaxu, haminä
Dainale natäke, Simeonkät, Livaixätdä sänggwanä päke, taunune ko, wäwi
undä sipät kumgin.
26 Hamor, wawakngä Sekem yangkäyä sänggwatä matäwät kungäxawät,
ko Daina Sekemde yolunetä täke, epuxukumäläk.

27 Tiwänä Jekopde wawakgä using natäpgin. “Sekemdä hamininde
gutongä täknga taunu anggäpangune tahakut,” yake, ko äminu axumginä
dayike, taunune nanäle hängälapä undä päkin.
28 Sipsipnä, memenä, towiyä gämänä, dongginä äwä hängä undä taunune
yiwikin, äwä songäne yiwikin yang päkin.
29 Tixäwik hängä nomän täpäläpä, mängälä, engang, äwä hängä yotkätan
yiwikinunin yangu undä päkin.

30 Tiwänä Jekopdä wawakngä Simeonkät Livaixälu using yänikut. “Gitdä
meyä täknga namikamäläk. Peres nanä, Kenan nanä yangu kewu awomune
yiwixayinggä nandupä, nä wäyi ämin tinanggenggak. Ninu äminu meyändo.
Undätä anihipningge yanggatäke apungu, ninu undä nihipä kumnimunin,”
yang yänikut.

31 Tiwän yäkwäle using inikumäläk. “Haminilu Sekemdä kukäle täke
tihikukulu täke?” yang inikumäläk.

35

Jekowu hipdu Betel kukut

1 Anätutä Jekowu using inikut. “Gä payäka Iso teke datäkuxawi, nä Anätu
Betel apuke gandupgum. Ge awomu teke, une päko yiwixäwik, alta gwendu
näle tahayo,” yang inikut.

2 Tiwänä Jekopdä inäxät nana äwä ixät yiwixaying yangu undä using
yänikut. “Hängä womdune nanätä ‘anätunin’ yake, ämindäkän kwätälukinä
päkinu uläpäläpä amumbä kunong. Tiwän gutongä täkngaläknga teke, käluk
däkngake, u tahaningge tuwängge, täwiksä käluk pahanong.
3 Tiwänä Betel kopnim. Ko alta Anätule tahawit. Sänesäneka ti-
hikukumune, meyä päkum gwenggwenune yangu Anätu näxät tihikuxäwik,
gatängamikut,” yang yänikut.

4 Ge hängä womdune nanätä “anätunin” yake ämindäkän kwätälukinä
päkinu uläpäläpä äwä mäläkäpä mäläkngäne pekin yangu undä, Jekopde
imikin. Imä, Jekopdä pa kupäha bimä Sekemde wäkngäsim yiwixaxu
undäkäle kematde kwayipekut.

5 Tikengä kewu uwomu teke kukin. Kuxawä Anätutä pahawän, äminbamu
yotyolu uwomune nanä naxäla hikngä natäke, doxu yäwakin.
6 Tixawän Jekop äwä äminu undä ixät kukin yangu kuhika, taunu
Lus kondopgin. Lus taunu unggäpangu Kenankätan yiwikut. Äpmanu
unggäpangu Betel yang inikaying.

7 Lus taun kondoke, Jekopdä alta gwenu tahake, kewu uwomu umanä El-
Betel*, yang inikut, inale payänä teke datäkuxawänu, Anätu uwomune apän
kakut.
8 Tiwänä Jekopde mingä Rebekale puyä äminu Debora une kupän, pa
kupäha bimä Betelde amusikäwut yiwixak däkäne kwayikin. Kwayike pa
undäkä umanä "Alon-Bakut" † yang inikin.

Anätutä Jekopde wam gwalängu hipdu imikut

9 Jekowu Mesopotemia teke apänä, Anätutä hipdu apu, wam gwalängu
using imikut.
10 "Gä umanda Jekop. Tiwändeyä äpmanu Jekop yangu dongganikaning.
Tike Israel yang ganikaning," yang inikut. Using yake, umanä Israel yang
inikut.
11 Tikengä unetäkänu using inikut. "Nä Anätu Kitokngäna Käyä Täpä.
Nätä äpme tahawa, gäle bapuka meyä sakngälake, kantri inäinä päke
yiwitning. Tixäwik bapuka täpätuyi kingge yiwitning.
12 Tixawän kewu Abrahamkät Aisakätde yämitde yänikumu, gäle äpme
gamit. Tikengä bapukalexäyä uwomuningänu äpme yämit," yang inikut.
13 Inike, Jekowu wam inikulu uwomune yiwixawän, teke kukut.
14 Tiwän kewu Anätutä wam inikulu uwomune, Jekopdä huwu be-
lakngä gwendu täke, mahande kaxäwik natäpningge, däm täpän enakut.
Täpän enawän, huwu unggwenu ofale wain yanggätä pingyapmike, olip
yanggätäxäyä hipdu pingyapmikut.
15 Kewu Anätutä wam inikulu uwomu, Jekopdä umanä Betel yang inikut.

Reselu Bensamin dukngixäwik kumgut

16 Tiwänä Betel teke kuhika, taunu Eprat kuningge kukin. Kuxäwik Reselu
engang kake täpikge tahawän malixawän, tokngä däkä päkut.
17 Tinggawän mängälä anggatängämikge yiwixak täpätä using inikut.
"Manaxälayo. Wawakga täpätu dukngikgaläk," yang inikut.
18 Tiwän Reselu axupikge tixäwik, mepme wäseknga pexäwik, umanä
Benoni yang inikut. Tiwändeyä nanätä umanä Bensamin yang inikut.‡
19 Reselu axupän, Epratde kahit kwayimune kwayikin. (Eprat yangu
Betlehemde umanu tupä nanä täknganin.)
20 Tiwän Reselde mätmälune, Jekopdä huwu gwendu däm täpän enakut.
Huwu unggwenu Reselde mätmatde tuwängge äpmankäyä ayiwixak.
21 Israelu§ hipdu kuhika, Migdal-Eder ku yapmike täku, selyotnä tapike,
une yiwikut.
22 Kewu uwomune yiwihika, Rubendä nanäle puyä äminu mängälä Bilha
uläpäxät kopän yiwikumäläk. Tiwänä Israelu yawä natäpgut.

Jekopde wawak

Jekopde wawaxu unekänu 12.
23 Leale wawaxu Ruben, Simeon, Livai, Juda, Isakar, äwä Sebulun yang.
Jekopde wawaxu yakap täpä Ruben.
24 Tiwän Reselde wawaxu Josepkät Bensaminkät.

---

* **35:7:** Hibru wamune 'El' yangu yäpuli Anätu. Tiwän 'Betel' yangu yäpuli Anätule yot. † **35:8:** Alon-Bakut yangu yäpuli pa kwänäm tikin däkänin. ‡ **35:18:** Benoni yangu yäpuli wawaknga meyä namik. Tiwän Bensamin yangu yäpuli wawaknga aläpä bänipna. § **35:21:** Israel yangu Jekopde umanu käluk täknganin.

25 Tiwän Bilha, Reselde puyä äminde yiwikut täpäle wawaxu Dankät
Naptalixät.
26 Tiwän Silpa, Leale puyä äminde yiwikut täpäle wawaxu Gatkät Aserkät.
Wawaxu aläkwäxu undä, Jekopdäne, Jekowu Mesopotemia yiwixäwik
towikulunin.

Jekopde nanä Aisakgä kumgut

27 Jekowu nanä Aisakge Mamre kukut, Abrahamkät Aisakät tupä yi-
wikumäläk womune. Mamre Kiriat Arba taunde wäkngäsim. (Kiriat Arba
yangu taunu Hebronde umanu tupä nanä täknganin.)
28 Aisaxu krismasnä 180 yiwikut.
29 Äminäläke hikngä tikengä kungäke, bapunä tupä kungäke päku yiwix-
akinunekän kukut. Tiwän wawakngä Isoxät Jekopkätdä kwayikumäläk.

36

Isole bapunä

1 Wamu aläknga Isole bapunätäne. Isole umanu täkngatu Idom.
2 Iso mängätnä Kenan nanä päkut. Täpätu umanä Ada, Hit nanä Elonde
yäpa. Tiwän täpätu umanä Oholibama, Anale yäpa tiwän Hiwi nanä
Sibeonde bapunä.
3 Tikengä Basemat, Ismaelde yäpa, tiwän Nebaiotde haminu mahandeyä
täkut.
4 Adale wawaxu Elipas. Tiwän Basematde wawaxu Ruel.
5 Tiwänä Oholibamale wawaxu Jeus, Jalam, äwä Kora yang. Wawakngä
uläkwäxu, Isotä Kenan yiwixäwik towikulunin.
6 Isotä mängätnä, wawakngä, yäpanä, äwä ixät yiwixaying ämin, kälapnä
äminsak, äwä hängäläpä Kenan kep womune yiwixäwik päkulunin yangu
undä päke, notnä Jekowu teke, kewu malä womdune päku yiwikut.
7 Isoxät Jekopkätde kälawu äminsaxu meyä hikngä tinggäwä, kewu itä
yiwikumäläxu uwomu, songäsongä kälawu undätänetä nänangäsä dolikut.
Tiwän kewu uwomunekänu yiwitnangäsä dolikut.
8 Tinggäwän Iso bä Idomu hängänä undä päke, Seirkätanu täwalnä käyä
womune päku yiwikut.

Isole bapunä kewu Seir yiwikindäne

9 Wamu aläknga Isole bapunä kewu Seirkätanu täwalnä käyä uwomune
alakin täkwäkgäne. Äminu uläkwäxu äpmanu Idom nanä yang yänikaying.
10-13 Isole mängälu Adatä wawakngä Elipas dukngikut. Tiwänä Elifasde
wawaxu Teman, Omar, Sepo, Gatam äwä Kenas yang. Elipasdä mängätnä
täpätuxäyä hipdu täkut. Umanä Timna. Tiwän itä Amalek dukngikut.
Isole mängälu Basematdä wawakngä Ruel dukngikut. Tiwänä Ruelde
wawaxu Nahat, Sera, Sama äwä Misa yang.
14 Isole mängälu Oholibama, Anale yäpa, tiwän Sibeonde bapunä uläpätä
wawakngä dukngikulu Jeus, Jalam, äwä Kora yang.
15-16 Isole bapunä täpätuyi yakap äminde Idom yiwikinde wam. Elipasu
Isole wawaxu yakap täpänin. Wawaxu itä towimbän, yakap äminde
yiwikinu umanä Teman, Omar, Sepo, Kenas, Kora, Gatam, äwä Amalek,
yang. Äminu aläkwäxu Isole mängälu Adale ayinä.

17 Isole wawaxu täpätu Ruel. Ile wawaxu yakap äminde Idom yiwikinu umanä Nahat, Sera, Sama, äwä Misa yang. Äminu aläkwäxu Isole mängälu Basematde ayinä.
18 Isole mängälu Oholibamale wawaxu yakap äminde yiwikinu umanä Jeus, Jalam, äwä Kora yang. Oholibama Anale yäpa.
19 Äminu aläkwäxu, Iso bä Idomde bapunä inäinäne yakap äminde yiwikin äminunin.

Seirle Bapunä

20 Äminu kewu uwomune yakap yiwikinu, Seir Hor nanä uläpäle bapunä. Seirde wawaxu Lotan, Sobal, Sibeon, Ana,
21 Dison, Eser, äwä Disan yang. Seirde wawaxu uläkwäxu Idomkätanu inä bapunäle yakap äminde yiwikin.
22 Lotande wawaxu Horixät Hemamkät. (Lotande haminu Timna.)
23 Sobalde wawaxu Alwan, Mahanat, Ebal, Sepo, äwä Onan yang.
24 Sibeonde wawaxu Aixät Anaxat. Ana uläpätä nanäle donggi songäsongä näningge päke kuke, yanggä tokngä akokayingu däkätu kakut.
25 Anale wawaxu Dison, tiwän yäpanä Oholibama.
26 Disonde wawaxu Hemdan, Esban, Itran, äwä Keran yang.
27 Eserde wawaxu Bilhan, Sawan, äwä Akan yang.
28 Disande wawaxu Uskät Arankät.
29-30 Ge Hor nanä uläpäle wawaxu Seirkätanu bapunä inäinäne yakap äminde yiwikinu, Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Eser, äwä Disan yang.

Kingu Seir bä Idom nanä daying yiwikinde uman

31 Israel nanä kingge doyiwikin gwenggwenkätanu, Idom nanäle kingge yiwikinu umanä using.
32 Bela Beorde wawakgä Idomde kingge yiwikut. Taunäle umanu Dinhaba.
33 Yiwihika Belatä kungäxawänu, kingge Jobap Serale wawakgä yiwikut. Sera taunu Bosra nanä.
34 Jobapdä kungäxawänu, kingge Husamu Teman nanä uläpätä yiwikut.
35 Ge Husamdä kungäxawänu, kingge Hadat Bedatde wawakgä yiwikut. Hadalu Midian nanä Moap ku sipgut täpänin. Taunäle umanu Awit.
36 Ge Hadatdä kungäxawänu, kingge Samla, Masareka nanä uläpätä yiwikut.
37 Ge Samlatä kungäxawänu, kingge Saul, taunu Rehobot nanä uläpätä yiwikut. Taun Rehobolu yanggä dupine inälängän.
38 Ge Sauldä kungäxawänu, kingge Balhanan, Akborde wawakgä yiwikut.
39 Balhananu, Akborde wawakgä kungäxawänu, kingge Hadardä däkngake taunu Pau yiwikut. Hadarde mängälu umanä Mehetabel. Mehetabelu Matretde yäpa. Matrelu Mesahapde yäpa.

Isole bapunä kuhiläle yiwikinde uman

40-43 Isole bapunä sakngälake, kewu Idomkätanu inäinä päke yiwikin. Bapunä inäinä yakap äminde yiwikinu umanä using: Timna, Alwa, Jetet, Oholibama, Ela, Pinon, Kenas, Teman, Mapsa, Makdiel äwä Iram yang. Äpmanu äminu Idom nanä yang yänikayingu, Isole bapunä.

37

Notnä täkwäkgä Josepde mähe natäpgin

1 Jekowu kewu nanätä yiwikulune Kenan yiwikut.
2 Jekopde wawakge wam. Josewu krismasnä 17 using tixawän, Josepkät
notnä täkwäkguxät nanäle sipsip daying yiwikin. Notnä uläkwäxu nanäle
mängälu Bilha, Silpa yangge wawak. Tixäwik notnätä gutongä dasingga
pahawä dayipgulu, nanä apu inikut.
3 Israelu* äminälake alikengä, Josewu une towikutde, ile bänip gwaläng
hikngä natäxäwik, täwixu gwälam hikngä kwämbätdu tahake imikut. Tike
notnäle using hikngä donatäpgut.
4 Nanätä Josepdekän bänip gwaläng hikngä natäpän kake, notnätä Josewu
mähemähe kaxäwik, wamu kätaxu doinikakin.
5 Gwendune Josepdä dambu täkngatu tike enake, notnä yäniwän natäke,
mähemähe hikngä une kakin.
6 "Dambu täkngatu using tit," yake using yänikut.
7 "Ninu undä puyä tängätune wit† matäke wamähikanayä, nätä wamät
tupä däm enake yiwän, gindä wamäyinggä apu, nätäne tupä yiwitäpä
gwahawän, sopäsopä puke, däme kepkätan päpu yamäying," yang yänikut.
8 Tiwänä payänätä inikin. "Gä ninde yakapde yiwike, nindung yiwiläk?"
yake, dambu ulike yänikutde, mähemähe hikngä kakin.
9 Josewu dambu täkngatuxäyä hipdu tike, payänä using yänikut. "Äpmanu
dambu täkngatu kaxäwa, gusit, yekäp äwä kuminamu täkwäkgu 11 yanggä
näle sopäsopä puke, däme kepkätan päpu yamäying," yang yänikut.
10 Tiwänä nanätä natäke, "Ina dambu tiläk?" yake ininggämätake,
"Mingga, nä äwä notda yanggä gäle apuke, sopäsopä puke, dämäninu
kepkätan päpu yamnim?" yang inikut.
11 Tiwän payänä täkwäxu tokngä natäpgin. Tiwändeyä nanä dambu
uläknga iwikge natäng yiwikut.

Josewu notnätä äminde yämixäwik, moning päkin

12 Josepde payänä taunu Sekem uwomde wäkngäsim päku yiwixäwik,
nanäle sipsip daying yiwikin.
13 Tixawän Israeldä Josewu using inikut. "Payäka sipsiwu Sekem daying
yiwayak. Ge une kuyo," yawän, Josepdä "Hii, äpme kuwit," yang inikut.
14 Tiwän nanätä "Kuke dayipso. Payäka äwä sipsip yangu nomängänbä
yiwayak. Tikengä apu naniwiläk," yake ining yäpiwän, Hebron Kupi teke
Sekem kukut.
15 Une ku payänä yäwahikunggawän, äminu täpätutä kake, "Gä ina
yäwäxaläk?" yang inikut.
16 Iniwän Josepdä "Nä payäna sipsiwu, säneka daying yiwayak yake
yäwaxat. Ge gätä andayiläkngä kakengu, täkembä naniwiläk?" yang inikut.
17 Iniwän "Dotande kuningge yawäxakumnä, ane yiwikinu aleke, une
kukin," yang inikut. Iniwän Josewu payänä yäwatäke ku, taunu Dotan
uwomde wäkngäsim kuke dayipgut.
18 Payänätä yiwikinune doxundoxawän, malä kuwän kake, kupsäle
tängutningge wepdä wamu using yakin.
19 "Dambukän tinggaxu ane täpä aapunggak.
20 Ge tänguke, gäpma hopä yanggätä yiwikge kwayikinu däkätune mutna
pukuwik. Tiwän 'Kälaptukgä tänguke nakin,' yang ku yänim. Tiwänä
dambunä tikulu bulä ämbä alawä känim?" yang yakin.

---

* **37:3:** Israelde umanu tupä nänä Jekop. † **37:7:** Wilu rais bimä.

21 Unin yawä, payänä Rubendä anggatängämikge natäke, “U! Kupsäle hikngä dolängutnim,” yang yänikut.
22 Unetäkänu using yänikut. “Dolängutna kupik. Dolänguke tokngä däkäxäyä doiminim. Tike gäpma kewu moyo womune yiwäxayingu andäkaxätan mutna pukuwik. Tiwän tokngä däkäxäyä doiminim,” yang yänikut. U yänikulu Josep gatängämike, nanäle täke kuwikge natäke yänikut.
23 Ge Josewu inälängän apänu, alänggänggänuke, täwikngä gwälam hikngä uxwämbät tahakulu äläpä dopgut.
24 Tiwän täke täku gäpma undäkäxätan mumbä pukukut. Gäpma undäkä yanggänä wenä.
25 Tikengä päku nakngä nake kaxawä, Ismael nanä äminu täkwäkgu Giliatkätandä apgin. Pa inuxu käpängänä käyä kamelu meyä gwenalune Isip päke kuningge päkapgin.
26 Tiwän Judatä notnä täkwäxu using yänikut. “Ina gwaläng pänimde uläpninu tängut täkohopinim?
27 Undanä. Ismaelde bapunäle yäna, moning nimixäwik täxut, inale ulapninu uläpä daknotnin, tiwän nan notnin. Ge dolängutnim,” yang yänikut.
28 Tixawänu Midian nanä une hikngä apä dayike, Josewu gäpmanetä tuliwä akopgut. Tiwän 20 sekel silwale yawä, Ismaelde bapunätä uhike, Isipde täke kukin.
29 Täke kuxawäyä, Rubenu gäpma däkäne apu, Josewu wenä kake, butayä hikngä natäke, inä täwik wehikut.
30 Tikengä apu notnä using yänikut. “Josewu wenä xat. Ngä nanu dasing täknganin ku iniwit?” yang yänikut.
31 Yawän meme gwendu guläkngä matäwä, daxu apä, Josepde täwixu daxune täpä mahakut.
32 Tikengä täwixu täpä mahakulu uxwämbälu nanäle täku imike, using inikin. “Täwixu axwämbät kake tämängu kätak kayo. Wawakgatänembä?” yang inikin.
33 Iniwä täwixu uxwämbälunin kake “O, wawakngale täwik tinggak. Kälaptukgä alänguke yahandeke nakin,” yakut.
34 Yake Jekowu inä täwik wehike, täwixu butayä täkngatäne pahake, wawakngäle butayä natäxäwik, gwayamu belakngä yiwikut.
35 Tinggawän wawak yäpanä undä apu “Wamwambä inina, butayä täknga natäxu bulämdawik,” yake, wamwam inikin.
Tiwändeyä “Dombulämdawit. Tike butayä natähika, ninaxäyä kungäke, axumgin amindä yiwäxayingune wawakngale kuwit,” yaxäwik, Jekowu wawakngäle kwänämu iwikge tikut.
36 Tixawänu Midian nanätä Josewu Isip täke kukin. Täke kuwä, Potipatä uhikut. Potipa kingge kulä tahakaying äminde kuhiläle yiwäxakut.

38

Judaxät Temaxätdäne wam

1 Täpduxu uwomkätanu Juda* notnä peke, Adulam pukuwän, une nanä wäwi täpätu umanä Hira, ixät yiwikumäläk.

* **38:1:** Juda uläpä Jekopde wawaxu täpätu.

2 Une yiwihika, Kenan mängälu täpätu kake täkut. Mängälä uläpäle nanä
umanä Sua. Juda mängätnäxät yiwät,
3 tängene käyä tikut. Tiwän wäwi täpä dukngikut. Dukngiwän umanä Er
yang inikumäläk.
4 Tiwän hipdu tängene käyä tiwän, wäwi täpä dukngike, umanä Onan
yang inikut.
5 Tikengä wäwi täpätuxäyä Kesip yiwixäwik, dukngike, umanä Sela yang
inikut.
6 Judatä wawakngä yakap täpä inulung tiwän, mängälä täpätu
yangämikut. Mängälä uläpäle umanu Tema.
7 Tiwändeyä Judale wawaxu yakap täpä Yawele kayine gutongä hikngä
pahakut. Pahawän Yawetä kupsäle tängukut.

8 Tiwänä Judatä wawakngä mahan täpä Onanu using inikut. "Payäkale
natäke, kombätda pahangäming. Tiwän wawaxu yakap täpä payäkale
nomde dukngiwik," yang inikut.

9 Using iniwändeyä, Onanu "Engangu towimbilu ninanendo," yang
natäpgut. "Ge payänale kombätkät yiwixäwixu, engang aläyäk," yake,
yanggänä kewune moyo pexawän kukin.
10 Unin pahawän, Yawetä kawän, gutongä hikngä tikut. Tiwän ixäyä
kupsäle tängukut.

11 Tiwänä Judatä "Wawaknga Selaxäyä Tema täke kumsäk," yang natäke,
ayinä Tema kemu using inikut. "Ayina, nangga minggale yolune päku
yiwixayo. Tikengu wäwi käluxu täpätuyi mawäyo. Tixawän wawaknga
Sela inulung täpä tikengä täpik" yang iniwän, Tema nanä mingäle kuwän
yiwikin.

12 Belakngä womdu yiwihikangä, Judale mängälu Suale yäpa axumgut.
Kupän Juda mängätnäle gwäyäm yiwikdäkngake, notnä Hira Adulam nanä
uläpäxät Timna kopgumäläk. Timnä uwomune Judale puyä äminu sipsip
dänggäm matäxawä kopgumäläk

13 Tixawänu Tema using inikin. "Bapuka sipsipnäle dänggäm matäwikge
Timna kopänak," yang inikin.

14 Tiwän natäke, kombätde täwixu pahanggaxu päpeke, täwixu
kwämbätduhimdä kuhiläne wapän, nomnä epu umukut. Tikengä taunu
Enaimde yämä däkäne kahilu Timnale kokaying täpäne täku puku yiwikut.
Tema using natäpgut. "Sela inulung täpä alik. Nä itä täpän, engangu
dukngitnangäsä. Tiwändeyä näle wamu doyak," yang natäpgut.

15 Tixawän Judatä apu, nomnä umukulunin kake, "Mängälä aläpä
yumdekän täke tihikukayingunimbä?" yang natäpgut.
16 Tikengä "Bapunambä?" yangu donatäxäwik, Tematä yiwikulune kuke,
"Täkembä yiwisim?" yang inikut.

Iniwän "Uyiwikengu, ina namiläk?" yang inikut.

17 Tiwän Judatä "Meme mätekngа gwendu äpme gamit," yang inikut.

Iniwän Tematä "Hängäka täpätu äpmasimdekän äpme nami tengyiwix-
awa, meme mätexu namixäwikngä täpiläk?" yang inikut.

18 Tiwänä Judatä "Ina hängä gamit?" yang inikut.

Tiwän Tematä "Hängä umanda tuwängge matäkinä guläkgane mapi epunggaxu uläpä,† napnä bulak namike, hiputdaxäyä namiyo," yang inikut. Iniwän hängä inä natäpgut using uläpäyalu imänä yiwikumäläk. U yiwikumäläk gwende engang muhip päkut.

19 Judaxälu yiwikengä, Tema täku, täwixu nomnä umukulu uxwämbälu utdoteke, kombät täwikngä hipdu tahakut.

20 Tixawänu Juda meme mätexu gwendu mängälä uläpäle imixäwik, hängä täpänä hipdu päpikge natäke, notnä Adulam nanä täpäle imän, täke kukut. Täke kuke teyä mängälä uläpä aläwämbän malikut.

21 Tiwän Hiratä wäwi taunune yiwäxayingu using yänikut. "Mängälä yumdekän täke tihikukayingu, Enaimde kahit täpäne yiwikulu sändanda?" yawän, "Andanu mängälä using bimä tihikunggaxu täpätu wenä," yang inikin.

22 Tiwän hipdunä apu, Juda using inikut. "Axu tawämba maliwän, wäwi taunune yiwixayinunin yäniwa, 'Andanu mängälä using tahanggaxu wenä,' yang naniying," yang inikut.

23 Iniwän Judatä using inikut. "Yahikukata ninimitnäng. Ge undanä. Hängäläpa nätäne päkulu, undanä peke yiwixäwik. 'Wamu inikum using meme mätexu ambä imit,' yake gama, täke ku tawämbi malik. Ge using kakengu, undanä," yang inikut.

24 Yekawu gwenalä gwendu using yiwikengä, apu Juda using inikin. "Ayika Tema yumdekän täke tihikukinä, tängene käyä alik," yang iniwä, Judatä using yakut. "Kepmän tulitäkepu däkine hawä ihikuyok," yang yänikut.

25 Yawän tängutningge kepmän täke epuxuwä, Tematä bapunäle hängäläpä yämike, wamu using tewän kukut. "Nä hängä aläpäyatde towikngätä engang muhiwu namikut," yake, unetäkänu using yakut. "Guläkngäne mapä epunggak äwä hiput yangu imindäneka? Ge kätak dayipso," yang yäniwän, ku inikin.

26 Iniwä Judatä hängä uläpäyalunin dayike, using yakut. "Gutongä nätä tahakum. Tike Tema gutongänä wenä, inale nätä kem inike, wawaknga Selale doimikum," yawän, Tema dolängukin. Tiwänä hipdu doyiwikumäläk.

27 Täpduxu engang kake täpikge natäpgut gwenune, "Ukgatäp tinggak," yang natäpgin.

28 Andayike päkut gwenune engangu täpätu kätakngä tewän epgut. Tiwän mängälä anggatängämikge yiwikut täpätä kake, "Andä gämäk apunggak," yake, trelu gämänä täknghimdä kätakngäne wamgut.

29 Tiwändeyä kätakngä hipdu tuliwän koxawänu, notnä täpätä gämäk apgut. Tiwän mängälä uläpätä kake "Waxang! Gätä gämäk kitokake apunggaläk?" yawän, umanä Peres yang inikin.

30 Tiwänä notnä trelu kätakngäne wamgut täpä mahande apgut. Tiwän umanä Sera yang inikin.

39

Josepkät Potipale mängätkätdäne wam

† **38:18:** Äminu uwomune nanätä using tahakakin. "Wamu aläknga nätä temänggat," yakengu, hängä umanäle tuwängge matäkakin täpäläpä täke, pepane täpu tepä, tuwängä däkä une alakakin. Ge undäkänin kakengu, itä temäk yangu une natäxakin."

1 Josewu Ismaelde bapunätä Isip täke pukukin. Tiwän Isipde kingge kulanä äminde kuhiläle yiwäxaxu Potipa uläpätä Ismaelde bapunäle kätaxune uhikut.
2 Josewu Yawetä gatängämixawän, puyä towikngäle yolune pahaxawänu, nomängän tikin.
3 Potipatä kaxawänu, Yawe Josepkät yiwixäwik gatängämixawän, puyä nomängän pahakut.
4 Tiwän Potipatä Josewu ilakngä hikngä kake, gatäkgatäkngäle tuwänguke, puyä äminä äwä hängälapänä yangge kuhiläle yiwikge inikut.
5 Täpduxu Potipatä Josepde puyä imikut gwenunetä, Yawetä Josepde natäke, Potipale hängäläpä bänip kwikwik yämikut. Potipale hängäläpä yolune nanä awä puyäne nanä yangu undä bänip kwikwik yämikut.
6 Tiwän hängä täpänä undä Josepdä daying yiwikge inikengu, Potipa dasingga donatäpgut. Tike teyä "Naxu gätä hangamiyo," yangu doinikut.
Josewu tänge täpä, nomnä yangu ilakngä hikngä yiwikut.
7 Womsim yiwihikangä, Potipale mängätdä Josep kambutake, "Ai, api pekata," yang inikut.
8 Iniwän Josepdä "U. Usingu dolahawit," yake using inikut. "Natäpso. Kuhitnale yiwixakgä nandupän, nä ämin nomän, tiwän hängänä nätä undä daying yiwitde nanikut. Tikengä hängä täpänäle meyä dowänggaxunin.
9 Yolu anggwende kuhiläle yiwitde näkän tuwängukut. Tikengu "Hängä täkekän päke pahayo," yake teyä, gäle usingu donanikut, inale gä mängätnä. Anätule kayine gutongä hikngä uläknga, dasing tahawitde yanggaläk?" yang inikut.
10 Tiwändeyä mängälä uläpätä kwep äpman iniinilikut. Tiwän Josewu 'Täke,' yangu doyake, ile wäkngasimkäyä doxukut.
11 Gwendune puyä äminu okopi doxoxawä, Josewu puyä pahawikge kopgut.
12 Tiwän Potipale mängätdä apu, täwikngäne tänggänggänuke, "Api pekata," yang inikut. Inike, täwikngäkän täxawän, Josewu epu datäkukut.
13 Täwikngäkän täxawän epu datäkuwän kakengä,
14 puyä äminä une pahakayingu yang yawämbän apä, kem wamu using yänikut. "Täwixu axwämbälu känong. Potipatä Hibru nanä ane täpä täkapu tekutdä tängänane wahike, mayakngä täknga nimikge tahawän, yangot.
15 Anggatängaminingge yangopa natäke, täwikgnä nätä yiwilune teke, epu datäkuk," yang yänikut, kemun.
16 Yake Josepde täwixu teng yiwixawän, ayä une apän,
17 using inikut. "Puyä äminu Hibru nanä täpä täkapu tekuläkgä mayäkngä namikge tahak.
18 Tiwändeyä anggatängaminingge yangopa, täwikngä nätä yiwilune teke, epu datäkuk," yang inikut.
19 "Puyä ämindatä näle using tahak," yang iniwän, ayä tokngä hikngä natäpgut.
20 Natäke, Potipatä Josewu kalabus yolu kingge puyä ämindä gutongä pahawä pexaying gwenune täku tekut.
Tiwändeyä Josewu kalabusune yiwixawänu,
21 Yawe ixät gatäke yiwixäwik, ile nomän hikngä tahakut. Yawetä pahawän, kalabus ämin daying yiwixak täpätä Josewu ilakngä kakut.
22 Kake Josewu kalabus äminde kuhiläle tuwängukut. Tiwän kalabuskätanu inaka pahakinu, itä yäxawän pahakin.

23 Yawe Josepkät yiwike gatängämixawän, kalabuskätanu ina puyäka pahakulu nomängän tikin. Tiwän kalabus daying yiwixak täpätä puyä Josepde imikengu, meyä dowäkut.

40

Josepdä dambu tikindäne yäpulinä yakut

1 Josewu kalabusune yiwixawängän, täpduxu gwendune Isipde kingge wain pahake iminggak täpä äwä bret hängäminggak täpä yangu kingge kayine gutongä pahakumäläk.
2 Pahawät, Isipde kingu uläpäyatde tokngä hikngä natäpgut.
3 Tikengä kalabus yolu Josepdä yiwixak gwenunekän päku, kalabus daying yiwixaying äminde kuhiläle yolune pekin.
4 Tiwän kuhiläle yiwixak täpätä Josepde imän, daying yiwikut.
Kalabusune belakngä womdu yiwihikangä,
5 wain pahakakut täpä äwa bret hakakut täpä yangu dambu täpduxu inä unggwenunekän inäinä tikumäläk. Dambu ulikumäläxu yäpulinä inäinä.
6 Kwepdätä tembänä Josepdä apungu, anatänatälike yiwixawät dayipgut.
7 Dayike "Gilu inale natänatälikamäläk?" yang yänikut.
8 Yäniwän, "Nilu dambu inäinä dayimäk. Tiwändeyä dambu ulimäkge yäpuli nininangäsä äminu wenä," yang inikumäläk.
Tiwän Josepdä "Dambule yäpuli Anätutäkän yäminggaxunin. Ge dambuhä undan yähon," yang yänikut.
9 Tiwän kingge wain pahakakut täpätä Josewu using inikut. "Dambu tängäne wainu täkngatu kat.
10 Wainu uläknga kätakngä täkngayalä täkngatu. Tiwän gwäkgwäkngäne salinä yupsänggän alaxäwik galaying.
11 Tiwän kingge käwu nätä tätnä, unggalayingunin päke sasapa, kingge käwune pukuwä, inäle imit," yang inikut.
12 Tiwän Josepdä "Dambu uläknga yäpuli using," yake using inikut. "Katakngä täkngayalä täkngatu dayiläxu täpduxu gwenalä gwendu.
13 Täpduxu gwenalä gwendu yiwikengu, gä kalabusde yiwiläxu, kinggä yawän epuxuwiläk. Tiwän puyä yakap pahakakuläk täknga hipdu äpme gamän, wainu pahaxäwik, kingge imiläk.
14 "Gäle using tahawän kakengu, gätä näle butayä natäpso. Natäke, kingu ainiyo. Tiwän kalabusunetä napmämbän epuxuwit.
15 Nä Hibrule kewunetä ämindäkän nanitäkapgin. Ngä anexäyä gutongä täkngatu dolahakum. Tiwändeyä kalabusde yumdekän täkapu napmambä yiwixat," yang inikut, Josepdän.
16 Wain pahakakut täpäle dambu yawän natäke, Josepdä yäpuli nomän hikngä iniwän kake, bret hakakut täpäxäyä Josewu using inikut. "Näxäyä dambu täkngatu using tit. Baskelu bretnänäxäyä gwenalä gwendu kuhitnane gwäpit.
17 Enetängä gwenune brelu inäinä kingge pät. Tiwändeyä anggwäpilune kwäwitdä apu päku naying," yang yakut.
18 Yawänä Josepdä natäke "Dambu uläknga tiläxu yäpuli using. Baskelu gwenalä gwendu dayiläxu täpduxu gwenalä gwendu.

19 Täpduxu 3 gwenune kinggä yawän, kalabusunetä epuxuwi, guläkga
pahandäkngake, däki täpäne täko mapä wukuwi, kwäwitdä gupda näning,”
yang inikut.
20 Täpduxu 3 ungggwenu kinggä alakutde täpduk. Ge kinggä naxu puyä
äminäle kuhiläle inulung hängyämikut. Tikengä wain pahakakut täpä
äwä bret hakakut täpä yangu kalabusunetä pewän epuxuke, puyä äminu
uläkwäkge kayine kukumäläk.
21 Tiwän wain pahakakut täpä puyä tupä pahakakut using imän, kingge
käwu hipdunä täke imikut.
22 Tiwänu bret hakakut täpä kinggä yawän, puyä äminätä täku, däki
däkäne mapä pukukut. Hängä ulikulu inä dambu tike yawät, Josepdä
yänikut using tikut.
23 Tiwändeyä wain pahakakut täpä puyänä hipdu täkengu, Josepdä iniwän
kakutde bulämnä hikngä natäpgut.

41

Josepdä kingge dambu yäpuli yakut

1 Krismasu gwenalä apuxuwänä, Isipde kingu dambu täkngatu using
tikut. Yanggä Nail Dupine yiwike kaxawän,
2 towiyä gämänu 7 bulämbam, tiwän tänge ilakngäkän gwenggwenu
yanggäxätandä akoxuke, songäsongä une nanä naxäwik yiwikin.
3 Tixawän towiyä gämänu tänge wenäxäyä 7 yanggäxatandä akoxuke,
tänge käyä gwenggwendä yiwikinunekän päkapu yiwikin.
4 Tikengä tänge käyä gwenggwenu, tänge wenä uläkwäkgä apu yähake
napulukin. Tiwän kingu unin kake naxälake enakut.
5 Tikengä hipdu peke, dambu täkngatuxäyä using tikut. Wilu
dupitunetäkän bulä inulungu 7 alake galakin.
6 Tiwän dupituxäyä bulä 7 alawä, gusitdä akonggakätandä
wawuwawungu tokngä täkngatutä apu ihiwän, bulä mätekngä hikngä
tikin.
7 Alake, wilu bulä inulung alakinu, mätekngä alakindä guläk päkin. Tiwän
kingu unin kake naxälake enake teyä, dambu tikutnä kakut.
8 Tembänä enake, dambu ulikutde natänatälikut. Tikengä dambu natäke
yäpuli yäkaying äminunin äwä natändetdet ämin yang undä yawän apä,
dambu tikulu yänikut. Tiwändeyä u yiwikinu täpätutä dambu ulikutde
yäpuli donatäke initapgin.
9 Tiwänä kingge wain pahanggak täpätä kingu using inikut. “King,
gutongä tahakumu* using ganiwit.
10 Gätä näxät bret pahanggak täpäxätde tokngä natäke, kalabus daying
yiwixayingge kuhiläle yolune kalabusde nipmakuläk.
11 Kupilä gwendune dambu inäinä tikumäk. Ulikumäxu yäpulinä inäinä.
12 King kang yiwixayingge kuhiläle puyä äminu wawakdäkä Hibru nanä
täpätuxät yiwikumäng. Ngä dambu tikumäxunin inita natäke, yäpuli inäinä
ninikut.
13 Tiwän hängä itä ninikut using hikngä tikin. Nä puyäna hipdu
namixäwik, bret hakakut täpä tänguwä kumgut,” yang inikut.

---

* **41:9:** Gutongä u tahakulu kingu Josepde tupä ininangäsä teyä doyakut.

14 Iniwän kinggä puyä äminä yäniwän, Josewu kalabusune yiwikulu yupsäng täkapgin. Täkapä kuhit dänggämnä äwä gen dänggämnä yang matäke, täwixu käluk pahake, kingge kukut.
15 Tiwänä kinggä Josewu using inikut. “Dambu täkngatu titnä yäniwa, äminu täpätutäkänkäyä yäpuli donanik. Tike gäle using yaying. ‘Dambu iniwä natäkengu, yäpuli nomängän yänggaxunin,’ yang naniying,” yang inikut.
16 Iniwän Josepdä kingu using inikut. “King, hängä uläknga nätä dolahanggalunin. Tike gätä natäläxu, Anätutä äpme ganiwik,” yang inikut.
17 Iniwän kinggä Josewu inikut. “Dambu tängäne using kat. Yanggä Nail Dupile kwayimune yiwike kaxawa,
18 towiyä gämänu 7 bulämbam, tiwän tänge ilakngäkän gwenggwenu yanggäxätandä akoxuke, songäsongä une nanä naxäwik yiwiying.
19 Tiwän ile mähene towiyä gämänu 7 tänge wenä, tiwän wäyi hikngä gwenggwenkäyä yanggäxätandä akoxuying. Isipde kewune towiyä gämänu usä bimä gwendunekänkäyä dohikngä dayipgum.
20 Akoxuke tänge wenä unggwenggwendä apu, tänge käyä yakap akoxuyingu yahake napuluying.
21 Tiwändeyä ämindä dayikengu, ‘Usingbä naying’ yangu natäpnangäsändo, inale tänge wenä. Tiwän yakap yiwiying usinggän yiwiying. Tiwän unin dayike enat.
22 “Tikengä hipdu peke, dambu täkngatuxäyä using tit. Wilu dupitunetäkän bulä inulungu 7 alake galaying.
23 Tiwän hipdu 7 alawä, gusitdä yähawän, mätekngä hikngä tiying.
24 Tike ako wilu inulung alayingu, mätekngä alayinggä guläk päying. Tiwän unin dayike enakengä, dambu natäke yäpuli yäkaying äminunin yäniwa, täpätutäkänkäyä yäpuli donanik,” yang inikut.
25 Tiwänä Josepdä kingu using inikut. “Dambu tiläxu usäkän, tiwän yäpuli täkngatukän. Anätutä dasingga tahawikge natäxu, unin tahawän kaläk.
26 Towiyä gämänu nomänu 7 dayiläxu krismasu 7. Tiwän wilu bulä nomänu 7 dayiläkäyä krismasu 7. Dambu uläknggayalu usäkän, tiwän yäpuli buläkän. Naxu meyä äpme alaxawä, krismasu 7 apik.
27 “Tiwän ile mähene towiyä gämänu tänge wenä, tiwän wäyi hikngä 7-u dayixawi akoyingkäyä, krismasu 7. Tiwän wilu gusitdä yähawän bulä 7-u wäyi alayingkäyä krismasu 7. Yäpulinä krismasu 7 nakge äpme dapmäke yiwitning.
28 “Ayat usinggän Anätutä dasingga tahawikge natäxu, unin tahawän kaläk.
29 Isipkätanu naxu meyä hikngä alaxawä, krismasu 7 apik.
30 Tiwänä ile mähene nakge dapmäke yiwixawä, krismasu 7 apik. Apän Isipkätanu naxu meyä hikngä yakap alatningge äpme bulämdaning, inale naxu wenä hikngä tixawän, kep gomu wäyi tiwik.
31 Naxu wenä hikngä tiwän, naxu yakap alawä meyä näning gwenggwende äpme bulämdaning.
32 Anätutä dambu uläknggayat gamixu, yäpulinä buläkän usingge gamik. Inä Anätutä ‘Using hikngä tahawit,’ yangu anatäkengä gamik. U natäk using hikngä tinanggenggak.
33 “Ge äpmanu äminu natändetdetnä kayä, tiwän natändetdet wam yänggaxu täpätu tuwänguyo. Tiwän Isip kewu awomu itä kang yiwik.

34 Ile gepbine yiwitningge äminu täkwäkguxäyä tuwänguyo. Tiwän itä yiwike yäxawä, puyä pahaningune nanä undä, naxu 5 päningune nanä aupuke, 4 inäle pexäwik, 1-u puyä äminu uläkwäkge yämixawä pening.
35 Krismasu naxu nomän alatning gwenggwenune nanä, wilu kingge umande päke, nak yolu taunune nanä gwengwenune mahande näningge peke daying yiwitning.
36 Naxu uläkwäxu mähande Isip nanätä takgä yiwixäwik päke näningge pening. Ge kantri awomu nakge dondapning," yang yänikut, Josepdän.
37 Josepdä wamu uläknganin yawän, kingkät puyä äminäxätdä natäpä, nomän tikut.
38 Tiwän kinggä puyä äminä using yänikut. "Anätule wawungu äminu aläpäle tängäne yiwixak bimä käyä? Ngä uläpä tuwängutnim," yang yänikut.
39 Tikengä kinggä Josewu using inikut. "Wamu uläknga yaläxu, Anätutä gäle gamän yänggaläk. Tiwän natändetdet äminu gä bimä täpätu wenä.
40 Ge gä kantrinale kuhiläle yiwiläk. Tiwän äminu undä gäle wam gwälamike yiwitning. Tiwändeyä nä king. Ile tiwän, näle kematde yiwiläk," yang inikut.

Josewu kinggä Isipde bulämbam täpäle yiwikge tuwängukut

41 Kinggä Josewu using inikut. "Nätä gä bulämbam täpäle tuwänguwa, Isip kewu undä awomunin kang yiwiläk," yang inikut.
42 Inike ringu tuwängge matäkinä kinggä kätakngäne täpän pukukulu utdoke, Josepde kätaxune täpän pukungämikut. Tiwänä hipdu täwixu kwikwikngätä bupginu belakngä kwämbätdu imän tahakut. Imän tahawänä, uhixu täkngatu goldä tahakinu Josepde guläxune mapän pukukut.
43 Tiwän kinggä Josewu äminbamde yakap täpäle tuwänguwän yiwikutde, kalisu kwämbätdu† imän, une päko yiwike kukut. Kuxawän kingge puyä äminätä yakap kuxäwik, "Kundäkngake yapmitnong," yang yakin. Kinggä Josepde using pahakut. Tiwän Isipde bulämbam täpäle yiwikut.
44 Tiwän kinggä Josewu using inikut. "Nä king. Tiwändeyä using yänggat. Isipkätanu inaka yumdekänu dowahaning. Tike gätä 'Using pahanong,' yang yäxawikänä, pahaning," yang inike,
45 Josewu umanä käluk täknga Sapanet-Panea yang inikut. Tikengä Onde prisu‡ umanä Potipela, tiwän yäpanä umanä Asenat uläpä, kinggä Josepde imän, mängätnäle täkut. Tikengä Isipde kewu undä tihikuke kakut.
46 Josewu krismasnä 30 using yiwixawän, Isipde kinggä puyä bulämbam däkä yawän täkut. Täke kingu teke, Isipde kewu undä tihikuke kakut.
47 "Krismasu 7 naxu meyä alatning," yakut using, krismasu unggwenggwenu naxu meyä hikngä alakin.
48 Isipkätanu naxu meyä alakin gwenggwenune Josepdä yawän, naxu undä taunu yiwixayingune äpmele inäinä petäke kukin. Naxu puyä taun kwayimune pahakinunin päxäwik, päku yämixawä, nak yolu taunune nanä gwenggwenune petäke kukin.
49 Wilu duksäng päkapu pexawä, meyä hikngä haluhalu yanggä gwenune nanä bimä tikut. Tinggawän axendekinu kendetnangasändo tiwän, undan tekin.

---

† **41:43:** Täpduxu uwomune kalisu hosdä tulipäke tihikukakin. ‡ **41:45:** Onu miti yolu gwendule uman. Miti yolu unggwenune Isip nanätä tumuxu gusitde yäkakin.

50 Krismasu nakge dapningge gwenggwenu doapuxawän, Josepde
mängälu Asenat, Onde prisu Potipelale yäpatä wawakngä täpäyalä
dukngikut.
51 Tiwän Josepdä "Anätutä gatängamän, meyä apgin äwä yotna nanä
yangge ambulämdat," yake, engangä yakäp täpä umanä Manase yang
inikut.
52 Tikengä wawakngä maha täpä "Äminde kewune meyä bulak yiwit
deyä, Anätutä tahawän, engangu towikggat," yake, umanä Epraim yang
inikut.
53 Naxu meyä alakinu äalaxawäkän, krismasu 7 apuxuwän pulukut.
54 Josepdä "Krismasu 7 nakge dapning" yakut using, krismasu yakap
gwenu une apän, kepkewu sänesänekа yiwihikukayingu nakge undä dap-
gin. Tiwändeyä Isipkätanu naxu käyä tikut.
55 Yiwihikangä Isip nanäxäyä nakge dapmäke, ku kingu nakngäle inikin.
Tiwän kinggä using yänikut. "Josepde kuwä, itä dasingga pahaningge
daniwänu, using pahanong," yang yänikut.
56 Nakgäne täkngа, kantri Isiwu undä gwen dapgin. Tiwänä Josepdä
yolu wit pekin gwenggwenu yämä siwän, Isip nanätä apu, naxu moninggä
uhikin, inale Isipkätanu naxu wenä hikngä tikut.
57 Kewu undä gwen naxu wenä hikngä tiwän, Isipgän apu, wilu Josepde
tängäne moninggä uhikin.

42

Josepde payänä täkwäxu Isip kukin

1 "Isipkätanu wilu käyä," yawä natäke, Jekopdä wawakngä yänikut.
"Ginu ina nänimde nakge wamu doyake yiwixaying?
2 Isipkätanu wilu käyä yawäxakum. Ge une puku uhike päkakopnong.
Tiwän unin nakengu, doxumnim," yang yänikut.
3 Tiwän Josepde payänä 10 täkwäkgäkän wit uhiningge Isip pukukin.
4 Tiwändeyä Josepde ulawu Bensaminu "Täke kuwä tängutnäng," yake,
nanätä äinindäkngakut.
5 Äminu nakge dapmäke, wit uhiningge kuxawä, Israelde wawakäyä
pukukin, inale Kenankätankäyä naxu wenä tikut.
6 Isip kepkätanu Josewu kuhiläle yiwixawän, äminbamdä wilu ile tängäne
apu uhixäwik, päke kukin. Tixawän payänäxäyä wit päningge apuke,
Josepde nomune sopäsopä puke, däme pâpu, kewune yamgin.
7 Axuwä Josepdä dayikengu, "Payänа," yangu anatäpgut. Tike teyä
"Womdune nanä yäning," yake, "Ginu sänetä apukaying?" yangu ki-
tokngäkän yänikut.
Tiwän "Ninu Kenandä nak uhinimde apumäng," yang inikin.
8 Josepdä dayike, "Payänа," yangu anatäpän deyä, payänä täkwäkgä
"Äminu aläpä, Josepbä," yangu donatäpgin.
9 Tixawänu dambu yakap tike dayipgut täkngale une natäpän kukut.
Tiwän "Ginu amäk tahanangge wepdä apuke nindutapningge apuying.
'Isipde yolu womduyi dämänu wenämbä,' yang yake katapningge apuying,"
yang yänikut.
10 Yäniwän, payänätä "O bulämbam täpänin, usinggendo. Tike nak
uhinimde apumäng.

11 Ninu täpätule wawakgän. Tiwän wamu hiyäkängän yäkamängunin.
Ninu wepdä apuke dandutapnimde doapumäng," yang inikin.
12 Iniwä Josepdä "Ginu kem yäkaying. 'Isipde yolu womduyi dämänu
wenämbä,' yang yake katapningge apuying," yang yänikut.*
13 Tiwänä yäkwäle wamu using inikin. "Ninu Kenan yiwixamängunin.
Tiwän ninu täpätule wawakgän. Nanindä ulapninu täpäyaläxät towikut.
Tiwän ninu unekänu 12. Tiwändeyä ulapninu täpätu wenä. Tike wasekngä
täpä naninkät yiwixawät apgumäng," yang inikin.
14 Tiwän Josepdä using yänikut. "Ginu wepdä apuke, nindutapningge
apuying yangu andanit.
15 Hiyäkändembä yäkayingge using tahake dandupit. Ane yiwixawäkän,
ulapsä wasekngä täpä apik. Tike doapänu, kingu käluk yiwixakge umande,
wamu kitokngä yänggat. Yolu awomu doleke kuning.
16 Ginu undä kalabusune pexawä, täpätutäkän ku ulapsä täkapsok.
Tiwänä wamu hiyäkände yaying yangu natäpit. Tike wenä tiwänu, kingu
käluk yiwixakge umande yänggat. Ginu wepdä apuke, nindutapningge
apuying yang natäpit," yang yänikut.
17 Yake kalabus yolune päku pewän yiwixawä, täpduxu gwenalä gwendu
tukwake kwakakut.
18 Täpduxu 3 gwenune Josepdä using yänikut. "Nä Anätule anax-
aläkgalunin. Ge nätä daniwit using tahakengu, doxumning.
19 Ginu hiyäkändekän yäkayingä kakengu, notsä täpätu kalabus yolune
tewä yiwixawän, täkwäkgutäkän wilu yotsäle päke kunong, inale notsäbamu
takgä yiwayak.
20 Tiwändeyä ulapsa wasekngä uläpähimu aläkapä kayot. Tikengä wamu
hiyäkände yakinä tinggak yangu natäke, doyäwa dahipning," yang yäniwän,
"Uyänggaläk usingu äpme tahanim," yang inikin.
21 Tikengä inäkänu using yiwikyakin. "Ulapnin tahana malikutde,
äpmanu meyä nihä päkamäng. Kwänämkät tixäwik 'Manutnong,' yang
yakwakäxawängän, tahana malikut. Itä päkut bimä, meyä nihä päkamäng,"
yang yakin.
22 Yawä Rubendä yänikut. "Nätä dasing danikum? 'Josewu dolahana
maliwik,' yangu andanixawayä tahawäxakum. Unin tängutna kumgutde,
ile yäkwäle täknga Anätutä meyä unin niminggak," yang yänikut.
23 Josewu Isip wam yäxawän, puyä äminä täpätutä Hibru wamune päpän
täkwaxawä, yänikut. Tiwän "Nihä wamu u yamängu dombä natäk," yang
natäpgin. Tiwändeyä wamu yakinu Josewu anatäpgut.
24 Unin yawä natäke, Josewu kepmän täpu kwänämnä tiwän täkawänä,
hipdu ako wamu yänikut. Tikengä puyä äminä yäniwän, Simion
tänggänggänuke, bälängä äwä kätakngä yangu, notnä axang yiwixawäkän,
napdä wamgin.
25 Tikengä Josepdä puyä äminä wepdäkän using yänikut. "Wit äwä
naxu kahitde näningge yang inäinä kekngälukyäminong. Tikengä moningä
inä päkapginu, wit kekngälutningunekän inäinä kekngälukyäminong," yang
yäniwän, inä u yänikut using kekngälukyämikin.
26 Tiwäna yäkngä donggi päkapu pekinune päko peke, päke kukin.

---

* **42:12:** Josepdä payänä wamu kitokngä hikngä yänikulu, " 'Ulapnin pahana malikutde, meyä aläknga apunggak,' yang natäkengu, bäniyä äpmebä täpä täkwämbik?" yang natäke yänikut.

27 Axuxawä tukwawän, awetningge yiwikin womune, notnä täpätutä
dongginäle nak imikge yäkngäxätan sikengu, moningä hipdu yäkngäxätan
kekngälukinä kakut.
28 Kake “Mäte kanong. Nä moninga hipdu yäkngaxätan kekngäluyingä
tinggak,” yang yänikut.

Yäniwän meyä hikngä natäxäwik, kwätälä yamuxawä, kawäkawän
tahake, “Anätutä awomu dasingge tahanggak?” yang yakin.

29 Tikengä ko nanä Jekowu Kenan yiwixawän, hängä Isip kuwä, dasingga
pahakinu undä inikin.
30 Using inikin. “Isip kewu uwomde kuhiläle yiwixak täpätä ‘Ginu
amäk tahanangge wepdä apuke nindutapningge apuying,’ yang ninike,
kitokngäkän ninikut.
31 Tiwän nindä using inikumäng. ‘Ninu wamu hiyäkängän yäkamängunin.
Wepdä apuke dandutapnimde doapumäng.
32 Ninu Kenan yiwixamängunin. Tiwän ninu täpätule wawakgän.
Nanindä ulapninu täpäyaläxät towikut. Tiwän ninu unekänu 12.
Tiwändeyä ulapninu täpätu wenä. Tike wasekngä täpä naninkät yiwix-
awät, teke apgumäng,’ yang inikumäng.
33 “Tiwän kuhiläle yiwixak täpätä using ninikut. ‘Using tahawäyä,
ginu hiyäkängän yäkaying äminunin yang natäpit. Notsä täpätu ane tewä
yiwixawän, täkwäkgutäkän wilu yotsäle päke kunong, inale notsäbamu
takgä yiwayak.
34 Tiwändeyä ulapsä wasekngä uläpähimu aläkapnong. Tiwän kawit. Kak-
engä ginu wepdä apuke nindutapningge doapuying, tike wamu hiyäkängän
yäkaying äminunin, yang natäpit. Tikengä notsä ane yiwik täpä hipdu damit.
Tiwän Isip kewu awomune täkekän tihikuning,’ yang ninikut,” yang inikin,
nanän, Jekowun.
35 Naxu päkinunin wälixäwixu, moningä wit uhiningge päke kukinu
hipdu yäkmätekngäne inäinä kekngälukyämikinä dayipgin. Unin dayikengu,
wawakngäxät nanäxät naxälakin.
36 Tiwän nanätä using yänikut. “Gindä pahawä, enganga täpäyalätä
hikngä hopikamäläk. Josewu hopikutnä äwä Simionkäyä hopinggak. Tiwän
Bensaminkäyä täke kuningge yäkaying? Gindä tahaxäwik, meyä däkä
namikaying,” yang yänikut.
37 Yäniwän Rubendä nanä using inikut. “Bensaminu kätakngane teyo.
Tiwän täke kuke, hipdu täkapit. Tike doläkapa kakengu, nina wawaxu
uläpäyalu yäkwäle täke sipi kumsimäläk,” yang inikut.
38 Iniwän nanätä using yakut. “Reseldä dukngikulu wawaknga uläpä
ginkälu dowukuning, inale payänä axumgut, tiwän aläpähimdäkän yiwixak.
Tiwän nä äminäläke alit. Ge axuxawä, kahit täpäne meyä täkngatu ile
apänu, nä butayä täknga naminingunin. Tiwän nä butayä uläkngatä nuwän
kupilunin,” yang yänikut.

43

Josepde notnä hipdunä Isip kukin

1 Kenan kepkätanu naxu wenä hikngä tikut.

2 Tiwän wilu Isipdä päkakopginu änänggäwä puluwän, Jekopdä
wawakngä using yänikut. “Hipdu puku, naxu uhike päkakopnong,” yang
yänikut.
3 Tiwänä Judatä nanä using inikut. “Äminu bulämbamu uläpätä yäko
wamu using ninikut. ‘Ulapsä doläkapningä kakengu, ginde nomu dohikngä
dandupit,’ yang ninikut.
4 Ge gätä täke yawi, ulapninkät pukukengu, naxu äpme uhike
päkakopnim.
5 Tike ‘Ulapsä mäläke pukunong,’ yawi, ninu dowukunim, inale ‘Ulapsä
doläkapningä kakengu, ginde nomu dohikngä dandupit,’ yang ninikut,”
yang inikut, nanän.
6 Tiwänä Israeldä using yänikut. “Äminu bulämbamu uläpä ‘Ulapninu
täpätu käyä’ yangu inale inikin? Using inikinde, meyä täknga namikaying,”
yang yänikut.
7 Yäniwänä wawakngätä using inikin. “Äminu uläpätä nihäle äwä ninkät
nanäle ninikwayikut. ‘Nansä undan yiwixak?’ yake, ‘Äwä notsä täpätu
käyä?’ yang ninikwayikut. Tiwän ‘ “Ulapsä aläkepnong,” yang niniyäk,’
yangu donatäxäwik, yäkwäle wamu ‘Hii, käyä,’ yang inikumäng,” yang
yakin.
8 Tiwänä Judatä nanä using inikut. “Iniwi, näle apän, yupsäng pukuna.
Ge nak päkakopna nake, nin, gika, äwä wawakdäkänin yangu doxumnim.
9 Wamu kitokngä using yänggat. Bensaminu nina äpme kang yiwit. Nätä
ane gäle doläkapukengu, gutongä nätä gäle tahawit. Ge gutongä u tahawit
täkngale, meyä täknga täke namiläk. Tiwän yiwikyiwiknga yiwilune, nina
iwikge äpme päng yiwit.
10 Gätä ‘Täke,’ yawi tupä pukukumäng gämu, awukuke akoke, hipduxäyä
awukuke akopnam,” yang inikut, Judatän.
11 Tiwänä Israeldä using yänikut. “Using tiwänu, using tahanong. Hängä
gwälamgwälamu kewu awomune nanä yäksäne kekngäluke pänong. Ge
bänip gwalängge, äminu uläpäle unin imining. Pa inuxu käpängä gwälam,
ingutbamdäne yanggäyi, äwä pa salinu anäkayingu kutan bimä unin yang
pänong.
12 Tikengä, moningu yakap päke kuwä ambäwäpahoke kengalutdamä
päkapginkät, käluk päningkät unekän peke,
13 ulapsäxät täpä päke, äminu uläpäle yupsäng pukunong.
14 Anätu Kitokngänä Käyä Täpätä tahawän, äminu uläpätä ginde butayä
natäke pewän, Simionkät Bensaminkälu päkapnong. Dasingga? Wawaknga
wenä tiwänu, undanä. Butayä täkngane yiwixawit,” yang yakut.
15 Tiwänä Israelde wawaxu moning, bänip gwalängge hängä, äwä Ben-
samin yang päke, Isip pukukin. Päpu, Josepde kayine yiwikin.
16 Tiwän Josepdä Bensamin kake, puyä äminäle kuhitde yiwixak täpä
using inikut. “Äminu aläkwäxu yotnane yänipäku peyo. Tikengä kälawu
gwendu tänguke hanggayo. Ge nätä kepmä wom apa, naxu ixät nänim,”
yang inikut.
17 Tiwänä Josepdä inikut using, äminu uläkwäxu Josepde yolune yänipäke
kukut.
18 Josepde yolune päke kuxawän naxälaxäwik, using natäpgin. “Yakap
apna, moningu yäkninune kekngäluknimä päke kukumängge natäke

tahanggak. Ge anihipmäke, puyä äminäle päke pewän pahaxätna, dongginin päpikge tahanggak," yang yaxäwik naxälakin.
19 Tikengä Josepde yolune yämä däkäne täku, puyä äminäle kuhiläle yiwixak täpä using inikin.
20 "O, hiyäkän hikngä, bulämbam täpä. Yakawu ninu naxu ane uhinimde epgumäng.
21 Ngä axuxätna tukwawän awetnimde yiwikumäng womune yäkngin sikengu, moningu inä awäkumäng usinggän inäinä yäknginde mawune dayipgumäng. Ge hipdunin päkapukamäng.
22 Moningu kälukäyä nak uhinimde awämäng. Tiwändeyä moningu äminu uläpätä hikngä kengäluknimik yangu donatapgumäng," yang inikin.
23 Yawä "Täke un. Manaxälatnong, inale moningsä awäkum. Tiwändeyä Anätuhä, nansäle Anätutä hikngä hängä gwälamu yäksäne damikutnä tiwänak," yang yänikut. Tikengä Simionu yawän, ku notnäle täkapgin.
24 Tiwän Josepde yolune päke koke, yanggä bälängä hälutningge yämike, dongginäle naxu yämikut.
25 Tiwän naxu une näning yang yawän kakinde, bänip gwalängge päkinu, Josepde kepmä wom apän imininggе tändäkngakin.
26 Tiwänä Josewu yolune apän, hängäläpä tändäkngakinu imike, sopäsopä puke, däme kep däkäne päpu yamgin.
27 Tiwänä Josepdä using yänikut. "Ginu iwalu dolike apuying? Nansä äminäläke yawäxakumu uläpä dasing? Täkekän yiwänak?" yang yäniwän
28 yäkwäle wamu using inikin. "Naninu gäle gepbine yiwixak täpä täkekän yiwänak," yang inike, "Äminu aläpä bulämbam täpä," yang natäke, sopäsopä hipdu puke, däme kep däkäne päpu yamgin.
29 Tiwän dayitäke kukengä, inä mingäle wawaxu Bensamin kake, using yänikut. "Ulapsä wasekngä täpä yawäxakumu, unin an?" yang yänikengä, Bensaminu using inikut. "Wawaknga, Anätutä gäle gwälam hikngä tahaxawän yiwitäke kuyo," yang inikut.
30 Ulapnä Bensamin kawän, butayä hikngä tiwän, yupsäng hikngä peke, epu täku, yotnä inä yiwixakätan kohopike, kwänämnä tikut.
31 Tikyiwihikangä, kayi yanggänä yanggätä pahawän kuwä, apu dolikut wälä däkngake, puyä äminä "Naxu sixut," yang yänikut.
32 Tiwänä sike, Josepde gwenu inätä imike, notnä täkwäkge inätä yämike, Isip nanä Josepde yolune nakayingu inätä sikyämikin. Isip nanätä naxu Hibru nanäxät näningge mähe hikngä natäxakin. Ge unekänu nänangäsändo. Ile tiwän inäinä sikyämikin.
33 Notnä uläkwäxu alakin using, yakap täpänetä ku wasekngä täpäne yäxawä, yiwitäke kukin. Yiwitäke kuwä, "Krismasninu ämbä natäxak?" yake, kawäkawän tahakin.
34 Naxu sikyämikinu, päyänä täkwäkge inäinä yämikin. Tike teyä Bensaminde sikin gwenu, äminu 5-dä nänangäsä gwen sikin. Naxu naxälä näxäwik, wainkäyä naxälä tängopgin*. Tixäwik Josepkät kuläkake yiwikin.

44

Josepde käwu ahopikut

* **43:34:** Naxu bulämbam hängakakin gwengwenune wainkäyä alängokakin.

1 Naxu napä puluwänä, Josepdä puyä äminäle kuhitde yiwixak täpä
wepdäkän using inikut. “Naxu yäkngäne meyä kekngälukyämi dopäyä,
moningäxäyä yäk mawu inäinäne kekngalukyämiyo.
2 Tikengä silwa käpna ulapnä wasekngä täpäle yäk mawune moningu wit
uhiwikge päkapgutkät kekngälukngämiyo,” yawän, inä Josepdä yakut using
tahakut.
3 Kwepdätä tembänä hikngä gusilu akoxawän, Josepde puyä ämindä
yäning yäpiwä, dongginä päke kukin.
4 Taun teke kuwä, belakngä dolixawän, Josepdä puyä äminä inikut.
“Äminu uläkwäxu yupsäng yäwaläke ku pänggänggänuke, using yäniyo.
‘Nindä ginde nomän tahana teyä, gindä ninde wäyi hikngä täknga inale
hikngä tahaying? Bulämbam täpänale käwu kukäle inale täying?
5 Käwu unggomune tängoxäwik, natändetdelu wepdä yiwixayingkäyä
unggomune päxäwik yatapmänggaxunin. Ginu wäyi hikngä tahaying,’ yang
yäniyo,” yang inikut.
6 Tiwän ku pänggänggänuke, wamu Josepdä yakut using yänikut.
7 Tiwänä using yakin. “O bulämbam täpä, dasingge hikngä natäke
nininggaläk? Ninu hiyäkän hikngä yäkamäng. Usingu dohikngä tahamäng.
8 Moningu yäknginune dayipgumängu, Kenandä hipdu äwäkapna
dayipguläk. Ge ‘Silva bä gol kukäle päying,’ yangu inale natäke nininggaläk?
9 Ninu apumängu äminu täpätutä täkngä kakengu, täke tänguwä
kungäxawän, äwä ninu dolämängu puyä ämin moyoyikale yiwitnim,” yang
inikin.
10 “Täke un. U yäkaying using tiwik. Imindäka täkngä kakengu, uläpä
näle puyä ämin moyoyi däknggaxawän, ginu täkwäkgu meyä dowäning,” yang
yänikut.
11 Yang yäniwän, yäkngä inäinä kewune yupsäng päkepu peke sikin.
12 Sixawä Josepde puyä ämindä dayitäke kukut. Payänäle yäxunetä
dayitäke kuhikangu, käp gomu Bensaminde yäxune kakut.
13 Tiwän unin kake, meyä hikngä natäke, inä täwik wehekin. Tikengä
yäkngä donggi tängäne päko peke, hipdu taunde kukin.
14 Josewu yotnäne yiwixawän, Judaxät notnä täkwäkälu “Asing tahana,
ninde butayä äpmembä natäpik,” yake okopi päko, Josepde kayine pimakin.
15 Tiwänä Josepdä using yänikut. “Ginu käpna kukäle inale täying?
‘Natändetdelu wepdä yiwixayingunin yatäpmänggaxunin,’ yangu donatäke
tahaying?” yang yänikut.
16 Yäniwän, Judatä yäkwäle wamu using inikut. “O bulämbam täpänin,
‘Gutongä dolahamäng,’ yangu dasing ganinim? Anätutä wäyininu aläpän
tapmäk. Nin äwä käp täkngä kaying täpä yangu undä puyä ämin moyoyika
däknganim,” yang inikut.
17 Tiwänä Josepdä using yakut. “Usingu dohikngä pewa pahaning. Käpna
kukäle täk täpätäkän näle puyä ämin moyoyi däkngake yiwixawän, ginu
nansäle bänip kwikwik täkngane kunong,” yang yänikut.

Judatä ulapnä gatängämikge yakut

18 Tiwän Judatä täku, Josepdä yiwikulune inälängän yiwike, using inikut.
“O bulämbam täpänin, wamu täkembä ganiwit? Kingkät gäxälu bulämbam
täpäyat. Usäkän. Tike nä puyä ämindatä yäwa, tokngä manatängamiyo.

19 Tupä ninu using ninikuläk. ‘Ginu nansä ayiwänak? Tiwän notsä täpätu
käyä?’ yang niniwi,
20 nindä using ganikumäng. ‘Hii, naninu äminäläke alikengä, ulapninu
wasekngä täpä towikut. Ngä undan yiwälak. Mingätä wäwi täpäyaläkän
dukngikut. Dukngikutnä payänä axumgut. Tixawän wawakngä wasekngä
täpätäkän yiwixak. Uläpä naninde bänip,’ yang ganikumäng.
21 “Tiwän gätä using ninikuläk. ‘Aläkepnong tiwän käwit,’ yang niniwi,
22 nindä using ganikumäng, o bulämbam täpänin. ‘Wawakdäkä uläpä
nanä teke epnangäsändo, inale aleke epänu, nanä axupixunin,’ yang
ganikumäng.
23 “Tiwändeyä gätä puyä äminda using ninikuläk. ‘Ulapsä wasekngä täpä
doläkepä, ginde nomu hipdu dondandupit,’ yang ninikuläk.
24 Tiwänä naninde hipdu kokengu, wamu uninikuläk usinggän
inikumäng.
25 “Tiwänä nandä using yakut. ‘Hipdu puku naxu uhinong,’ yang
niniwän,
26 nindä using yakumäng. ‘Ninu dowukunim, inale ulapninu wasekngä
täpäxälu dowukuna, äminu uläpätä ninde nomu dohikngä nindupikge
yakut. Tike ulapninu aapänu, täke äpme pukunim,’ yang inikumäng.
27 “Tiwänä nanindä using ninikut. ‘Ginu anatäxaying. Mängätnatä
wawakngä täpäyaläkän hikngä dukngikut.
28 Täpätu ahopikut. Tiwän nä doxakum. Dasingga? Kälap tukgämbä
tänguke yahandekin?
29 Tiwän äpmanu aläpäxäyä aläke kunggäwä, kahit bänäkängän meyä
päpänu, gindä näle butayä bulämbam hikngä naminingunin. Nä äminäläke
alit. Ge nä butayä ulänkgatä nuwän kupilunin,’ yang ninikut.
30-31 “Bulämbam täpä, nana wawakdäkä aläpä näxälu doxuta kakengu,
axupixunin, inale wawakdäkä aläpä nandäne bäniyä hikngä. Naninu
äminäläke hikngä damänsimu alik. Ge wawakdäkä aläpä ninkälu hipdu
doxuna, nindä naninde butayä bulämbam hikngä iminimunin, tiwänu
axupixunin.
32 Tiwänä unetäkänu, nätä wamu kitokngä hikngä täkngatu nanu using
inikum. ‘Bensaminu nina äpme kang yiwit. Ge doläkapukengu, täpduk
täpduxu yiwilu, meyä uläknga ninalekän yiwik,’ yang inikum.
33 “Ge using kakengu, nä Bensaminde tangge täkembä gäle puyä ämin
moyoyikale ane yiwixawa, wawakdäkä aläpä payänä täkwäkät hipdu kop-
ning?
34 Tike wawakdäkä aläpä doxuwänu, nä nanale hipdu doxuwit, inale
meyä nanale apik täknga kawitde mähe natäxat,” yang inikut, Judatän.

45

Josepdä inäle yatapgut

1 Josewu butayä hikngä natäke, kwänäm titnangäsä hikngä tikin. Tiwän
puyä äminä Isip nanä “Ginu undä hikngä yolu anggwenu teke epuxunong,”
yang yänikut. Inale puyä äminä une yiwixawä, notnä “Nä Josep,” yang
yäniwikge donatäpgut. Tike inäkän yiwixawäyä yäniwikge natäput.
2 Ge puyä äminu teke epuxawäyä, Josewu kwänämu bulämbam hikngä
yangotixawän, Isip nanä natäxawä, kingge yolune yiwäxaying äminkäyä
“Josewu using tik,” yang ku yawä natäpgin.

3 Tixawänä Josepdä notnä täkwäxu “Nä Josep. Nana undan ayiwänak?”
yang yänikut. Tiwänä notnä täkwäxu anaxälake, yäkwäle wamu doinikin.
4 Tiwänä Josepdä notnä using yänikut. “Ane inälängän hikngä apnong,”
yawän, apgin. Tiwänä using yänikut. “Nä notsä Josep, tupä gindä Isip
nanäle yämä uhikinunin.
5 Tiwändeyä äpmanu näle u tahakinde, bänipsäxätanu meyä mawänong.
Bä tokngä täkngatu gihäle manatäpnong. Inale Anätutä ämin gatangyämikge
natäke tewän, nätä gämäxu apgum.
6 Nak takgä yiwixätna, krismasu gwenalä apuxunggak. Tiwän nak puyä
dowahake dowäke, krismasu 5-käyä äpme yiwitnim.
7 Anätutä kahitnä inätä hikngä täkngatune gatängdamän, gindä yiwike,
bapuha mahande sakngälawikge natäke tewän, nätä gämäxu apgum.
8 “Nä yolu awomune gindä dolahawä apgum. Tike Anätutä tewän apgum.
Tiwänä Anätutä napmämbän, Isipde kingge natändetdet inixäwik, kingge
yolune yiwixaying äminunin dayingyiwäxäwik, Isipde kuhiläle yiwixat.
9 Ge ginu yupsäng ko, nana using ininong. ‘Nä Josep dika wawakgä wamu
aläknga tewa apunggak. Anätutä tahawän Isip kewu awomde bulämbam
täpäle yiwixat. Ge mayiwiyo. Tike näle yupsäng hikngä epso.
10 Päkepu nina wäkngasim, distrik Gosenu kewu uwomune yiwiläk. Ge
wawakga, bapuka, towiyä gämända, sipsipda, hängä täpäka yangu ane
päkepu peke yiwiläk.
11 Äminbamu undä nakge dapmäxawä, krismasu 5 apixunin. Ge ane
epnong. Tiwän nätä dandung yiwit. Tike dondanduyiwa, ginu undä nakge
dapnäng,’ yak wawakga Josepdän,’ yang ininong.
12 “Nä Josepdä daninggat. Ginu undä nä nandukengu, anatäpnangäsä.
Bensamin, gä ulapna hikngä. Gäxäyä näle anatäpnagäsä.
13 Ge ko nana ahikngä ininong. ‘Josewu kantili Isipkätanu, umanä
bulämbam hikngä,’ yang inike, hängä ane inaka dayiyinggexät inike,
yupsäng täkepnong,” yang yänikut.
14 Yänikengä Bensaminu täku betake, kwänämu initikut. Tiwän
yäkwälexäyä Bensamindä betaxäwik initikut.
15 Tiwän Josepdä notnä undä yänitixäwik, kis pahangyämitäke kukut.
Tiwänä notnätä wamu une inikin.
16 Tiwänä “Josepde notnä aapuying,” yangu kingge yolune yatäke kuwä
natäke, king äwä puyä äminäle kuhiläle yiwixaying yanggä täke hikngä
natäpgin.
17 Tiwänä kinggä Josewu using inikut. “Notda using yäniyo. ‘Wilu
donggihäne päko peke, Kenande hipdu kunong.
18 Ku nansä, gihäxät nanä yangu undä ane näle päkapnong. Tiwän Isipde
kewu nomän hikngä womdu dama, une yiwitning. Yiwike pahawä, naxu
nomängän alaxawä päke näning,’ yang yäniyo.”
19 “Yänike unetäkänu using tahaningge yäniyo. ‘Engangsä, mängätsä,
nansä yang päkapningge, kalbimä bulämbamu Isip nanätäne gwenduyi päke
kunong.
20 Hängä täpähäle manatäpnong, inale hängä Isip nanä gwälamgwälamu
äpme damit,’ yang yäniyo,” yang inikut, kinggän.
21 Tiwänä Israelde wawaxu using tahakin. Kinggä yakut using, Josepdä
notnäle kal bimä bulämbamu gwenduyi yämike, naxu kahitde näninggexät
yämikut.

22 Unetäkänu täwik käluxu notnäle kwämbätdu kwämbätdu yämikut.
Tikengä Bensaminde täwik käluxu 5 äwä moningu 300 silwa yang imikut.
23 Tike nanäle päku imininggе using pekut: Hängä gwälamgwälamu Isip
nanä donggi 10-une päko peke, donggixät inäle pengämikut. Tikengä wit,
bret, äwä naxu kahitde näpikge yangu donggi mängälä 10-une päko peke,
donggixät inäle pengämikut.
24 Pengämike notnä yäning yäpiwän kuningge tahaxawä, using yänikut.
"Kahit täpäne täkungu, mayanganinong," yang yänikut.
25 Tiwänä notnä täkwäxu Isip teke, nanä Jekopde Kenan kopgin.
26 Ko nanä using inikin. "Josewu doxumgut. Ayiwäxak. Tiwän unetäkänu
äpmanu Isipde kuhiläle yiwäxak," yang inikin. Unin yawä, hatnäxäwik,
"Hiyäkän yäkaying," yangu donatäpgut.
27 Tiwän wamu Josepdä u yänikulu undä inikin. Tiwänä kalbimä
bulämbamu Josepdä yämikut gwengwenunin dayike, nanäle bäniwu tangäne
yiwikut.
28 Tikengä using yakut. "Hiyäkände hikngä. Wawaknga Josewu
ayiwäxak. Ge pukuke kakengä kupit," yang yakut.

46

Jekowu Isip kukut

1 Tiwän Israelu hängä täpänä undä päke, yotnä teke kukut. Kuhikangä
Berseba kundopgut. Une kundoke, nanäle Anätunäle kälawu sipmäke
hawän yähäkukin.
2 Tiwän kupiläne Anätutä tahawän, dambu bimä tikut. Tixawän Anätutä
"Jekop, Jekop" yang iniwän, Israeldä "We! Nä ane," yang inikut.
3 Iniwän Anätutä using yakut. "Nä Anätu. Bapukale Anätu, nä unin. Gä
Isip kuwiläkge manaxälayo. Isipkätanu nätä äpme pahawa, gäle bapuka
sakngälawän, kantri inulung hikngä dakngawän yiwitning.
4 Isiwu gäxät pukunimunin. Tikengä hipdu Kenanu päkakopit. Gä
Josepkät yiwixäwik kupiyä, itä kwayiwik. Ge Isip kuwiläkge, manaxälayo,"
yang inikut, Anätutän.
5 Tiwän Jekowu Berseba teke kukut. Wawakngä uläkwäkgä Jekop,
mängätnä, engangä yangu kalbimä inulungu kinggä pewän kukinu ungg-
wenggwenkätan päko peke, päke kukin.
6 Unetäkänu kälawu äminsak äwa hängä täpänä Kenan päkin yangu undä
unuxät pake kukin.
7 Jekopdä ixät nanä undä päke, Isip kukut. Wawakngä, yäpanä, bapunä
wäwi, bapunä mängälä yang unda päke kukut.
8 Jekopde wawakngä, bapunä yangu Isip kukinu umanä using.
Yakap täpä Ruben.
9 Tiwänu Rubende wawaxu Hanok, Palu, Hesron, Karmi yang.
10 Tiwänu Simeonde wawaxu Jemuel, Jamin, Ohat, Jakin, Sohar Saul yang.
Saulde mingä Kenan nanä.
11 Tiwänu Livaile wawaxu Gerson, Kohat, Merari yang.
12 Tiwänu Judale wawaxu Er, Onan, Sela, Peres, Sera yang. Tiwändeyä
Erkät Onankälu Kenan kumgumäläk. Judale wawaxu Peres, uläpäle
wawaxu Hesron, Hamul yang.
13 Tiwänu Isakarde wawaxu Tola, Pua, Jasup, Simron yang.
14 Tiwänu Sebulunde wawaxu Seret, Elon, Jalel yang.

15 Jekopde wawaxu uläkwaxu, mängätnä Lea itä Mesopotemia yiwixäwik
dukngikut. Yäpanä täpätuxäyä anduknikut. Umanä Daina. Jekopde
mängälu Leatä dukngikutkät bapunä uläkwäkälu unekänu 33.
16 Tiwänu Gatde wawaxu Sifion, Hagi, Suni, Esbon, Eri, Arodi, Areli yang.
17 Tiwänu Aserde wawaxu Imna, Isva, Isvi, Beria yang. Tiwänä haminä
Sera. Aserde wawaxu Beria, uläpäle wawaxu Heber, Malkiel yang.
18 Gat Aser yangu, Jekopkät Silpaxätde wawak. Silpa uläpä La-
bandä yäpanä Leale puyä äminäle imikulunin. Jekopkät Silpaxätdä
dukngikumäläkät bapunä uläkwäkälu unekänu 16.
19 Jekopde mängälu Resel ile wawaxu Josep, Bensamin yang.
20 Josepde mängälu Asenatdä wawakngä Isip dukngikulu Manase, Epraim
yang. Asenalu Potipera Onde prisu uläpäle yäpa.
21 Tiwänu Bensaminde wawaxu Bela, Beker, Asbel, Gera, Naman, Ehi, Ros,
Mupim, Hupim, Art yang.
22 Jekopde mängälu Reseldä dukngikutkät bapunä uläkwäkälu unekänu
14.
23 Tiwänu Dande wawaxu Husim.
24 Tiwänu Naptalile wawaxu Jasel, Guni, Jeser, Silem yang.
25 Dan, Naptali yangu Jekopkät Bilhaxätde wawak. Bilha uläpä La-
bandä yäpanä Reselde puyä äminäle imikulunin. Jekopkät Bilhaxätdä
dukngikumäläkät bapunä uläkwäkälu unekänu 7.
26 Inä Jekopde wawak äwä bapunä yangu Kenan teke Isip kukinu unekänu
66. Wawakngäle mängät täkwäkäyä using kukin, tiwändeyä unuxälu
doxendekin.
27 Tike Josepde wawaxu Isip alakumäläxu uläpäyatkät Jekopde wawak,
bapunä Kenan teke Isip kukinu uläkwäkälu unekänu 70.
28 Isiwu axundokengu, Jekopdä Josewu Gosen apu dayipikge natäke,
Juda gämäk iningyäpiwän, Josepde kukut. Tiwänä Jekop yänggwälu Gosen
kundoxawä,
29 Josepkäyä Gosen kuwikge kalisu inäne gwenu tändäkngake, täko
yiwike, nanä Israel kawikge kukut. Ku nanä kake täku betaxäwik, belakngä
initikut.
30 Tiwänä nanätä Josewu using inikut. “Nina kayitä angganduke, ‘Käluk
yiwixaläk,’ yangu anatäxat. Ge äpmanu axupitdekän,” yang inikut.
31 Tiwänä Josepdä notnä, nanä, äwä nanäxät nanä yangu using yänikut.
“Kingu using ku iniwit. ‘Notna, nana, äwä nanaxät nanä yangu Kenan kewu
uwomune yiwixayingu näle aapuying.
32 Äminu uläkwäxu sipsip, towiyä gämän yang daying yiwäxayingunin. Ngä
sipsipnä, towiyä gämänä, äwä hängä täpänä yangu undä päkapuying,’ yang
iniwit.
33 Ge kinggä yawän kuwä, ‘Ginu ina puyä bimä pahakayingunin?’ yang
daniwänu, using ininong.
34 ‘O bulämbam täpänin, ninu tupä bapunindä pahakakin using pa-
hakamängunin. Wawakdäkänetä sipsip, towiyä gämän yang daying yi-
wixakumängä, using daying yiwäxamäng,’ yang ininong. Using iniwä,
kinggä Gosen kewu awomune äpme pewän yiwitning, inale Isip nanä sipsip
dayingyiwäxaying äminde mähe natäxayingunin,” yang yänikut, Josepdän.

47

Josepdä notnä, nanä yang kingge yänipäkapgut

1-2 Tiwänä Josepdä notnä 5 tuwänguwän, Gosen kep womu teke, kingge kukin. Kuke Josepdä kingu using inikut. “O king, nana, notna yangu sipsipnä, towiyä gämänä, äwä hängä täpänä undä päke, Kenanu aleke apuhika, Gosen kep womune aapuyingä undan yiwayak,” yang inikut. Inikengä notnä uläkwäxu yawän, kingge kayine kopgin.
3 Tiwän kinggä using yänikut. “Ginu ina puyä bimä pahakayingunin?” yang yänikut.
Yäniwän yäkwäle wamu using yakin. “O bulämbam täpänin, ninu tupä bapunindä pahakakin usinggän, sipsip dayingyiwäxamängunin,” yang inikin.
4 Unetäkänu using inikin. “Kenankätanu naxu wenä hikngä tiwän, sipsipdä nänangäsäxäyä wenä tinggäwä, mätekngä womsimu ane yiwitnimde apumäng. Ge gätä täkembä yawi, ninu Gosen yiwitnim?” yang inikin.
5-6 Tiwänä kinggä Josewu using inikut. “Isip kewu awomu gätäne. Nangga äwä notda yangu gäle apuying. Tiwän Isipkätanu kewu nomän hikngä Gosendän. Ge une yawi yiwitnong.
“Tiwänu notda uläkwäkätanu, iminimindäka kälawu nomängän daying yiwixayingä kakengu, u äminuningän tuwänguyo. Tiwän nätäne itä daying yiwitining,” yang inikut.
7 Tiwänä Josepdä nanä Jekowu kingge kayine initäkapän, Jekopdä kingu wam gwaläng imikut.
8 Imän kinggä “Gä krismasda dasingdasing?” yawän,
9 using inikut. “Kewu anggomune tihikuxäwik, krismasna 130 yiwixat. Tiwän u tihikukumu meyä bulak tihikukum. Bapunatä tihikuxäwixu, krismasu meyä ayiwikin. Tike näle krismasu mätekngä,” yang inikut.
10 Tikengä wam gwalängu hipdu imixäwixu, aepuxukut.
11 Tiwänä kinggä inikut using, Josepdä nanä, notnä yangu Ramses Distrikätanu* kewu womduhim yämän, une yiwikin. Isipkätanu Ramses Distrikge kewu nomän hikngä.
12 Unetäkänu Josepdä nanä, notnä, nanäxät nanä, äwä engang yangge natäke, naxu ämin apmäng yämixawän, näxäwik yiwikin.

Josepdä Isip nanä gatängyämikut

13 Isip nanä, Kenan nanä yangu naxu wenä hikngä tinggawän, takgä yiwixäwä, kitokngänä wenä tikin.
14 Tiwänu moningu Isip nanätäne awä Kenan nanätäne yangu undä hikngä nakge tahaxäwik, Josepde imä päke, kingge yolune päku pekut.
15 Isip nanä Kenan nanä yangu moningä undä mumbä pulukgäwä, Isip nanä undätä apu, Josewu using inikin. “Moninginu undä amutna puluying. Tiwändeyä gä inale nindung yiwixawi kumnangge tikamäng? Naxu niming,” yang inikin.
16 Tiwänä Josepdä using yänikut. “Moningsä awulukge tiwänu, kälawu alowikayingunin päkapu namixawä, yäkwäle naxu äpme damit,” yang yänikut.
17 Yäniwän sipsip, meme, towiyä gämän, hos, äwä donggi yangu undä päkapu imikin. Tixawän yäkwäle nak yämän näxäwik, yiwixawä krismasu unggwenu apgut.
18 Krismasu unggwenu apuxuwän puluwänä, hipdu apu Josewu using inikin. “Bulämbam täpänin, ‘Naxu nimiyo,’ yangu dongganinangäsä teyä,

* **47:11:** Gosen kewu uwomu umanä täkngatu Ramses Distrik.

moningninu wenä. Tiwän kälawu äminsakäyä gäle undä anggamikumäng. Ge äpmanu hängä täpätu nakge gaminangäsä wenä. Tike nihäxät kepninkätgän.
19 Gä inale nindung yiwixawi kungäxätna, kepninu moyo yiwitnanggenggak? Nihäxät kepninkät päxäwik, naxu nimiyo. Tiwän ninu kingge puyä ämin moyoyi däknganа, itä nihä äwä kepnin yangu towikngä däknganwik. Nak salin nimiyo. Tiwän unin pahana, kewu wäyi doliwik. Tiwän bulä alawä, unin päke nake, doxumnim," yang inikin.
20 Naxu wenä hikngä tiwän, Isip nanä undä kepnä pewä, Josepdä kewu undä kingge umande uhiwän, kinggä päke, towikngä däknganut.
21 Josepdä kepnä uhiwän, äminu Isip nanä undä hikngä kingge puyä ämin moyoyi däknganin.
22 Tike prisu moningu kinggä iwikge yämixawän, naxu uhingnäkakin. Ge nakge dondapmäke, kepnä dowewä päkut.
23 Tiwänä Josepdä äminu Isip nanä using yänikut. "Äpmanu kingge umande kepsä, gihä yangu auhinggat. Ge nak salinu anin päku, puyäne pahanong.
24 Itä bulä alawä päkengu, äupuke 1-u kingge imixäwik, 4 gihäle penong. Tikengu gihäle peningune nanä käwutdu saknganyile pexäwik, käwutdu gihä, gihäxät nanä, äwä engangsä yang näningge, penong," yang yänikut.
25 Yäniwän using inikin. "O bulämbam täpänin, ninu axumnangäsä teyä, gätä ilakngä ninduke, gatängnimitäkapunggawi, käluk yiwitnanggekamäng. Ge kingge puyä ämin moyoyile äpme yiwitnim," yang inikin.
26 Tiwän Josepdä mämä wamu using tekut. "Isipkätanu kewu kinggänekän. Ge äminu undä naxu puyäne nanä päkengu, äupuke, 1-u kingge imixäwik, 4 inäle pening." Mämä wamu uläknga äpmankäyä using yiwäxak. Kinggä äminbamde kewu awäke teyä, prisde kewu dowäkut.

Jekopdä inä kupän kwayiningge Josep inikut

27 Israel yänggwälu Isip päku, Gosen kep womune yiwikin. Une yiwixäwik, kepnä pätäke kuke, engangu dukngixawä, meyä sakngälakut.
28 Jekowu Isip yiwixawän, krismasu 17 apuxukut. Unekänu krismasnä 147 yiwikut.
29-30 Täpduxu axupikge däpi tiwän, wawakngä Josewu yawän apän, using inikut. "Gätä ilakngä nanduxaläknga kakengu, näle natäke, gwälam hikngä tahaxäwik, wamu ganiwilu kätakga bakanale kematde täxäwik, 'Usingu äpme tahawit,' yangu hiyäkände hikngä naniyo. Nätä kupa, Isipkätanu maxwayinong. Tike nätä kungäke bapunale kuwa, gupna Isipdä täke, bapuna kwayikin womune täku kwayinong," yang inikut, Josewun.
Iniwän "Usingu äpme tahawit," yang inikut.
31 Tiwänä Jekopdä "Anätule umande hiyäkände hikngä naniyo," yang iniwän, Anätule umande hiyäkände hikngä inikut. Tiwän Israelu däme däpmunä pekgak womune täpu temäke, Anätule eu wam yakut.

48

Jekopdä Epraimkät Manasexälu wam gwaläng yämikut

1 Täpduxu womdu yiwihikangä, ämindä Josewu using inikin. "Nangga amalik," yang iniwä, Josepdä wawakngä Manase Epraim yang yänipäke, nanäle kukut.

2 Kuwän “Wawakga gäle aapuk,” yawä, Israelu awekulu, kwätän hikngä
tahake, enake yiwikut.
3 Tikengä Josewu using inikut. “Nä Kenankätanu taunu Lus
unggäpangune* yiwixäwa, Anätu Kitokngänä Käyä Täpätä apu, wam
gwalängu using namikut.
4 ‘Nätä pahawa, gä engangu naxälä towimbi, meyä sakngälawik. Nätä
pahawa, bapuka kantrinä inätä täke yiwitning. Tiwän kewu awomu,
bapukale tupäkände äpme yämit,’ yang nanikut,” yang inikut, Josewun.
5 Unetäkanu using inikut. “Nä ane gäle doapuxäwa, wawakga Isip
alakumäläxu aläpäyalu nina wawak däkngakamäläk. Ruben Simeon yang
towikum bimä, Epraim, Manase yangkäyä wawaknga däkgnakamäläk.
6 Tiwän engangu Epraim, Manase yangge mehene towimbiläxu, gikale.
Tiwän näle wawakgä kewu Kenan uwomune päningu, Epraim, Manase
yangkäyä awähimäläk. Tike ulapnä ile mehene alatningu payänäle kewune
yiwitning.
7 Wamu u yänggalu, mingga Reselde natäke yänggat. Kewu Mesopotemia
uwom teke, Kenan kewu uwomune taunu Epratde wäkngäsim kuxäwik,
Reselu kumgut. Tiwän butayä hikngä natäke, Epratde kahit kwayimune
kwayikum,” yang inikut. (Epralu, äpmanu Betlehem yang inikaying.)
8 Tikengä Israeldä Josepde wawak dayike, “Aläpäyalu imin?” yang
iniwän,
9 Josepdä yäkwäle wamu using inikut. “Aläpäyalu wawaknga Anätutä ane
Isip yiwixäwa namikulunin,” yang inikut.
Tiwän “Näle päkapso. Tiwän wam gwaläng yämit,” yang inikut.
10 Israelu äminäläke tiwän, kayi kupilä tiwä, nomänu dondayipgut.
Ge Josepdä wawakngä yänipäkapän, Israeldä bapunä päku betake, kis
tahangyämikut.
11 Betake Josewu using inikut. “Gäle nomu dombänggandupit yang
natäxakum deyä, Anätutä pahawän, gikakänu donggandut. Tike wawak-
gaxät undä dandupa yiwimäng,” yang inikut.
12 Tiwäna Josepdä wawakngä Israelde bälängäne wäkngäsim
yiwikumäläxu yäniwän, kwayimune päku yiwixawät, Josepdä sopäsopä
nanäle nomune puke, däme kepkätan täpu temgut.
13 Josepde wawaxu uläpäyalu, yakap täpä Manase, tiwän ulapnä Epraim.
Ge Josepdä Manase kätakngä dambunä hamändä täke, Epraimu kätakngä
hiyänä hamändä täke, Israelde yänipäkapän, Manase Israelde hiyä käwut
yiwän, Epraimu Israelde dambu käwut yiwikut.
14 Tiwändeyä Israeldä kätakngä hiyä hamändä Epraimde kuhilune täke,
kätakngä dambu hamändä Manasele kuhilune täkut. Manasetä gämäk
alakut deyä, kätakngä hiyä hamändä doläkut.†
15 Tixäwik wam gwalängu using yämikut.
“Bapuna Abraham, nana Aisak yangu Anätule wam täwake, ile gepbine
yiwikumäläk.
Anätu uläpätä yiwikyiwiknga yiwitäkapulu, iwikge nandung yiwik.
16 Meyä näle apginu nä axumnangäsä teyä, itä ängela däkngake
gatängamixawän yiwitäkaput.

* **48:3:** Tupä taunu Betel unggäpangu Lus yang inikakin. † **48:14:** Tupä nanätä wam gwaläng yäminingge, wawakngä yakäp täpä nanätä kätakngä hiyänä hamändä päke, ulapnä dambunä hamändä päkakin.

Ge Anätu uläpätä wakwakdäkä aläpäyalu bänip kwikwixu äpme yämik.
Ämindä wawakdäkä aläpäyatde uman yakengu, nina, bapuna Abraham, äwä nana Aisak yangge dombulämdäning.
Tiwän wawakdäkä aläpäyalu engangu äpme towimbät, meyä sakngälawik, kewu anggomunen," yang yakut, Jekopdän.
17 Nanätä kätakngä hiyä hamändä Epraimde kuhit täpän kake, Josepdä
"Uhamänu Manasele kuhit tänangäsä tahanggak?" yang natäke, nanäle
kätaxu uhamänu Manasele kuhiläne täku tewikge täxäwik,
18 using inikut. "Nan, usingundo. Yakawu aläpänin. Ge kätakga hiyä
hamändä ile kuhit täyo," yang inikut.
19 Tiwänä Jekopdä usingu dolahawikge natäke, using inikut. "Wawaknga,
anatät. Ixäyä bapunä äpme meyä sakngälake, kantri inätä täke yiwitning.
Tiwän umanä käyä tiwik. Tiwändeyä ulapnäle umanu bulämbam hikngä
äpme tiwän, payänäle umanu yapmimbik. Tiwänä ulapnäle bapunä meyä
sakngälake, kantrinä inäinä päke yiwitning," yang inikut.
20 Tikengä täpduxu unggwenune Jekopdä wam gwalängu using yämikut.
"Mahande Israel nanätä äminu wam gwaläng yäminingge natäkengu, gitde natäpä apän, using yänining.
'Anätutä gwälam hikngä tupä Epraim, Manase yangge pahakut usingu, gälexäyä usinggän pahayok,' yang yänining," yang yänikut, Jekopdän.
Wamu u yakulu, ulapnä Epraimde umanu yakapde yiwän, payänä
Manasele umanu mahande yiwikut.
21 Tiwänä Israeldä Josewu using inikut. "Nä axumnanggenggat.
Tiwändeyä Anätu ginkälu äpme yiwixäwik, bapuhäle kewune hipdu da-
nipäke kuwik.
22 Sekem nanäle kewu nomän hikngä. Tupä kwälemna, gwäwäyäna yang
päke, Amor nanäxät amäke, kewu uwom täkumu notdale doyämit, tike gäle
gaminggat," yang inikut.

49

Jekopdä wawakngä mahande dasingga yiwitninggäne yänitapgut

1 Jekopdä wawakngä yangyäwämbän apä, using yänikut. "Wäkngasim
apnong. Tiwän mahande dasingga yiwitninggäne danitapit.
2 Ginu undä Jekopde wawak, ginu undä ane apnong.
Nä nansä Israeldä yäwilu, apuke natäxätnong.

3 Ruben, gä wawaknga yäkap täpä.
Näle kitokngä, gätä päkuläk.
Wawakdäkäne gä gämäk towikum.
Umanda käyä.
Kitokngäka käyä.
4 Tiwändeyä umanda wenä tiwik.
Yanggä däkngake matäwä sipmäkayingbimä säkge doyiwixaläxunin.
Nanggale mängätkät pekumäläk.
Mängätnaxät peke, mayäkngä bulämbam hikngä namikuläk.✡
Ge gä yakap täpäle doyiwiläk.

5 Simeonkät Livaixälu yiwikyiwikngä usäkän.

✡ **49:4:** Yakap 35:22

Hängä amäk pahanangäsätäne päke, äminsipmäk tahakamäläxunin.✡
6 Wepdä wam yäxawälu, nä doxuwa yiwitnim.
Wam yiwikyäxawälu, donggatängyäma yänim.
Inale tokngä natäkengu, ämin sipmäkamäläxunin.
Äminde towiyä gämände kendängalu yumdekän sipmändäkngawät tahandambätäkayingunin.
7 Bäniptoxu yupsäng natäke, tokngä natäxäwik,
äminu tokngä däkä yumdekän yämikamäläxunin.
U tahakamäläkge tokngä däkä inä pähimäläk.
Tiwän bapunä unekänu donggatäke yiwitning.
Tike Israelkätanu kewu notnätä päningune täpätu täpätu petäke kuwa yiwitning.

8 Juda, notdatä umanda tängetnatning.
Iwalda gätäkän sipiläk.
Tiwän nanggale wawakgä gäle sopäsopä putning.
9 Juda, gä laion bimä.
Laiondä kälap ku sipmäke nake,
hipdu päkapu pekyiwixawä,
ämindä doxu pahangyäwäxayingbimä.
10 King puyä Judatä täpixu ämindä doläning.
Inä bapunätä tätäke koxawä,
towikngätä apungä puyä uläknga täpik.
Täke kantri undä itä daying yiwik.*
11 Donggi wain puyäne äwamä pewä, wain salinu änäning.
Tiwän täwikngäxäyä wain yanggätä ähälutning.
Tiwändeyä wainu dowuluwik.
12 Ämindä wain tängokgäwä, kayi wain bimä dak tining.
Kälawu äminsakge mämu ämindä päke tängokgäwä,
mayä mämbimä kwak hikngä tining.†

13 Sebulunu yanggä gwende kwayimune yiwik.
Kewu uwomu nomän tiwän, sipdä päkapu yiwitningge nomän.
Kewu Sebulundä täpixu täkungu taun Saidonde kewune yiwik.

14 Isakalu donggi kitokngä gwendu bimä.
Tiwändeyä meyä käwukäwut wamängämä,
moyo päke pek yiwik.
15 Isakalu kewu äyiwä täkaningge womdu kawän nomän hikngä tiwänu,
moyo yiwän täkäning.
Tike äminde puyä ämin moyoyi däkngake,
meyä päpikge gwetakengu,
puyä kitokngä hikngä pahawik.

16 Danu äminä nomän daying yiwik.
Israel notnätä daying yiwixaying using daying yiwik.

✡ **49:5:** Yakap 34:25-30 * **49:10:** Wamu aläknga, yäpulinä kätak hikngä donatäxayingunin.
† **49:12:** Judale kewu nomän hikngä tiwän, nak puyä meyä pahaxäwik, kälawu meyä towitning.

17 Danu gomok bimä.
Gomokgä kahitäpäne kohopike yiwixawä, äminu hos tängäne apä, hosde bäläng yähawä, hosdä hätnawä, äminu hos tängäne yiwixayingunin päkepu sipmäkaying using tahawik.‡

18 Yawe, gätä gatängamiläkge yiwixat.

19 Gatde yolu kukanananggä apu pahawä malining.
Tiwändeyä Gatdä mähexätandä apu sipik.

20 Aserde kewune naxu nomän alätning.
Tiwän naxu gwälam hikngä kingge yämik.

21 Naptali meme tukgä inä natäk tihikuxäwik,
engangä gwälam hikngä dukngikaying using tahawik.

22 Josewu nawu täkngatu bimä.
Yanggä akondokayingune doke, salinä meyä hikngä aläxawä,
kätakngä täpmäxäwik, dämän täpä täpä kopik.
23 Kwalemdä amäkaying ämindä tokngä natäke kwälemdä temningge pahakin.
24 Tiwändeyä Josewu kwälemnä päkulu,
kätakngä doyamumbä, nomängän mukut,
inale Jekopde Anätu kitokngänä käyä uläpätä gatängämikut.
Anätu uläpä Israel daying yiwixak täpänin.
Anätu uläpä Israelde hup.§
25 Bapukale Anätutä gatänggaminggaxunin.
Anätu Kitokngänä Käyä Täpätä bänip kwikwik gaminggaxunin.
U gamikgä pahawän, hopä enetängätä kepdane epning.
U gamikgä pahawän, yanggä amälankätandä kepdane akopning.
U gamikgä pahawän, mängälä gin yänggwätkätan nanä engangu meyä dukngitning.
26 Wam gwalängu bapunatä näle namikinu, gäle gamitdä ayapmik.
Wam gwalängu meyä hikngä anggaminggatdä täwalde nomu ayapmik.
Wam gwalängu anggaminggalu gätä päpiläk.
Notda täkwäkätanu äminu bulämbam däkngakuläkgä päpiläk.

27 Bensaminu homu tuxu kitokngänа käyä gwendu bimä.
Kälawu tembänä ku sipmäke nänggaxunin.**
Ge kupiläne notnäle uhike yämінggaxunin,” yang yakut, Jekopdän.
28 Wamu uläkwäxu Israelde wawaxu 12 uläkwäkge bapunä mahande dasingga yiwitninggäne yänikulunin. ‘Using yiwitning’ yangu u yänikulu, wawakngäle yiwikyiwikngä dayipän tixawä yänikut

Jekopdä kupän kwayikin

‡ **49:17:** Dande bapuna äminu naxäländo. Tiwändeyä kitokngänä käyä tiwä, iwalnä sipning.
§ **49:24:** Anätu huwu bulämbamu gwendu bimä. Israel nanä undan kuhopiwä, iwalnätä sipnangäsändo.
** **49:27:** Homu tukgä kälap yäwake sipmäke napulukaying using, Bensaminde bapunäxäyä iwalnä using pahaning.

29-30 Wawakngä mahande dasingga yiwitninggäne yänikengä, Jekopdä wawakngä puyä wamu täkngatu using yänikut. “Nä axungwäke notna axumgin aminde kuwitde däpi alik. Ge axupa, gupna Kenan täke kunong. Täku hupgänangu bapuna, nana yang pekindäkäne tenong. Hupgänangu undäkä Makpelaxätan, Epron Hit nanä uläpäle kewune. Makpelaxät Mamrexälu wäkngäsim wäkngäsim. Hupgänangu undäkä kepkät Abrahamdä Epronde kätaxune mätmätde uhikut.
31 Abraham, mängätnä Sara yangu undäkäne pekin. Tiwän Aisak, mängätnä Rebeka yangkäyä unekän pekin. Ge Leatä kupäntäyä une tekum.
32 Kewu uwomkät, hupgänangu undäkäxälu Abrahamdä Hit nanäle kätaxune auhikut. Ge ninaxäyä axupa, gupna aläku, hupgänangu undäkänekän tenong,” yang yänikut.
33 Puyä wamu wawakngä yänipulukengä, Jekowu bälängä awekgaxune päko peke kungäke, bapunä tupä kumginde kukut.

50

1 Nanatä kupän, Josewu butayä hikngä natäke, nanä betake initixäwik, kis tahangämikut.
2 Tikengä “Gupnä bukatayäk,” yake, puyä äminä doktale yiwixaying täkwäxu yäniwän, nanäle guwu mäläsin pexäwik, täwikgä täpä kopgut.*
3 Puyä uläknga tahananggengu, täpduxu 40 tahakakin. Ge Israelde guwu using pahaxawä, täpduxu 40 apuxukut. Tixawän Isip nanä ile butayä natäke, kwänäm tixawä, täpduxu 70 apuxukut.
4 Butayä täkngane yiwikinu puluwänä, Josepdä kingge puyä äminu umanä käyä täkwäxu using yänikut. “Näle täke natäkengu, kingu using ininong.
5 ‘Josewu nanatä using inikut. “Wamu uyäwilu, Anätule umande ‘Usingu äpme tahawit,’ yang naniyo,” inike “Nä axupitde däpi alinggak. Ge nätä kupa, mätmälu Kenen kep womune ninale kwayikum däkäne täku teyo,” yang iniwän, “Usingu äpme tahawit” yangu Anätule umande inikut. Ge täkembä tewi, nanä Kenan täko tekengä, hipdu apik?’ yang ininong,” yang yänikut.
6 Yäniwän king ku iniwä, Josepde wam natäke, kinggä using yakut. “Täke. Nanggatä yawän Anätule umande inikuläk using täko teyo,” yang inikut.
7 Tiwänä Josewu nanä kwayiwikge kopgut. Tiwän kingge puyä äminu umanä käyä kingge yolune pahakaying, puyä äminu umanä käyä Isipkätan pahakaying awä
8 Josepkät nanä, payänä, ulapnä, nanäxät nanä yangu undä kopgin. Tixawän Gosenu engangä, sipsipnä, towiyä gämänä yanggäkän yiwikin.
9 Tixawän amäk äminu hos tängäne päko yiwike kukaying ämin, äwä karis bimälängäne päko yiwike kukaying ämin yangkäyä using kopgin. Äminu u kopginu meyä hikngä.
10 Axuhika Atat nanätä witde dapäkdapäkngä uhinggikaying womune kundopgin. Atalu Yanggä Jodan Dupine wäkngäsim. Uwomune kundokengu, butayä hikngä natäke, kwänämu bulämbam gwen tikin. Tixäwik Josepdä nanäle natäke, butayä täkngane yiwixawän, täpduxu 7 apuxukut.

---

* **50:2:** Isip nanä umanä käyä ämindä kupä, gupnä bukatäyäk yake, doktatä gupnä matäke, bäniyä sike, maäläsinu inäinä peke, täwikgä wamätäke kokakin. Tikengu boksune pexakin.

11 Butayä täknganе yiwixawä dayike, Kenan nanä uwomune yiwixay-
inggä using yakin. “Isip nanä butayä hikngä natäxaying,” yang yakin.
Ile tiwän, kewu Yanggä Jodan Dupine wäkngäsimu uwomu, umanä ‘Abel
Misraim,’† yang inikaying.
12 Jekopde wawaxu inä yänikut using tahakin.
13 Nanäle guwu Kenan kewune täko, hupgänangu Makpela nanä däkäne
tekin. Makpelaxät Mamrexälu wäkngasim wäkngasim. Hupgängangu
undäkäxät kewu uwomkälu Abrahamdä mätmätnäle, Efron Hit nanä
uläpäle kätaxune uhikut.
14 Nanä kwayikengä Josep, notnä äwä äminu ixät kopgin yangu undä
hipdu Isip kukin.

Josepdä notnä bänip kwikwik wam yänikut

15 Nanä kwayikengä, Josepde päyänä täkwäxu using yakin. “Nanu alikut.
Ge wäyi täkgnaläknga Josepde pahakumängge, yäkwäle Josepdä tokngä
natäke, tokngä däkä nimiyäk,” yang yakin.
16 Yake wamu Josepde using tewä kukut. “Nangga axupikge däpi
tixawänu, using ninikut.
17 ‘Josewu using ininong. “Wäyi täkngaläknga payäkatä gäle pahake
tokngä däkä gamikindeyä, gutongänä pahawi hopinong,” yang ininong,’
yang ninikut. Ninu nanggale Anätule gepbine yiwixamäng. Ge wäyininu
täkembä pahawi hopining?” yang yawä ku inikin. Iniwä Josewu wamu
uläknganin natäke, kwänämnä tikut.
18 Tiwänä payänä undä täkwäkgä täkapu, Josepde kayine pimake, “Ninu
gäle puyä ämin moyoyi,” yang inikin.
19 Iniwä using yänikut. “Manaxälatnong. Nä Anätundo, ngä nätä tokngä
däkä damit.
20 Gindä näle wäyi pahaningge natäpgin. Tiwändeyä Anätutä wäyi u
pahakinunin täpän täkwämbän, nomän tik. Äminu meyä axumnangäsä
teyä, Anätutä anggatängyämän, käluk yiwixaying.
21 Ge manaxälatnong. Gihäxät engangsäxälu äpme dandung yiwit,” yang
yänikut, bänip kwikwik wamun.

Josewu äxumgut

22 Josewu notnä täkwäkät Isip yiwikin. Tixäwik Josewu krismasnä 110
tikut.
23 Äyiwixawängän wawakngä Epraimde bapunä alawä, wawakngä Man-
asele wawaxu Makirde engangkäyä alawä, Josepdä inäle päkut.
24 Tiwänä Josepdä notnä using yänikut. “Täpduxu axupitde däpi alik.
Tiwändeyä Anätu änggatängdamikge äpme apik. Itä apungu, ginu kewu
awomunetä, kewu Abraham, Aisak äwä Jekop yangge yämikge kitokngä
hikngä yänikut womune danipäke kopik,” yang yänikut.
25 Yake using yänikut. “Wamu daniwilu, ‘Usingu äpme tahanim’ yangu
Anätule umande naninong. Anatutä änggatängdamikge apänu, gupna kewu
awomunetä ähikngä täke kopnong,” yawän, “Usingu äpme tahanim,” yangu
Anätule umande inikin.
26 Josewu krismasu 110 yiwike kumgut. Tiwänä gupnä mäläsin peke,
bokskätan tekin.

---

† **50:11:** Hibru wamune ‘Abel Misraim’ äwä “Isip nanä kwänäm tikaying,” yangu guläkngä usäkän.

Rut

Naomi ayä axumgut

1 Tupä Israel nanä kingu wenäne, Israel äminde kepkätanu gusit tiwän,
naxu wenä tikut. Tiwän Juda nanä täpätu Betelehem yiwixakulu,
mängätnä, wawakngä täpäyat yang päpän, Israelu teke, womsimu kantri
Moap päku yiwitningge kukin.
2 Wäwi uläpä umanä Elimelek, tiwän mängätnä Naomi, tiwän wawakngä
uläpäyatde umanu Malon, Kilion yang. Uyänggwälu Efralunetä sakngälakin.
Tiwänu taunä Betlehemu uwomu Judaxätan. Uwomu aleke päku Moap
yiwikin.
3 Päku yiwihika, Elimelexu aweke kungäxawän, Naomi wawakngä
täpäyatkät inäkän yiwihika,
4 wawakngä mängätnä Moap nanä päkumäläk. Umanä Opa, Rut, yang.
Moap päku, krismasu 10 yiwike,
5 wawakngä Malon Kilion yangkäyä undä kumgumäläk. Ayä wawakngä
uläpäyat yangu undä teke kumgin, Naomin.

Naomixät Rutkät Betlehem kukumäläk

6 Womsimu Moap yiwixawän, “Yawetä äminämbamu apu gatängyämike,
naxu wuyäne nanä yäminggak,” yawä natäpgut. Tikengä Moap teke ayinä
täpäyatkät hipdu kuningge tändäkngakin.
7 Tike ayiwixakut womu teke, hipdu Juda kep womune kuningge kahit
täpäne kukin.
8 Täku kahitbäna ayinä yänikut, “Hipdu mingsä yot gihänggihä kukahon.
Gitdä näxät, axumgin äminkätde tahakumäläk bimä täkngа, Yawetä gitde
gwälam hikngä pahayok.
9 Yawetä gatängdamän, apsä päke, ile yolune gupsäng yiwison,” yake, kis
pahangyämän, kwänämnä duksäng tikumäläk.
10 Tixäwik, “Undanä. Nilu notdambamde gäxät kunim,” yang inikumäläk.
11 Tiwän “Ayina hikngä, kukahon, yotsäle. Inale kunim, näxälun?
‘Wawakngä äpmembä dukngiwän itä pähimäläk,’ yang natäxamäläk?” yang
yänikut Naomitän.
12 “Ayina hikngä, yotsä hipdu kukahon, inale nä äminäläke alit. Ge
apna tänangäsändo. Nina natäpa wawak dukngitnangäsä tiwän, kupilä
anggwenunekän apna täke, wawaknga dukngiwa,
13 gilu ile yiwixawät täkahimäläk? Bä wäwi täpätuyi dayikengu, apsäle
doxuhimäläk? Ayina hikngä, undana. Meyä gitdä pämäläxu nätä pätdä
ayapmik, inale Yawetä nä maha temängamikut,” yang yänikut.
14 Unin yäniwän, hipdu duksäng hikngä tikumäläk. Tike Opa hawanä
kis tahangämike, yotnäle kukut. Tiwändeyä Rulu Naomixät gatäke
kuhimäläkge natäpgut.
15 Tiwän, Naomitä inikut. “Kayo. Notda mängälu notnämbamkät
anätunäxätde hipdu axunggak. Gäxäyä kuwi kukahon,” yang inikut.
16 Tiwändeyä Rutdä using inikut. “Anggapmambitde mananing yäpike,
hipduna kuwitde mananing yäpiyo. Säneka kuwi, näxäyä axuwit. Säneka
yiwi, näxäyä une yiwit. Gäle notdambamu näle notna. Gäle Anätuka näle
Anätuna.

17 Säneka kupi, näxäyä une kupa kwayining. Nilu kungäkgäkänä matäwik.
Tike hängä täpätutä matäwänu, Yawetä meyä bulämbam hikngä namikge
natäxat," yang inikut.
18 Tiwän Naomitä kawänu, Rulu ixät kuhimäläkge kitokakut. Tiwän
axuwikge ining yäpikulu undan tekut.
19 Tiwänä unetä kuhika, ku Betlehem kundopgumäläk. Kundopät Betle-
hem nanä undätä duksang kulakaxäwik, mängälatä "Naomimbä an?" yang
yakin.
20 Yawä "Naomi yangu mananinong. Mara yang naninong, inale Anätu
Kitokngänä Käyä Täpätä yiwikyiwiknga alahawän wäyi hikngä tikut," yang
yänikut, Naomitän.*
21 Tikengä hipdu using yänikut. "Anetä teke kukumu, hängäna meyä.
Tiwändeyä Yawetä hipdu moyo hikngä nanitäkapuk. Ge Naomi yangu inale
nanining? Yawetä nä alahawän malit. Kitokngänä Käyä Täpätä meyä
anamik," yang yänikut.
22 Wamu uläknga Naomitä Moap kep teke, ayinä Rulu Moap nanä täpäxät
hipdu kukumäläkgäne. Täpduxu uwomkätanu sänggum bimä bali yang
yänikayingu moyokän matäxawä, Betlehemu kundopgumäläk.

2

Rulu Boasde wuyäne pahakut

1 Naomile ayä Elimelekät nanä täpätu hängänämbamgän tiwän umanä
käyä. Uläpä umanä Boas.
2 Rut Moap nanä täpätä Naomi inikut. "Tewi wuyäne kuwa, imindäka
ilakngä nandupänu, ile mehene kuxäwik, bali salinu itä matäxawän ep-
ningu butuwit," yawän, "Ayina hikngä, kuyo," yang inikut, Naomitän.
3 Tiwän Rulu axu, nak matäkakin äminde mehene yäwaxäwik, bali itä
matäxawä epginu, bututäke kukut. Puyä ulängä kukulu, Boas Elimelekät
nanä uläpätäne yangu äpmeyä katapgut.
4 Awahaxawä, inä unggwenunekän Boasu Betlehemdä apu, nak
matäkakin äminu "Yawexälu gikät," yang yäniwän, yäkwäle "Yawetä pa-
hawän nomändän yiwiläk," yang inikin.
5 Tiwänä Boasdä nak matäkin ämindäne kuhiläle tuwängukut täpä inikut.
"Mängälämätexu aläpä imindäne?" yawän,
6 yäkwäle using inikut. "Uläpä Moap nanä, Moapdä Naomixät
apgumäläxunin.
7 Tembänä apu 'Täkembä tewi nak matäkaying äminde mehene yäwaxäwik,
bali awamäxawä däpäkngä epningu butuwit?' yang nanike, bututäkapuk.
Tiwändeyä gepmäne matekngä wesim yiwän täkaying," yang inikut.
8 Tiwänä Boasdä Rut inikut. "Kätak natäxayo. Bali wuyä awomu maleke
ku, täpätuyitäne tängälängäne mambutuyo. Mängälämätexu wuyä alängäne
pahakayinggä kuxawä kuxäwik butuyo.
9 Wäwi säneka matäwayak yangu kätak dayixäwik, mängälämätexu ixät
pahakayingu mehene yäwayo. Puyä ämina, 'Malahawä maliyok,' yangu
kitokngä ayänit. Yanggäkalembä tiwä, axu itä uhike peningunin tangopso,"
yang inikut.

* **1:20:** Naomi yangu yäpuli kulakak. Mara yangu yäpuli meyä.

10 Tiwänä Rutdä sopäsopä puke, kuhilä kewune täpu temäke inikut,
Boasun. “Nä malä nanä. Tiwändeyä ilakngä inale nanduxaläk? Näle inale
natäxaläk?” yawänä,
11 Boasdä inikut. “Nä anatäpgum, apdatä kungaxawän, hawakale das-
ingga tahatäkapunggaläxun. Mingga, nangga, yotda yang peke, äminu tupä
dondayixakuläkge apguläkge nä änatäpgum.
12 Ge u tahakuläkge yäkwäle, Yawetä gamiyok. Yawe Israel nanäle
Anätuninu anggandung yiwikge apguläk täpätä hängäläpä meyä gamiyok,”
yang inikut.
13 Yawän, “Bulambam täpäna, gä näle ilakngäkänu usinggän
nandupiläkge natäxat. Mängälämätexu gäle wuyäne pahakayingu umanä
käyä, tiwän nä umana wenä. Geyä wam gwälangu gätä naniläkgä, meyä
nätä pälu anggatängaminggak,” yang inikut, Rutdän.
14 Nak nänangäsä täpduk tiwän, Boasdä Rut inikut. “Ane apu, brelu päke,
yanggä kaxalä täkngane pewi kaxalawä, nänggä,” yang inikut. Yawän,
Rulu täkapu, bali matäkaying ämindä yiwikinune puku yiwikut. Tiwänä
Boasdä sänggumde notnä puhäk hakinu imikut. Imän napän täke tiwän,
naxu käwutdu ayiwikin.
15 Anake, bali butuwikge enaxawänä, Boasdä wuyä äminä kitokngä
yänikut. “Bali awamäpeningunembä päpän kakexäyä, mainiwä mayäkayok.
16 Tike awamäpeningune nanä notnäxäyä aluliwä akopä pengäminong,
tiwän butuwik. Tiwänu maininggämätanong,” yang yänikut.
17 Ge ambutuxawän tukawän, bali u butukulu täku sipmäng yäwambän
bulätäkän epä kawänu, meyänä 13 kilo bimä tikut.
18 Tiwän bali päke, taun täku, dasingdasingga päkulu hawanä iniwän
kakut. Tiwän anapän täke tiwän yiwikinkät sike imikut.
19 Imän kake, “Äpmanu säne butuläk? Iminde wuyäne päläk? Äminu uläpä
gandutewän päläxu, Yawetä pahawän nomändän yiwiyok,” yang inikut,
Naomitän.
Iniwän Rutdä, inikut, iminde wuyänek a pahakulun. “Puyä ulängä
pätdäne towikngä umanä Boas,” yang inikut.
20 Iniwän, “Boasu Yawetä pahawän nomändän yiwiyok. Yawetä axumgin
äminkät käluk yiwixaying äminkätde gwälam hikngä pahanggaxu dolexak,”
yake using inikut. “Wäwi uläpä apnitde notnä hikngä. Ge notnäle natäke
nindung yiwitnangäsä täpätu,” yang inikut, Naomitän.
21 Iniwän, Rut Moap nanä uläpätä inikut. “Täkngatuxayä using nanik.
‘Puyä äminaxät unekän gatäke kuxäwik butuyo. Tixawän sänggum bimä
undä matäwä puluwik,’ yang nanik,” yang inikut.
22 Tiwän Naomitä Rut inikut. “Ayina hikngä, mängälämätexu Boasde
wuyäne pahakayingkät kuningu täke. Inale äminu täpätule wuyäne ku
päxawi, tahawä maliyä,” yang inikut.
23 Ge mängälämätexu Boasde wuyäne pahakakinkät gatäxäwik, bali
pänggäwä puluwän, witkäyä pänggäwä pulukut. Unggwenggwenkätanu
Rulu hawanäxät yiwikumäläk.

3

Rulu ayäle täwakut

1 Täpduxu gwendune hawanätä Rut inikut. “Ayina hikngä, nätä wäwi
täpätu kake gama, itä mängätnäle täpän, yotsäne gupsäng yiwisimäläk.
2 Boasde natäpso. Mängälämätexu ile wuyä pahaxawä ku butukuläxu
uläpä apnitkät nanä. Äpmanu tukwatde bali sipmäng yäwäxawä bulätä
epukaying womune däpäkdäpäkngä uhinggiwik.
3 Ge yanggäka häluke, hängä käpängänä käyä gupdane pahake, täwikga
käluk pahake, uwomune kuyo. Tike nak yanggä yangu donapuluxawänu,
alänggämänu maxuwi gandupsok.
4 Awäku pewänu, une hikngä pekgak yangu kätak kayo. Ge awexawänä,
ku täwixu aomipewixu, nomnä bälängä omimbik däkähimgän tängenake,
bäläng kwayimnäne peyo. Tiwänu itä dasingga tahawiläkge äpme ganiwik,”
yang inikut.
5 Iniwän Rutdä inikut. “U yänggaläk usingu äpme undä pahawit,” yang
yakut.
6 Tikengä Rulu bali sipmäng yäwäxawä bulätä epukakin womune ku,
hawanätä dasingga inikulu, undä täwake pahakut.
7 Boasu nakngäxät yanggänäxät napän, täke hikngä tinggawän,
bänipgwälang natäke, bali pekinde kwayimune päku pekut. Pexawän, Rulu
wepdäkän ku, täwixu bälängä pänguhikulu, nomnä däkähimu tängenake,
bäläng kwayimnäne pekut.
8 Ge Boasdä kepdamände, dasingga tike enake, täpän täkwämbänu,
mängälä täpätu bäläng kwayimnäne pekgawän kakut.
9 Kake, “Gä imin?” yawänä, Rutdä, “O bulämbam täpäna, nä Rut. Gä
apnale notnä. Ge mängätdale täyo,” yang inikut.
10 Iniwän, “Yawele pahawän nomändän yiwiläk. Ge gwälam hikngä
täknga äpmasim tahanggaläkgä, tupä hawakale tahakuläxu ayapmik.
Wäwimätexu hängänämbamgänbä bä hängänä wenämbä unin ku apdale
päpi yiwixätnangäsä teyä usingu dolahaläk,” yang inikut.
11 “Manatänatäliyo. Äminbamu taun yiwixayingu undä anatäxaying, gä
mängälä nomän täpä yangun. Ge wamu u yaläxu undä äpme tawake
pahawit.
12 Hiyäkän. Nä apdale notnä. Tiwändeyä apdale notnä hikngä täpätu
undan. Tike nä atumaha bimä.
13 Kupiläne ane yiwiyo. Ge gwäsiyä katapnim. Dasingga, notnäle
natäkengu, äpmembä mängätnäle täke gandung yiwik. Using tahawixu täke.
Tike wenä tiwänu, Yawele umande yänggat. Nätä äpme täke gandung yiwit.
Ge une pekgayo. Tixawän gwäsi tiwik,” yang inikut, Boasdän.
14 Tiwänä bäläng kwayimnäne pexawän, axwakawikge tixawän, “Ämindä
nandupnäng” yake enakut, inale “Mängälä täpätu bali sipmäng yäwäxawä
bulätä epukaying womune kuk,” yang natäpnäng yakut, Boasdän.
15 Tikengu unetäkän using inikut. “Kwäman täwikga täpi dopän täpi
wäsiwän,” yang iniwän, using tahawän, 25 kilo bali wälikngämike, täko
gwäpikngämike, hipdunä taunde kukut.
16 Tixawän Rulu hawanäle kuwän, using inikut. “Ayina hikngä, kuwi
dasing tahak?” yang iniwän, Boasdä ile dasingga pahakulu Rutdä undä
inikut.
17 Inike, unetäkänu using inikut. “ ‘Hawakale moyo hikngä maxuyo,’ yake
bali 25 kilo namik,” yawänä,

18 Naomitä inikut. “Ayina hikngä, wepdä yiwixayo. Tixawän dasingga
tiwixu, äpme yawä natäpiläk. Inale wamu uläknga yawän nomätawikge,
äpmanu Boasu doyiwän täkänanggekaying.”

4

Boasdä mängätnäle täkut, Rulun

1 Tixawän Boasu taunde yämä däkäne, wamu inulung wopwom yiwik
yäkakin womune päku, une puku yiwikut. Yiwixawänu, Elimelekge notnä
Boasdä natäke yakut täpä une apgut. Apän, Boasdä inikut. “Notna, ane
päkapu puku yiwit,” yawän, päku puku yiwikut.
2 Tiwänä Boasdä kuhiläle taun yiwixakinu 10 using päke yawän, unuxäyä
unekän päku puku yiwä,
3 itä notnä uläpä inikut. “Naomi hipdu Moapdä apgut täpätä kewu notnit
Elimelekgäne moningge tek.
4 Ge ayäwa natäpiläkge natät. Ge gä notnitde natäke, ile kep kang
yiwiläkge uhiwiläkge natäkengu, äminu ane puku yiwiyingu aläkwäk äwä
notnambamde kuhiläle yiwixayingu aläkwäk yangge kayine uhing. Tike
mehe natäkengu, nomän naniyo, tiwän natäpit. Inale, äminu täpätuyitä
uhinangäsändo. Tike gäkän. Tiwänä nä unetä ätumaha bimä,” yawän,
äminu uläpäta, “Näta äpme uhiwit,” yang yakut.
5 Tiwänä Boasdä yakut. “Täke hikgnä. Gä kewu Naomile kätaxune
uhikengu, usinggän Rut Moap nanä kombälu uläpäxäyä aläpiläk. Ge ax-
umgut äminde hängäläpä umanä täknga yangu using ayiwitning,” yawänä,
6 notnä uläpätä yakut. “Using kakengu, nä uhinangäsändo, inale
moningu engangale yäminangäsä, moyo mumba kunäng. Ge gika uhing.
Douhiwit,” yang inikut.
7 Täpduxu unggwenggwenkätanu Israel nanä hängä täpätu äminde yan-
guhiningge natäkengu, äminu täpätutä bäläng yayikngä utdoke, äminu auhi-
wikge natäxakut täpäle imikakut, wamu uläknga yawä nomätänanggengun.
8 Ge notnä uläpätä Boasu, “Gika uhing,” yang inikengu, bäläng yayikngä
utdoke imikut.
9 Tiwänä Boasdä kuhiläle yiwixakinu uläkwäk äwä äminu undä une
yiwikin yangu using yänikut. “Ginu äpmanu ananduxawä, Elimelekät
wawakngä Malon awä Kilion yangge hängäläpä undä hikngä Naomile
kätaxune uhinggat.
10 Unetäkän daniwilu, Rut Moap nanä Malonde kombälu uläpä nätä
mängätnale tänggat, axumgut täpäle hängäläpä awä umanä täknga yangu
usinggän yiwitningge. Ge bapunä gwende uman täknga itä teng yiwixäwik,
Malonde notnäle uman yakengu, ile dombulämdäning, taunäxätanun. Ge
ginu äpmanu ananduxawä uhinggat,” yang yanikut.
11 Yawän, kuhiläle yiwixakin awä äminu undä yämä däkäne yiwikin
yanggä yakin. “Hiyäkän, ninu angganduxätna uhinggalak. Yawetä
mängätda yotdane kopixu uläpä tahawän, Reselkät Leaxätdä Jekopde
engangu meyä dukngikumäläk bimä tiyok. Ge gä Efratkätanu hängäka
meyä tiyok. Tixawän Betlehemkätanu umanda täknga yatäke kopnong.
12 Yawetä engangu mängälä uläpäle imän dukngikgamixu, inä tahawän
gin yänggwälu Juda Tema yangge wawaxu Peres yänggwät tikut bimä tike,
umansä käyä tiyok,” yang inikin.

Rutdä Boasde wawak dukngikut

13 Tiwänä Boasdä Rulu yotnäne täke kuwän, mängätnä däknga*w*än,
yiwikumäläk. Tiwän Yawetä kitokngä imän, tängäne käyä tiwän, engangu
wäwi täpätu dukngikut.
14 Dukngiwän mängälätä Naomi inikin. “Yawele uman tängen*a*tnim. Itä
äpm*a*nu anggandung yiwitnangäsä täpätu anggamik. Äpme Israelkät*a*nu
wawakdäkä uläpäle uman täkng*a* yatäke kopnong.
15 Tiwän itäyä yiwikyiwikga pahawän käluk tiwä, äminu täke tixawi, itä
äpme gandung yiwik, inale ayikatä wawakga 7 itä tahanangäsä bimä täkng*a*
ayapmike, gäle butayä natäke, dukngikgaminggak,” yawä
16 Naomitä engang käpä betäxäwik, kang yiwikut.
17 Tiwän mängälä inalängän yiwixakindä umanä Obet yang inike, “En-
gangu wäwi uläpä Naomile dukngikngämik,” yang yakin, ämimbamun.
Tiwänä Obelu Jesile nanä, tiwän Jesi Dewitde nanä.

King Dewitde bapunä

18 Peresde wawaxunetä sakngäl*a*täke ku King Dewilune kukulu using.
Peresde wawaxu Hesron.
19 Tiwän Hesronde wawaxu Ram. Tiwän Ramde wawaxu Aminadap.
20 Tiwän Aminadapde wawaxu Nason. Tiwän Nasonde wawaxu Salmon.
21 Tiwän Salmonde wawaxu Boas. Tiwän Boasde wawaxu Obet.
22 Tiwän Obetde wawaxu Jesi. Tiwän Jesile wawaxu Dewit.

Jona

Jona Täkeläpäle wam upukut

1 Yawetä Jona Amitaile wawaxu using inikut.

2 “Gä Niniwe*, taunu inulung hikngä unggäpangune kuyo. Ku duksäng yäninggämätayo. Inale nä andayit, itä gutongä hikngä yiwik maliyingun,” yang inikut.

3 Tiwändeyä Jona Yawele wam hapduke, Tasisde datäkuwikge kukut.† Yawe teke datäkuwikge, Jopa puku, siwu gwendu Tasisde kuwikge tahanggawän kake, moningu uhike, unggwenune koke, Tasisde kukut.

4 Tiwändeyä sip gwenu axuxawän, kwämanu Yawetä tewän, yanggä gwenune inulung hikngä apuxawän, yanggä gwenkäyä naxälä täku temgut. Tinggäwän sip uputnangäsä tikut.

5 Tiwän sipde wuyä äminu anaxälake, anätunäle inäinä tumuxu anggatängyäminingge yaxäwik, “Asing pahana, sip gwenu kwängä äpmembä tiwik?” yake, hängäläpä une pekinu päxäwik, yanggäxätan mumbä wukukin.

Meyä uläknga apgulu, Jona siwu gälämnä gwenkätan täpu däpmunä pekbulämdaxawän apgut.

6 Tixawän sipde kuhiläle yiwixak käpätä puku kake, “Meyä täknga apuxawän, gä inale pekgaläk? Enake, anätukale tumuxu yang. Tiwän itä butayä äpmembä ninduke nipmambän yiwitnim,” yang inikut.

7 Tixawän sipde wuyä ämindä inäkän yakin. “Umaninu yamäke bekätan kekngälutnim. Tikengu iminde umanda täkengu ile meyäle apunggak yänim,” yake, using tahake, Jonale uman täkin.

8 Tikengä Jona inikin. “Nining. Meyä ninde apunggaxu aläknga, iminde meyäle tiwän apunggak? Gä ina wuyä pahanggaläxunin? Tiwän säne nanä? Gä kantri sanggäpangune nanä? Gä äminu saläkwäkät nanä?” yang inikin.

9 Iniwäyä, Jonatä using yänikut. “Nä Hibru uläkwäkät nanä. Nä sopäsopä Yawe Anätu yekäwune nanä, kep, yanggä gwen yang pahakut täpäle pukgalunin,” yang yänikut.

10 Yakapkäyä Jonatä “Yawe teke datängapunggat,” yangu ayawän natäpginde, naxäla hikngä natäke, “Usingu inale tahaläk?” yang inikin.

11 Yanggä gwenu hipdu aläku temgulu yapmike, meyämeyäkän täku temänggäwän, “Gäle dasing tahana, yanggä alinggaxu kupitang yiwik?” yang inikin.

12 Iniwä yäkwäle Jonatä using yänikut. “Ginu näle wäyile tiwän, kwämanu inulungu aläknga tä apu pahawän malikaying. Ge nä yanggä gwenkätan täke mumbä pukuwa, ulinggaxu wenä äpme tiwik,” yang yänikut.

13 Tiwän wuyä äminu, “Sipgwenu ämbä tahana, kwayimune kuwik?” yake, yanggä duksäng hikngä kwayikin. Tiwändeyä yanggä gwenu yakap täku temgulu ayapmike, duksäng hikngä täku temänggawän, tahawä täke dolikut.

---

* **1:2:** Niniwe Asiliale taunu inulung hikngä gäpanggu. Asilia nanä Israel nanätäne iwanä. † **1:3:** Tasisu gusitdä pukunggak käwut, tiwän Niniwe gusitdä akonggak käwut.

14 Tinggawän Yawele tumuk wamu using yakin. “Äminu aläpätä kupänu,
manihipi kumnom. ‘Itä äminu nomän tängukaying,’ yangu manatängnimiyo,
inale gä o Yawe, gika natäke pahaläk,” yake,
15 Jona täke yanggä gwenkätan mumbä pukukut. Tiwän yanggä gwenu
duksäng hikngä täku temgulu wepdä kupitang yiwikut.
16 U tahawän kake, wamu kitokngä yakin using, sipde wuyä äminu Yawele
naxäla hikngä natäke, hikawu tänguke, ofale hawä ihikuxawän, tumuxu
inikin.
17 Jonä yanggä gwenkätan täke mumbä pukuwänu, Yawetä natäpän, pisu
inulungu gwendutä apu Jona guläpäkut. Tiwän undan yiwixawän, täpduxu
gwenalä gwendu apuxukin.

2

Jonale tumuk

1 Jona pisde bänipkätan yiwixäwik, tumuk wamu Anätunä Yawele
2 using yakut.
“Yawe, nä anaxälake yanggäwämba,
nätä natäke yakumu gätä pahakuläk.
Ämusing hikngä axumgin ämindä yiwixayingkätandä,
tumuk wamu anggatängamiläkge yäwa,
näle tumuxu anatäpguläk.
3 Gätä mumbi,
nä yanggä ämalan hikngä,
yanggä bänipkätan epgum.
Tiwän yanggätä täpän kopa,
gäle yanggätä täku temäke pänguhikut.
4 Tiwän using natäpgum.
‘Gätä gika nomdanetä anawaläk.
Tiwändeyä gika takwän yotda hipdu axawit.’
5 Yanggätä täpän kopgum,
tiwän pälä päkakopa hakin.
Yanggä gäpmayi hikngä gwendä
tängäna täpä undä hikngä täpän kopa,
songäsongä yanggäne nanätä
kuhitna gwenu wamgin.
6 Nä täwan kemat hikngä aepgum.
Kepdä yämä iwikiwik yiwitde alepän kuhingamikut.
Tiwändeyä, Yawe Anätunatä
gapmayinetä käluk täkako tewi yiwikum.
7 Nina natäpa, käluk yiwitnangäsä täknga wenä tinangge tiwän,
Yawe, nä gäle natäke,
tumuxu yäwa,
yot takwändanetä anatäpguläk.
8 Hängä kitokngänä wenä ämindäkän kwätäluke
tumuxu ile tahakaying äminu uläkwäxu,
gwälam hikngä gätä pahangyäminggaläxu
maha yämikaying.
9 Tiwändeyä nä kawu gäle tayixäwik,
gäle uman täknga yatängenaxäwik,

hikawu gäle tänguke häwa ihikuwik.
Wamu kitokngä u yakumu
undä pahawit.
Axumnangäsä tiwändeyä,
Yawetäkän käluxu nipmambän yiwixamängunin,”
yang yakut.
10 Tiwänä Yawetä pis gwenu iniwän, täku yanggä kwayimune watutekut,
Jonan.

3

Jona Täkeläpäle wam gwalamikut

1 Tiwänä Yawetä Jona hipdu using inikut.
2 “Gä Niniwe taunu inulung hikngä unggäpangune ku, wamu nätä
ganinggalu yänitapso,” yang inikut.
3 Tiwän Jona Yawele wam täwake, Niniwe kukut.
Taunu unggäpangu inulung hikngä, ge axu wuyä une pahananggengu,
täpduxu gwenalä gwendu pahanangäsä.
4 Ge täpduxu yakap gwenu, Jona taunu unggäpangune kopgut. Ko
tihikuxäwik, using yänikut. “Täpduxu 40 apuxuwänu, Niniwe Yawetä
alahawän maliwik,” yawän
5 natäke, Niniwe nanä Anätule wamde bänip tike, “Naxu dohikngä
nake takgä yiwitnim,” yakin. Yake äminu undä, umanä käyä äwä umanä
wenä yangu meyä natäke, täwixu meyä täkngatäne palapalangänä käyä
däkändäkä pahakin.
6 Niniwele kingu wamu uläknganin natäke, meyä päke, sia yiwixakut däkä
teke epuke, täwixu belakngä kinggäne utdopeke, täwixu meyä täkngatäne
palapalangänä käyä pahake, mulup däkäxätan puku yiwikut.
7 Tikengä mämä wamu Niniwe nanäle kitokngä täknga yatewän kukut.
Using yakut.
“Wamu aläknga nä kuhitsäle yiwixatkät, wuyä äminaxätdä using
yäkamäng. Ämin äwä hikawu ämindä daying yiwixaying, inulung mateknga
yang undä hängä täpätu manapä tiyok. Nak, yanggä yangu mahikngä
nanong.
8 Ämin, hikawu ämindä towikaying yangu undä täwixu meyä täkngatäne
palapalangänä käyä pahanong. Pahake äminbamu undä tumuk wamu
Anätulekän kitokngä yänong. Yaxäwik wäyi hikngä täkngaläknga äwä
äminsipmäk täknga yangu awenong.
9 Tiwän dasingga, Anätu ninde tokngä hikngä natäxu äpmembä teke,
bäniyä täpän täkwämbän ‘Asipit,’ yang natäk täknga teke donihipik?” yang
wamu using tewän epuxukut.
10 Tiwän unin pahake wäyi hikngä täkngaläknga pahakakinu Anätutä
awekinä dayipgut. Dayike, awahawän maliningge yakulu, bäniyä täpän
täkwämbän, dowahawän malikin.

4

Anätutä Niniwe äminde butayä natäpgut

1 Anätutä Niniwe nanä dowahawän maliwä, “Asipnangäsä pewän yiwix-
aying?” yake, Jona tokngä hikngä natäpän, bäniyä däkitä bimä ihikut.

2 Tokngä natäke, Yawele tumuk yakut. “Yawe, yotna yiwixäwixu, ‘Axu
yäwa baniyä päpä täkwämbä dosipiläxunin,’ yangu dongganikum? Ile tiwän
yakawu, Tasisde datäkuwitde tahakum. Nä anatäpgum, gä Anätu butayä
ämin. Tokngä yupsängu donatäke, gwälam hikngä pahangyäminggaläxunin.
Natändetdeta awäpi täkwämbä, dowahawi malikayingunin, yangun.
3 Ge, Yawe, tewi kungänggäwa. Na käluk yiwitde donatät. Axupitde
natäxat,” yang inikut.
4 Iniwän Yawetä inikut. “Gä tokngä inale natäxaläk?” yang inikut.
5 Tiwän Jona yot gäpangu teke, gusitdä akonggak käwut päku gepmänä
tahake, puku yiwixäwik, “Niniwe dasingga tiwän kawit?” yake kang
yiwikut.
6 Tiwän Anätu Yawetä “Jona gusitdä ihiyäk,” yake, nawu kwämbätduhimu
Jonale gepma imikge natäpän alakut. Tiwän Jona nawu uxwambatde täke
hikngä natäpgut.
7 Geyä kwepdätä gwäsi hikngä Anätutä natäpän, nawu uxwämbälu
gomokgomokgä matäwän kumgut.
8 Ge gusitdä akoxawänu, Anätutä wawuwawungu tokngä hikngä täkngа
gusitdä akonggakätandä natäpän apgut. Tiwänä gusitdä Jona kuhiläne
ihinggäwän tahandambätakut. Axupikge natäke, “Nä käluk yiwitde do-
natät. Axupitde natäxat,” yang yakut.
9 Tiwänä Anätutä inikut. “Nawu uxwämbätde tokngä inale natäxaläk?”
yawänä, Jonatä yäkwäle using inikut. “Na tokngä täke natäxat. Tokngä
hikngä natäke, axupitde natäxat,” yawänä,
10 Yawetä inikut. “Nawu axwämbälu kwepdän alakutnä, äpmanu gwäsi
kungäk. Gätä doxwayikuläk. Tike uxwämbätde gä wuyä täkngatu dowa-
hakuläk, tiwändeya gä butayä ile natäxaläk.
11 Äminu Niniwe nanä, hängä nomän bä gutongä yangu donatäxaying
äminu 120,000 ayapmikut. Tiwän hikawu ämindä daying yiwixayingkäyä
meyä hikngä. Dasingge tiwän taunu inulungu unggäpangge butayä do-
natäpit?” yang inikut, Anätutän.

Wam Yäpuli

Anätule wam kendekamängu, äminu tupä hikngä nanä tiwän womduyine nanätäne kendekamäng. Hängänä täpätuyi äwä hängä u pahakakinu täkngatuyi yanggäne kendeke bulämnä natäxamäng. Ile tiwänu, wamu täkngatuyile yäpuli ane temgumäng.

Wamu ane temgumängu, ABD yäkamäng using, yakawu leta A däkänetä ku leta wasekengä Y däkäne temgumäng. Ge wamu täkngatule yäpuli natäpiläkge natäkengu, wamu uläkngale leta yakap däkanin kayo. Wamu leta A däkänetä päkutnä kakengu, leta A bulämbam däkäle gepbine kayo. Tiwän wamu leta B däkänetä päkutnä kakengu, leta B bulämbam däkale gepbine kayo.

A

alta Alta yangu däkixoxu hupdäkän temätäke koke ofa, Anätule häkakinunin.

Ä

B

bali Bali naxu rais bimä. Sälinä päke, yamänggämimbä, flawa dakngawä, bret häkayingunin.

D

donggi Donggi towiyä bimä. Tiwändeyä belakngä bimä, tiwän kitokngänä käyä. Ge ämindä ulängäne hängä täpänä meyä päko peke, päke tihikukayingunin.

E

F

fik Fixu pa däkätu. Tämnä kwälängä, tiwän sälinä ämindä näkayingunin.

G

gupnä matäkin Kontraxu Anätuxät Abrahamkät pahakumäläk täkngale yäxäwik, wäwile yämunde gup matäkaying.

H

hos Hosu towiyä bimä. Tiwändeyä belakngä, tiwän kitokngänä käyä. Ge ämindä ulängäne päko yiwixäwik tihikukayingunin. Bä hosu karis wamängyämä, hosdä tulipäke tihikukayingunin.

I

J

K

kalis Kalisu kalbimä. Tiwändeyä hosdä tulipäke tihikukakin.

kamel Kamelu hos bimä. Tiwändeyä belakngä hikngä, tiwän kitokngänä käyä. Ge ämindä ulängäne hängä täpänä meyä päko peke, päke tihikukayingunin.

kerup Keruwu ängela bimä, tiwändeyä gupnä kälap gup bimä. Anätutä hängä takwän täpäläpä dayingyiwitningge pekut.

kis Israel nanätä kis pahakakin. Äminu täpätutä notnäle alamnä molänätä täpik. Wäwi notnä ixät nanä bänip gwälangge using pahakakin.

kontrak Kontrak yangu äminu täpäyalätä wamu täkngatukän yake, “Nä usingu äpme tahawit, tiwän gä using tahayo,” yake yatäpät kitokanggaxunin. Tuwäng wamu täkngatu using. Wäwi täpätuxät mängätnäxätdä miti yolune täko, pastol äwä ämin yangge kayine “Unekän yiwihika kumsim,” yang yäkamäläk.

L

laion Laionu pusimbimä, tiwändeyä bulämbam hikngä, tiwän kitokngänä käyä. Kälap, ämin yang sipmäke näkayingunin.

M

N

nomän Gwaxu Anätule kayine nomänu, ofale bä ananangengu täke.

O

ofa Ofa yangu hängäläpä Anätule imikakin täpäläpänin.

olip Olip yangu pa uman. Ile salin pängsäsäpä, yanggäyi apukakin.

P

pris Prisu äminbamde meyä päke, ofa äwä tumuk yangu Anätule pahakakin ämin unin.

profet Profelu Anätutä “Using tiwik,’ yang yänixawän yatapmäkaying ämin unin.

R

S

sekel Moning bä hängäle meyä.

silwa Hängä moninggä uhikamängge bimä silwatä uhikakin.

sipsip Sipsiwu towiyä bimä, tiwändeyä dängämnämbamgän. Tiwän Israel nanätä gwakngäle äwä dänggämnätä täwik pahaningge, il tiwän towikayingunin.

T

taunde yämä däkä “Iwanindä apu nihipnäng,” yake, yot gäpangge kwayimune dämän pahakakin. Tiwän aepuxuningge, yämä sipmäkakin. Taunde yämä däkäne, wamu inulung wopwom yiwik yäkakin.

towikngä Hängä täpä uhike, towikngä däkngakaying usinggän, hängänämbamgän ämindä äminu puyänä pahangyäminingge uhike, towikngä däkngakakin.

U

W

wain Wainu naxu täpätu tomato bimä. Awahawä dopä, talangu däpi mapä koke, salinä meyä kwämbätkwämbät alakaying. Bulä alawä, ämindä päkapu peke, bälänggä yayinggämike, yanggäyi päke, säkge pewä yiwitäke kuhika, yanggä nomänu tiwäyä tängokayingunin.

wit Wilu rais bimä. Nak yolune pewä, wäyi dolikayingunin.

Y

yis Yisu flawatä täkäningge, flawane pewä, flawa täkawäyä, hängäkayinguing. Tike flawa yupsäng häningge natäkengu, yisu dowexayingunin.